ॐ श्रीपरमात्मने नमः

धार्मिक, मार्मिक, रसमय अने बोधदायक

(उत्तम गझलोनो भंडार.)

वसंत-विहार.

લેખક, વિદ્યાર્થી—" વસંત "

તે

વસનજી દયાળજી ગણાત્રા.

સાંપ્રત નિવાસ: ઢીંકવાની પોળ—અમદાવાદ.

પ્રકાશક:—

હરિભાઇ દલપતરામ પટેલ.

શાહાપુર—અમદાવાદ.

સોલ એજન્ટ:—

હરગોવનદાસ હરજીવનદાસ બુકસેલર.

૨૬૩૦, પાનકોર નાકા—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ લી. પ્રત ૧૦૦૦

સંવત ૧૯૭૪. સને ૧૯૧૮.

કીંમત રૂ ૧—૪—૦.

અમદાવાદ શાહાપુરેં વનમાળીવાંકાની પોળમાં હરિભાઇ
દલપતરામે પોતાના "ગ્રન્થોદય" પ્રેસમાં છાપી.

પ્રસ્તાવના.

આજનો જમાનો નવીનતાનો છે. વિચારમાં નવીનતા, આચારમાં નવીનતા, વ્યવહારમાં નવીનતા, ત્યારે કાવ્યમાં નવીનતા કેમ ન હોય ? દેવી નવીના નવા નવા સાજ સજીને સાહિત્યવાટિકામાં પણ વિહાર કરે છે. આજકાલ કરતાં પાંચેક વર્ષ થયાં ગઝલનો બહાર ગુજરાતી વાંચનના વાતાવરણમાં પોતાની રસ–લહરિયો કંઇક વિશેષ ભાવે રેલાવવા લાગ્યો છે. તાલ, સુર અને લયના મેળવાળી ગઝલો વાંચતાં કે સાંભળતાં નગરમાં કંઇક નવોજ જુસ્સો જાગે છે. કરૂણારસ અને વીરરસની હૃદયવેધક ધારાઓ ગઝલના મર્મવ્યંજક પ્રવાહમાં હૃદય પર જે અસર કરે છે, તેવી બીજાં કાવ્યોથી ભાગ્યેજ થાય છે. તેનાં પ્રબળ પ્રમાણો આજની લોકપ્રિયતાદ્વારા સ્થળે સ્થળે મળી આવે છે. બાલ, મણિ અને કલાપીની ગઝલોએ ગુર્જર સાહિત્યનો આ નૂતન પ્રદેશ ઉઘાડયો છે, એ નિર્વિવાદ વાત છે અને એ રસભોગી ત્રિપુટીની શિષ્યવૃત્તિ ધારણ કરીને ગુલાબી ગઝલોના ચમનિસ્તાનમાં હાલ અનેક નવાં કવિ બુલબુલો પોતાનો કિન્નર કંઠ છેડીને વસંતનું પંચમ તાન સંભળાવવા લાગ્યાં છે: પરંતુ એ ગત ત્રિપુટીનો સ્વાભાવિક જુસ્સો, તેનો દિવ્ય પ્રતિભા પ્રકાશ, અને હૃદયવેધક ભાવોનું ચિત્ર–એઠન, ઘણાં થોડાં સ્થાનેજ શ્રવણ કે દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તેનું કારણ એજ છે કે, આજનો કાવ્ય લેખકવર્ગ ફારસી ગઝલોના નિયમોથી પરિપૂર્ણ પરિચિત નથી તેમજ રસની પરિપકવતા કરવા જેટલી તેમના હૃદયમાં અનુભવની ભાવસૃષ્ટિ નથી.

ગઝલો લખવા માટે પ્રથમ તો પોતાનાજ હૃદયને દિવ્ય ભાવનાઓમાં ન્હવડાવી પ્રણયરસમાં રંગી, અનેક દુઃખાનુભવોમાં તેને

રડાવી, કાવ્યસાગરમાં પોતાનાં એ આર્દ્ર હૃદયને ડુબાડી દેવું જોઇએ. આંખમાં આંસુ અને હાથમાં કલમ હોય, ત્યારેજ ભાવ ભરેલી ગઝલ લખી શકાય છે.

ગઝલોના સંબંધમાં આટલો ઉલ્લેખ કર્યા પછી આ ન્હાના સરખા 'ગઝલ-સંગ્રહ' સંબંધી બે શબ્દો લખીને આ ન્હાના પુસ્તકની ન્હાની પ્રસ્તાવના પૂર્ણ કરીશું.

સદ્ગત સાક્ષર મણિ, બાલ અને રાજ બુલબુલ કલાપીની તારકત્રિપુટી ગુજરાતીના સાહિત્યગગનમાંથી એકાએક અદ્રશ્ય થઇ ગઈ,

ત્યારપછી કેટલોક સમય તો ગઝલનું ગાન પણ તેમની સાથેજ જાણે સતીની પેઠે સહગમન કરીને અદ્રશ્ય થઈ ગયું હોય ને, એમ આપણા સંકુચિત ગુજરાતી સાહિત્યક્ષેત્રમાં તેનું કરૂણ તાન જવલ્લેજ શ્રવણે પડતું હતું; તથાપિ એ ગત ત્રિપુટીના ગાન તરંગો તો હૃદય સિતારના રસતારમાં વારંવાર ઝણઝણી ઉઠતા હતા અને સ્મૃતિપટ પર પોતાનાં અલૌકિક ચિત્રો આંકીને પ્રેમ-કરૂણાની છાયા વિસ્તારતા હતા. એ છાયાની સાંધ્ય શાન્તિમાં નીતરતો હૃદયરસ કોઇ કોઇ સમયે બ્હાર ઝરવા લાગ્યો. એ રસમાત્ર આત્મસંવેદ્યજ હતો; પરંતુ આત્મા પોતાનાજ અભ્યાસથી પરિતૃપ્ત ન થતાં, પોતાના અભ્યાસી બંધુઓ સાથે હૃદય મેળવી, પોતાનું રૂદન ગાવાને વચ્ચે વચ્ચે આતુર બની જતો હતો. એવા વિરલ પ્રસંગની ઉત્તેજનાથી જે ન્હાની ન્હાની ગઝલો લખાતી, તે ગુજરાતી ભાષાના સુપ્રસિદ્ધ '**ગુજરાતી**' સાપ્તાહિકમાં તેમજ અન્ય પ્રતિષ્ઠિત ગુજરાતી સામાયિક પત્રોમાં પોતાનું સાહિત્યવંદન જાહિર કરવા લાગી. રસગ્રાહી વાંચકવર્ગને હૃદયનો રસ પૂરીને લખાયેલી એ ગઝલો પસંદ પડી. ઠેકઠેકાણે તેનાં ગાનનો ધ્વનિ સંભળાવા લાગ્યો; એથી રસવૃત્તિને કંઈક વિશેષ ઉત્તેજન મળ્યું અને પ્રેમી અતિથિયોને માટે પોતાના રંક હૃદયની કંઇક વિશેષ સામગ્રી

યથાશક્તિ તૈયાર કરીને તે યથાવકાશ પીરસવા લાગ્યો; ત્યારપછી ઠામ ઠામ ગઝલોની નવી સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થવા લાગી, અને ગુજરાતી કાવ્યની દિશા કંઇક બદલાતી હોય એવો ભાસ થયો.

કાવ્યદેવીના એ નવા આધુનિક વલણને અનુસરીને લખાયેલાં કેટલાંક કાવ્ય કુસુમોમાંથી ચુંટી કાઢેલો આ '**ગઝલ સંગ્રહ**' વિજ્ઞ વાચક બંધુઓની સેવામાં સાદર સ્નેહપૂર્વક સમર્પણ કરવાનો આ પ્રથમ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે, તેને માટે પ્રભુનો આભાર.

ગુજરાતી વાંચકવર્ગને રંક હૃદયની આ રંક સામગ્રી કંઇક અંશે પણ રૂચિકર થયેલી જણાશે, તો થોડાજ સમયમાં એવી ગઝલો અને નવીન પદ્ધતિનાં મ્હારાં બીજાં કાવ્યોનો એક મ્હોટો સંગ્રહ, એજ પ્રકાશક બંધુની મારફત મ્હારા વ્હાલા વાંચકબંધુઓને સાદર નજર કરવામાં આવશે. આવા ન્હાના સંગ્રહને આથી વિશેષ પ્રસ્તાવનાની કશી પણ આવશ્યકતા નથી. **इत्यलम् अति विस्तरेण ।**

કાવ્યદેવીનાં દિવ્યદ્વાર સમીપ કરજોડીને ઉભેલો

રંકકિંકર "**વસંત.**"

અનુક્રમણિકા.

॥ श्रीपरमात्मने नमः ॥

વસંત-વિહાર.

પ્રાતઃકાળની પ્રાર્થના.

ગઝલ—કવ્વાલી.

પ્રભુજી ! જન્મના દાતા ! તમે સાચા પિતા માતા;
તમે આશા, તમે ઇચ્છા ! અમારી છો તમે શાતા !
શશી ને સૂર્ય-ગ્રહ-તારા, રચ્યાં બહુ માળખાં ન્યારાં;
નિયમ બાંધી ચલાવનારા, તમે તેના અધિષ્ઠાતા !
તમે ધન-માલ-દોલતમાં, તમે છો સર્વ દૈવતમાં;
અમારા સાક્ષી ચેતનમાં, તમે આત્મા તમે જ્ઞાતા !
કરી ફલ-ફૂલની લ્હાણી, રચ્યાં પ્રેમે પવન પાણી;
ઉજાણી માણતાં પ્રાણી, તમારા સર્વ ગુણ ગાતા.
નિરખવાને નયન દીધાં, અટન કરવા ચરણ કીધા;
રટન માટે વદન લીધાં, તમારાં સૌ ભજન ગાતા.
વિવિધ સુખ સાધનો ન્યારાં, કરૂણાના પૂર્યા ક્યારા;
ભુલી ઉપકારને પ્યારા ! બને છે મૂર્ખ મદમાતા.
પિતાજી ! બુદ્ધિના દાતા ! કરો કંઇ પ્રેરણા જ્ઞાતા;
તમારા રૂપ ને ધ્યાતા, બને ભક્તો બધા ભ્રાતા.

પ્રેમ પ્રભુની મંગળ પ્રાર્થના.

પ્રેમમૂર્તિ ! પ્રાણપ્રભો ! પ્રણયના પૂજારી !
હૃદયહરણ ! હૃદયનાથ ! છો હૃદય વિહારી ! હૃદય.
આવો ! વ્રજરાજ ! આજ, ઉરનિકુંજ સાજે,
પ્રણયબંસી ગાજે, નામ આપનું પોકારી ! હૃદય.
નીલાંબર જ્યોતિ જડિત, નિજચરણ પ્રસારી;
વ્યાપી રહ્યા વિશ્વનાથ ! વિશ્વદેહ ધારી ! હૃદય.
સૂર્ય મંડલોની રાસ, રસ ભરી જગાવી;
અનંત-લોક સભય ફરે, નિયમિત ગતિ ધારી ! હૃદય.
પ્રસન્ન મુખ છબિ પ્રકાશી, હૃદયકુંજ માંહી !
પ્રેમ પરિપૂર્ણ, મધુર ભાવના પ્રસારી ! હૃદય.
પ્રેમામૃત સતત વહે, પ્રેમી હૃદય માંહી;
વસંત અનુરક્ત બને, મસ્ત અભયધારી ! હૃદય.

શ્રીગુરૂશરણ મહિમા.

લાવણી અથવા પદ.

હું તો પામ્યો અવિચળ ધામ, ત્યારે બીજાથી શું કામ ?
મળ્યા ગુરૂ અજ-અવિનાશી રામ, ગ્રહું શીદ હવે અવરનું નામ ?
સ્વરૂપ પામ્યો, વ્યાધિ વિરામ્યો, જામ્યો ઉર આરામ;
વિષય, સૃષ્ટિ, સુખ તુચ્છ જણાયાં, મન ઉપજ્યો ઉપરામ-હું તો.

જાણ્યું જોયું સઘળું ખોયું, ખોટાં સ્ત્રી-સુખ-ધામ;
અનંત સુખ સાગર સચ્ચિદ્ઘન, એકજ ગુરૂ અભિરામ-હું તો.
મોક્ષ મંદિરે મ્હાલું નિશદિન, આજ પૂર્ણ થઈ હામ;
વમન કર્યું મેં વિષ વિષયોનું, વિશ્વ હવેથી હરામ-હું તો.
કોણ થકાવે પાય ફરીને, પુરી તીર્થ કે ધામ!
બાંહ્ય ગ્રહી શ્રી સદ્ગુરૂ નાથે, વસંત આત્મારામ-હું તો.

શ્રીશંકરાવતાર મહિમા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

જગત્ આ હર્ષમાં રાજે, થયો અવતાર શંકરનો!
ગગન આનંદમાં ગાજે, થયો અવતાર શંકરનો!

બન્યું બ્રહ્માંડ મતવાલું, ઉછાળે જ્ઞાનનું પ્યાલું!
સ્વરૂપાનંદમાં મ્હાલું, થયો અવતાર શંકરનો.

નગારાં ધર્મનાં ગાજે, સકળ જન શાન્તિમાં સાજે;
વીણાઓ વેદની વાજે, થયો અવતાર શંકરનો.

સુકૃતને પાળવા માટે, દુરિતને બાળવા માટે;
પ્રલયને ટાળવા માટે, થયો અવતાર શંકરનો.

વિષયની વાસના કાપી, હૃદયને આસના આપી;
જગત્ની મૂઢતા માપી, થયો અવતાર શંકરનો.

ચ્હડાવી વજ્ર લંગોટી, કસોટી દાખવી મોટી;
લગાવી બ્રહ્મસું ટોટી, થયો અવતાર શંકરનો.

ઉઠયા શ્રી આદિ શિવ ભોળા ! ઉડાવ્યા તેજના ગોળા !
  વ્હડાવ્યા પાપના ચોળા, થયો અવતાર શંકરનો.
વહે છે બ્રહ્મનાદો જ્યાં, શમે છે સૌ વિવાદો જ્યાં;
  તુટે છે બહુ પ્રમાદો જ્યાં, થતાં અવતાર શંકરનો.
ગજાવ્યું જોરથી બ્રહ્માંડ, તોડયું વિશ્વનું કૌભાંડ;
  ફોડયું દાંડ–માયા કાંડ, આ અવતાર શંકરનો.
ગયા કાશી અને ઝાંસી, બન્યાં સૌ બ્રહ્મપુર વાસી;
  નિવારી મોહની ફાંસી ! થયો અવતાર શંકરનો.
સમાધિ ઐકયની સાધી, શમાદિ સંપત્તિ લાધી;
  નિઃસરણી મોક્ષની બાંધી, થયો અવતાર શંકરનો.
ડૂબાવ્યાં નામ રૂપોને, વિષયના વિષકુપોને;
  નમાવ્યા શ્રેષ્ઠ ભૂપોને, થયો અવતાર શંકરનો.
અસ્તિ, ભાતિ અને પ્રિયતા, ત્રિપુટીની બની ઇયતા;
  સ્વયં જ્યોતિ સ્ફુરી સત્તા, થયો અવતાર શંકરનો !
અહં બ્રહ્માસ્મિ તત્ત્વમસિની, ઉરમાં સિદ્ધિયો વિકસી;
  સ્વરૂપાનુભૂતિ વિલસી, થતાં અવતાર શંકરનો.
નિરવચ્છિન્નાય, મોક્ષપ્રદાય, નમો દેવાય અદ્વૈતાય;
  સુરાધિપાય નિત્યાય, શિવં ભવતુ શ્રીશંકર નઃ

શ્રીગુરૂદેવને ચરણે.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ગુરૂ ! છે દેવ—મહાદેવા ! શરણુ નૌકા ઉતારી છે;
ગુરૂની શ્રીચરણુસેવા, અમે સ્નેહે સ્વીકારી છે.
અલખને લક્ષ્યમાં લેવા, સદાયે મસ્ત મન રહેવા;
ચરણુ રજ મોક્ષના મેવા, ગ્રહીને વૃત્તિ ઠારી છે.
ગુરૂ ! છે પ્રેમરસ પૂર્તિ, જીવન સંચારિણી સ્ફૂર્તિ;
અજબ આનંદની મૂર્તિ, હૃદય દેશે ઉતારી છે.
ગુરૂ બ્રહ્મા અને વિષ્ણુ, શ્રીગુરૂ સાક્ષાત્ શંકર છે;
પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણુને રામે, ગુરૂમાં સિદ્ધિ ધારી છે.
પ્રભુ છે શ્રીગુરૂ પોતે, જગાવે જાગતી જ્યોતે;
અમર પદ ક્હાર શું ગોતે ? ગુરૂપદ જ્ઞાનઝારી છે.
ચરાચર વિશ્વમાં વ્યાપી; ગુરૂજી પાપ—દુઃખ કાપી;
અચલ શાન્તિ ઉરે સ્થાપી, બીજે તે કયાં થનારી છે ?
ગુરૂજી ! જાઉં બલિહારી, જીવન સર્વસ્વ દઉં વારી;
ઉતારૂં આરતિ પ્યારી, ગુરૂમૂર્તિ પધારી છે.
છવાઇ પ્રૌઢતા મહિમાં, ગવાયો વેદમાં મહિમા;
શ્રીગુરૂ કીર્તિ શાસ્ત્રોમાં, ઋષિઓએ ઉદ્ધારી છે.
શલાકા જ્ઞાનની આંજી, દિધું અજ્ઞાનને ગાંજી;
સુધારી રંકની બાજી, ગુરૂ લજ્જા વધારી છે.

કૃપાધારા નયન ઝરતી, મુખે શ્રીશારદા સરતી;
વિભૂતિ વિશ્વની વરતી, કૃતિ એ દિવ્ય ન્યારી છે.

અકળ વેદાન્ત સિદ્ધાંતો, ઉકેલી દાખવ્યા લાખો;
પરમ સંતોષ ઉર થાતો, કથા શી શાન્તિકારી છે!

પરમ સુખરૂપ બ્રહ્મરસે, રસ્યો આનંદ નસ નસમાં;
શ્રીગુરૂ સાક્ષાત્ પ્રભુમૂર્તિ, અમોને પ્રાણુ પ્યારી છે.

રહિત છે ભેદ બુદ્ધિથી, ગૂંથિત એ આત્મશુદ્ધિથી;
શિખાવે તત્વની સ્મૃતિ એ, ગિરા વેદાન્તવારિ છે.

હૃદયમાં સિદ્ધિયો સ્થાપી, ગગન રૂપે રહ્યા વ્યાપી;
શકે કોણુ શક્તિને માપી, બિચારી બુદ્ધિ હારી છે.

વિમલ છો—નિત્ય શાશ્વત છો, અચલ—અદ્વૈત—વિદ્યુત છો;
પ્રબલ અપરૂપ. ઉજ્વલ છો, ગુરૂજી! સૃષ્ટિ તારી છે.

જગત્‌ના સાક્ષી ચેતન છો, હૃદય શાન્તિ નિકેતન છો;
શરણુના પ્રાણુ—જીવન છો, અકળલીલા તમારી છે.

અતીત છો—દ્વંદ્વ ત્રણુ ગુણુથી, અભિન્નજ બ્રહ્મ નિર્ગુણુથી;
બચાવ્યો દીનને ઋણુથી, કૃપા જગ તારનારી છે.

અનન્ય છું આપને શરણે, સદ્‌ગુરૂ નાથને ચરણે;
પરમ શાન્તિ કિનારે આ, જીવન નૌકા ઉતારી છે.

વહન વૃત્તિનું વારીને, નિરંતર ધ્યાન ધારીને;
મમત માયા વિસારીને, શ્રીગુરૂસેવા સ્વીકારી છે.

ઈશ : સ્તવન.

(નાથ કૈસે ગજકો બંધ છુડાયો–એ રાહ.)

પ્રભુ ! તમે જીવનપ્રાણ હમારો,
ઉર ભક્તિનાં કિરણો ઉતારો ! પ્રભુ !

મોહ મમતનાં આ માયા મોજામાં, ડૂબી રહ્યો હું બિચારો !
કરૂણાસિંધુ હરિ ! કરૂણા કરીને, દાસને પાર ઉતારો ! પ્રભુ !
અજ્ઞાનના અંધાર વિષે વિભુ ! ભૂલ્યો હું નિશ્ચય મારો !
જ્ઞાનનો દીપ પ્રકાશી અંતરમાં, પામર-કિંકર તારો ! પ્રભુ !
સંસાર સુખમાં હું લુબ્ધ બનીને, ઉપકાર ભૂલ્યો તમારો !
દયાસિંધુ પ્રભુ ! મ્હેર કરીને, બાળની માફી સ્વીકારો ! પ્રભુ !
કામ ક્રોધ ને મદ મોહ મત્સર, લોભ શત્રુઓએ ઘેર્યો !
એ ષડ્ રિપુનો નાશ કરીને, છોડાવો આ ભવ ફેરો ! પ્રભુ !
કામી, કુકર્મી, અજામિલ તાર્યો, બાળીને પાપનો ભારો !
વાલ્મિક, સુર ને તુલસી ઉગાર્યા, શૂંઢ ગ્રહી ગજ તાર્યો ! પ્રભુ !
માયા ઠગારીની જાળે ફસાઈને, જન્મ ગુમાવ્યો મેં મારો !
અઘમોદ્ધારણ ! ભવજલ તારણ ! યમ કિંકરથી ઉગારો ! પ્રભુ !
નાથના નાથ ! અનાથના સ્વામિ ! શરણાંગત પ્રણ પાળો !
કૃપા કરીને આ રંક **વસંત**ના, પાપના પુંજ પ્રજાળો ! પ્રભુ !

વસંતાગમ !

ગઝલે હકકા.

આ મુકુટ મંજરીના, નવમલ્લિકાની માલા !
તરૂણી નયનવિશાલા, આવી વસંતબાલા !
વિકસીત વિલાસવેશી, સુરબાલિકા સુકેશી;
દિલદાર દિવ્યદેશી ! આવી વસંતબાલા !
મધુમાલતી મધુરી, રસ રોમ રોમ પૂરી;
સજી સ્નેહસાજ શૂરી, આવી વસંતબાલા !
શશિ તારકા રમે છે, શીતળ શિશિર સમે છે;
ઉર ભાવથી નમે છે, આવી વસંતબાલા !
નિરભ્ર ગગનદ્વારે, ધીમે પદે પધારે;
સુખ-સાજને સુધારે, આવી વસંતબાલા !
કોકિલ કુજન સુણાવે, અલિ ગુંજનો ગજાવે;
પ્રભુભક્તિ ભજન ભાવે, આવી વસંતબાલા !
બની સૃષ્ટિ સુરસલીના, સત્કાર સ્નેહભીના-
કરતી ઉભી નવીના ! આવી વસંતબાલા !
આનંદ અમિત આપી, ઉર ખેદ સકળ કાપી;
કેકા કરી કલાપી ! આવી વસંતબાલા !
આનંદ નાચ જોતાં, કંઇ મયુર મયુરીઓનાં;
લ્હાણાંએ સ્નેહભીનાં, આવી વસંતબાલા !
ઉભી દ્વાર દેવીરૂપે, ન્હાતી પરાગધૂપે;
ઉર મર્મને જગાડે ! આવી વસંતબાલા !

વસન્ત કોકિલાને

ગઝલ—કવ્વાલી.

પધારો પ્રેમને પગલે, હૃદયનો હાર કોયલડી!
વધારો હર્ષ મૃદુ ડગલે, જીવન આધાર કોયલડી!
વસંતાનિલ વહે મીઠો, મધુવનમાં મૃદુ મધુરો;
મધુકર આવતાં દીઠો! મીઠાં ટહુકાર કોયલડી!
પુનિત પ્રભુતા સુધા ઝરતા, સુણીને અમરપદ વરતા;
જગત્માં દિવ્યતા ભરતા, સ્વરો સંચાર કોયલડી!
અલૌકિક ગાન મદમાતું, જગત્ પાવન કરી દેતું;
વહેતું સ્વર્ગ સંચરતું, હૃદય નિરધાર કોયલડી!
ગજાવી જ્ઞાન કુંજનને, જગાવી કર્મ કુંજનને;
ખિલાવી આત્મ ઉપવનને, જીવન સંચાર કોયલડી!
દીપાવો પર્ણકુટી પગલે, ચરણ તુજ ધોઉં દૂધલડે!
નાજુકડાં પ્રેમ પાવલડે, પુનિત કર દ્વાર કોયલડી!
ગજાવી તાન પંચમનાં, ભૂલાવી ભાન મમતાનાં;
વિષયવિષ શોષી તન મનનાં, પ્રણય વિસ્તાર કોયલડી!
ઝીલી ગૂંજન મધુકરનાં, રેલાવી કૂંજન નટવરનાં;
ભજન કરી ભાવે ભૂધરનાં, સુધા વરસાવ કોયલડી!
તરે તું પ્રેમ પાણીમાં, મહોત્સવની ઉજાણીમાં;
ઝરે રસ ત્હારી વાણીમાં, સુધાની ધાર કોયલડી!

લીધો ત્હેં કંઠ કિન્નરનો, પીધો રસ કા'ન બંસરીનો;
  લીધો ટહુકાર શંકરનો, કીધો ઉપકાર કોયલડી !
અજબરસ આજ મ્હેં ચાખ્યો, હૃદયસહ ભાવ અહિં દાખ્યો;
  પ્રણય મહામંત્ર મુખ ભાખ્યો, ધરી સીતાર કોયલડી !
હજારો વર્ષ તું જીવજે, ગજવજે લોકરસ રહેજે;
  વસન્તે સત્ કૃપા કરજે, હૃદય શૃંગાર કોયલડી !

આશાભર્યું પ્રભાત.

ઓ વ્હાલાંઓ !
થાળ ભરી સેવાનો ચરણે લાવીઓ,
પ્રભુનાં બાળો !
ભાવ ભરી અંતરમાં શરણે આવીઓ.

તમ દ્વાર સમીપ હું આવું છું,
મ્હારા ગુરૂના મંત્ર સુણાવું છું;
ઉભો હું અલખ જગાવું છું,
ઓ વ્હાલાંઓ !

ધરી જન્મ ધરી સાર્થક કીધું,
નથી અંતરધન લીધું દીધું;
કરી નિશ્ચય આજે વ્રત લીધું,
ઓ વ્હાલાંઓ !

સુકૃત કરશે પ્રત દીનબંધુ,
ખિલશે ઉજ્વળ ગગને ઇંદુ;
બાંધવડાં તરશે ભવસિંધુ,
ઓ વ્હાલાંઓ !

છે સાક્ષી સૂર્ય શશી તારા,
ખિલશે ફુલડાં મધુરાં પ્યારા;
પ્રભુ બીરદ નહિ વિસરે મારા,
ઓ વ્હાલાંઓ !

છે ભિક્ષા એકજ પ્રેમ તણી,
નિરખો નજરે મધુરી નમણી;
ઉર ભરશે મારો નાથ ધણી !
ઓ વ્હાલાંઓ !

આત્માનો અનેરો યોગ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

રગે રગમાં ભરીને રાગ, ઝિલું છું તાન પ્યારાનું;
જલાવી અંતરે ચેરાગ, ધરૂં છું ધ્યાન પ્યારાનું.
નજર જ્યાં જ્યાં ફરે મ્હારી, છબી ત્યાં ત્યાં તરે ત્હારી;
બધું આકાશનું ચક્કર, બન્યું ચોગાન પ્યારાનું.
રઝળતો જંગલે જંગલ, જગાવી દર્દે દિલ દંગલ;
મુબારક નામ મંગળ એ, જપું છું પ્રાણ પ્યારાનું.

મધુર કંઇ પક્ષીઓનાં ગીત, મીઠાં સુંદર ખરે સંગીત;
પશુ પ્રાણી પદાર્થે પ્રીત, છે ઉદ્યાન પ્યારાનું.
સમીરની લ્હેરમાં નાચે, રવિના તેજમાં રાચે;
હૃદયની ચક્ષુઓ માંહીં, ભરેલું જ્ઞાન પ્યારાનું.
ચશ્મ જ્યાં જ્યાં ફરે મ્હારી, નિહાળું સ્યામની સ્વારી;
બનાવી સૃષ્ટિની ક્યારી, કરે સૌ પાન પ્યારાનું.
બધું તદ્રુપ ભાસે છે, છતાંયે દૂર નાસે છે;
ઘડી પાસે, ઘડી દૂરે, અજબ છે ભાન પ્યારાનું.
ટળ્યો ભોગી–થયો જોગી, બન્યો છું રાગનો રોગી;
વિયોગી પ્રેમનો યોગી, ગજાવું રાજ પ્યારાનું.
ન જનમાં કે રૂચે વનમાં, નથી શાન્તિ ભુવન ત્રણમાં;
રટન રેલ્યું રગેરગમાં, નિરંતર નામ પ્યારાનું.
ન રૂચે કંઈ પીવું ખાવું, ન સૂઝે આવવું જાવું;
ઉઠી છે આગ અંતરમાં, ચહું દ્રક્‌પાન પ્યારાનું.
નજર ઝાંખી બની જોતાં, નથી ઝાંખી થતી રોતાં;
જગતમાં મારતો ગોથાં, ગણું અહેશાન પ્યારાનું.
કહે લોકો પ્રભુ આધીન, ભક્તોને સદા રહેતા;
ખબર લેતા નથી શાને? ગયું ક્યાં ભાન પ્યારાનું.
ભજું શા ભક્તિના નેમે, અને પૂજું કયા પ્રેમે?
ન જાણો નાથ એ શાને? રહ્યું શું માન પ્યારાનું.
જલાવી દીપ બુદ્ધિનો, ચ્હડાવી ધૂપ શુદ્ધિનો;
ઉતારી ભક્તિની આર્તિ, ધરૂં છું ધ્યાન પ્યારાનું.

ન્હડાવી શીળની શેલી, શિરે ભક્તિ મુકુટ મેલી;
હૃદયરસ રાગને રેલી, કરૂં છું ગાન પ્યારાનું.
ત્યજી સંસાર સુખ સજ્જા, સમર્પી માંસ ને મજ્જા;
લુંટાવી લોકમાં લજ્જા, સજ્યું સન્માન પ્યારાનું.
બિચારૂં પ્રેમઘેલું આ, પ્રણય રંગે રસેલું આ;
ન મળતાં પ્યાર આ બુલબુલ, બને બેજાન પ્યારાનું.

અલૌકિક પ્રેમમસ્તી.

ગઝલ—કવ્વાલી.

પૂજેલી પુણ્યના પૂજે, નિહાળો પ્રેમલીલાને;
મતિ જ્યાં જ્ઞાનની ગુંજે, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
પ્રભુએ પ્રેમને રૂપે, ધરે અવતાર ભવકૂપે;
રચે બ્રહ્માંડના માળા, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
ધરી બહુ રૂપ દુનિયામાં, સ્ફુરે એ બ્રહ્મ અમ તમમાં;
કરી જેણે વિવિધ રચના, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
રવિએ પ્રેમદોરીથી, ગ્રહોના ચક્ર ઘૂમાવી;
જગતમાં ચેતના રેડે, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
પતિતનો પૂંજ પાવન એ, રસો કેરૂં રસાયન છે;
અમર આત્મા ઉદ્દિપન એ, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
અજબ એ વિશ્વની તંત્રી, પિયુષ નિર્વાહિની યંત્રી;
રચે કંઈ રાજને મંત્રી, નિહાળો પ્રેમલીલાને.

અકળ ભવસિંધુની તરણી, ગણી છે સ્વર્ગ નીસરણી;
 અમર ને દિવ્ય નિર્ઝરિણી, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
ધરી રાખે અધર સહુને, ધરાનું મધ્યબિંદુ એ;
 અમૂલી શાન્તિસિંધુ છે, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
જગતનું પ્રેમજીવન છે, જીવોનું તેમ ચેતન છે;
 હૃદયનું ક્ષેમ વેતન છે, નિહાળો પ્રેમલીલાને,
બધા સંબંધ ને નાતા, પંરસ્પર પ્રાણ બંધાતા;
 સદા એથીજ સંધાતા, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
બન્યાં બ્હેનો અને ભ્રાતા, સુતા કાન્તા પિતા માતા;
 બન્યાં કંઈ મિત્ર મદમાતા, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
અરે ઓ બેકદર લોકો! અરે! ઓ જીવ દુનિયાના;
 જરા આંખો ઉઘાડોને, જુઓ આ પ્રેમલીલાને.
કરે ક્રીડા અજબ કેવી! જનો એ પ્રેમને સેવી;
 પૂજે છે દેવને દેવી, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
ઉખેડે મૂળથી મેરૂ, વિખેરે વજ્ર વાદળને;
 ધ્રુજાવે સખ્ત લોકોને, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
ધરી અવતાર રાવણનો, ધરાતલને ધ્રુજાવીને;
 અજબ મસ્તી મચાવે છે, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
બની શ્રીરામ એ પોતે, હણી હાથેથી પોતાને;
 લડે મારે રમાડે છે, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
રમાડીને રમે જાતે, રમે છે લોક જ્યાં સાતે;
 સજે પોતે વિધાતાને, નિહાળો પ્રેમલીલાને.

દિવસને રાતમાં રેડે, નિશાને જ્યોતિમાં તેડે;
ઉઘાડે સૃષ્ટિઓ કેડે, નિહાળો પ્રેમલીલાને.
સકળ ચૈતન્યને પ્રીતિ, પ્રણય છે બ્રહ્મની જ્યોતિ;
અલખ એ સૃષ્ટિના કુંજે, નિહાળો પ્રેમલીલાને.

ધર્મનો વિજય વાવટો.

ગઝલ—કવ્વાલી.

સનાતન ધર્મનો ઝુંડો, હમોને પ્રાણ પ્યારો છે;
ઉતાર્યો અંતરે ઉંડો, હમારો ધર્મ ન્યારો છે.
હતા ભોગી અને રોગી, હવે તો ધર્મના યોગી;
યુગો યુગના વિયોગીનો, પ્રભુ ભેટો થનારો છે.
છુટે જ્યાં મોહનો મારો, નથી ત્યાં દુઃખનો આરો;
વૃથા છે અન્ય ઉપચારો, ખરો એ એક ચારો છે.
ચ્હડાવી ધર્મની ઝોળી, વિભૂતિ કર્મની ચોળી;
લગાવી મર્મની ગોળી, ચલાવ્યો એજ મારો છે.
ધખાવી ધર્મની ધુની, બન્યા બકવા ત્યજી મૂની;
બની સુખવાસના સૂની, મળ્યો શાન્તિ કિનારો છે.
કહ્યો બાઇબલ કુરાનોમાં, વખાણ્યો સૌ પુરાણોમાં;
શ્રુતિ પોકારતી કહે છે, બધાને તારનારો છે.
બન્યો એ માર્ગ શ્રેષ્ઠનો, ભર્યો ભંડાર ઇષ્ટોનો;
હમારો સ્થાનબ્રહ્મોનો, સદાનો એ ઉતારો છે.

ગગન-પાતાળ-જળ-સ્થળમાં, અણુ-પરમાણુ-રજકણમાં;
ચરાચર વિશ્વલીલામાં, બધે તેનો પ્રસારો છે.
બનીને બ્રહ્મધ્વનિ પોતે, જગાડે જાગતી જ્યોતે;'
વસ્યો છે સૂર્યશશિમાં તે, જગત્નો એ સિતારો છે.
ઘુમે છે સૂર્ય મંડળમાં, ફરે છે પ્રાણી પુદ્‌ગળમાં;
રહે છે સર્વ જળ–સ્થળમાં, છતાંએ સૌથી ન્યારો છે.
બનીને જ્ઞાનના તારો, પ્રજાળે પાપના ભારો;
પ્રભુના ભક્તને પ્યારો, અકર્મીને અકારો છે.
સજીને ધર્મનાં હથિયાર, થયા સંતો હમે તૈયાર;
હવે શા દુશ્મનોના ભાર? વિજય આજે થનારો છે.
બાણો જ્ઞાનનાં છૂટ્યાં, જગતનાં બંધનો તૂટ્યાં;
રસાયન પૃથ્વીનાં ખૂટ્યાં, હમારે એજ પારો છે.
હમારા અલ્પ જીવનને, લૂંટાવ્યું ધર્મના નામે;
ઉઘાડી આંખ જોયું તો, અસર તેની વધારે છે.

દુનિયાની ઉલટી બાજી

ગઝલ—કવ્વાલી.

ભલાની એ ભલાઈમાં, ભરી પૂરી બૂરાઈ છે!
બૂરાઇની વડાઇમાં, હમે દીઠી ભલાઇ છે!
કરી દીવાસળી કેવી? બનાવી દાબડી રૂડી!
ભરી છે આગ ભીતરને, ઉપર કેવી સફાઇ છે?

બતાવી માત્ર ઉપરના, બનાવે ખાખ આખર શું ?
  ઠગારી મોહિની જગની, ખરી દીવાસળાઈ છે !
દુકાળે પાણીને ચારા, વિના ભૂખે મરે પશુઓ;
  કસાઇની છૂરી કાતિલ, છતાંયે શાન્તિદાઇ છે !
ભલું મરવું ઘડી પળનું, રિબાવું મોતથી બૂરૂં !
  અધુરૂં છો ગણે પૂરૂં, જગતને ક્યાં નવાઇ છે !
કહે વ્હાલા અને પ્યારા ! કહે આધાર છો મ્હારા !
  ઉપરની એ સફાઇમાં, સરાસર બેવફાઈ છે !
બધા સંબંધ છે વિત્તથી, ગ્રહ્યો આદેશ પંડિતથી;
  ચહે છે મારવા ચિત્તથી, કહે મ્હોડે કે—" ભાઇ છે" !
ગણે 'મારૂં' અને 'તારૂં', સરે જો સ્વાર્થ તો સારૂં;
  ન સરતાં મ્હોં કરે ખારૂં ! અહીં એવી સગાઇ છે !
અગ્નિ, સિંધુ, સોમલ, સાપ, ઉપર સાફ સુંદર છાપ !
  કરે વિશ્વાસ ખાયે થાપ, તેમાં શી નવાઈ છે ?
બુઝાતો દિવડો આખર, ભડકતો તેજમાં વધતો;
  વધે તે ઝાડની ડાળી, વધી આખર સુકાઇ છે !
તરંગો જોસમાં કૂદે, કિનારો આવતાં પાસે;
  વધુ બે ચાર મોજાં કાપતાં, કાઢે ન્હડાઇ છે !
બહુ બૂરી દશામાંથી, ફુટે ઉત્કર્ષનાં કિરણો;
  થતાં પૂરી વિકટ રાત્રિ, અરૂણની ત્યાં વધાઇ છે !
પહાડો સંગ પથ્થરના, વહેતાં ચીરીને ઝરણાં;
  સખત આફત સહી લેતાં, ઉદયની આશનાઇ છે !

હજારો દાખલા જોયા, પ્રમાણો શાસ્ત્રના ધોયાં;
છતાં સંશય નહિ ખોયા, ખરેખર એ નવાઇ છે!
ધરીને ધૈર્ય વધવાની, ફરે પૂરી હરિ-ઇચ્છા;
ત્યજાતાં અંતરે શ્રદ્ધા, બધી આશા હવાઇ છે.
રહે શ્રદ્ધા તપે આશા, મિમાંસા થાય મર્મોની;
જગતમાં જીંદગી ભરની, હમારી એ કમાઇ છે.

વેદવાણીનો ઉદ્‌ઘોષ!

ગઝલ—કવ્વાલી.

વિશ્વ વીણા વિષે વાગી! હમારી વેદની વાણી!
જીવન જ્યોતિ વિષે જાગી! હમારા વેદની વાણી!
અનાદિ કાળથી ઉપજી, ગગનને ભેદતી ગાજી!
પ્રભુએ યત્નથી સરજી. અચળ એ વેદની વાણી!
જડયાં છે મૂળ પાતાળે, પતાકા સ્વર્ગમાં ફરકે!
મહા સિંધુ સલિલ ત્યાગી, ઉભી એ વેદની વાણી!
વિકટ સંસારની માયા, ઘુમે અંધારની છાયા!
ત્યજી ત્રિલોકને ભાગી, અડકતા વેદની વાણી!
યતિ બ્રહ્મર્ષિ વનવાસી, મુનીને યોગી સન્યાસી;
ઘણા પાતાળ વાસી પણ, વખાણે વેદની વાણી!
રૂચાથી બ્રહ્મને બોધે, વચન બ્રહ્માન્ડને વીંધે;
રહસ્યો વિશ્વના શોધે, સુણું જે વેદની વાણી!

ભર્યા ભંડાર કર્મોનો, કર્યા વિસ્તાર ધર્મોનો;
બતાવ્યા ભક્તિ મર્મોને, ભણાવી વેદની વાણી!
જીવનને ચેતના આપી, જીગરના સંશયો કાપી;
જગત્‌ને જીતવા જાગી, જગાડી વેદની વાણી!

કાર્યશક્તિનું માહિમ્ન.

ગઝલ—કવ્વાલી.

જગાવી દેશ ભક્તિને, વળો ઉદ્યાનમાં બંધુ!
જમાવી કાર્યશક્તિને, પડો મેદાનમાં બંધુ!
હઠાવો પાપ કર્મોને, ઉઠાવો ધર્મ મર્મોને;
સજી વિજ્ઞાન વર્મોને, વધો અવધાનમાં બંધુ!
સુતેલા સિંહના મ્હોમાં, કદી શીકાર નહિ આવે;
બિછાને શું રહ્યા સૂતા, તમે અજ્ઞાનમાં બંધુ!
અવિદ્યાએ ઉખેડયા છે, સનાતન ધર્મના પાયા;
પ્રમાદે મૂળ કાપ્યા એ, ધરો કંઈ ધ્યાનમાં બંધુ!
છુટે જ્યાં કર્મનાં તીરો, પડે ત્યાં પ્હાડમાં ચીરો;
સુભટ છો આર્યના વીરો! વહ્યું શું ભાનમાં બંધુ!
ઉગે નક્ષત્ર ગ્રહ તારા, સિતારા શોભતા સારા;
વિના રવિની પ્રભા ધારા, ડુબ્યું નભ મ્લાનમાં બંધુ!
શશિ-રવિ કાર્યશક્તિની, ભરી જ્યાં પૂર્ણ દીપ્તિ છે;
જગાડે સર્વ સૃષ્ટિને, સદા સન્માનમાં બંધુ!

રઘુવર કાર્યશક્તિએ, હણ્યો આલસ્ય રાવણને;
ધર્યો ઉદ્યમ વિભિષણને, શ્રીલંકા સ્થાનમાં બંધુ!
ઉઠયા શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્યોગી, હણ્યો છે કંસ ભવ ભોગી;
પ્રમાદી રાક્ષસોની રાહ, કબરસ્તાનમાં બંધુ!
જગતનો કર્મ છે રાજા, ફરે છે કર્મની માજા;
બજે છે કર્મનાં વાજાં, સદા આ જહાનમાં બંધુ!
ચ્હડયો ઉદ્યોગી બોનાપાર્ટ, પડયો યુરોપ ચત્તોપાટ;
ઘડયા એ વીરતાના ઘાટ, ગજવ્યા ગાનમાં બંધુ!
શિવાજીનો પડયો પડઘો, ઘયો મોગલ મણિ અળગો;
જ્યાં મર્દો ભરે મોભો, ક્રિયાના ધ્યાનમાં બંધુ!
વિસારી કર્મના ધારા, રહ્યા સન્માર્ગથી ન્યારા;
ભુલી પુરૂષાર્થને પ્યારા! તણાયા તાનમાં બંધુ!
ઉઠો! ઉદ્યોગ અજમાવો, ગ્રહો કંઈ કાર્યનો લ્હાવો;
ચુકાવો વખ્તનો દાવો, વધી વિજ્ઞાનમાં બંધુ!
ઉતારો દોષનો ભારો, ચલાવો કાર્યનો મારો;
દુઃખી સંસારને તારો, સુવિધાદાનમાં બંધુ!

ઇશ્વરને આવ્હાન.

ગઝલ—કવ્વાલી.

હમારી જીંદગીનો આપ છો, આધાર હે દેવા!
ઝૂકાવી છે હમારી કિસ્તીને *મઝધારમાં દેવા!

* મઝધાર—સાગર.

હૃદયનો તાર તુટયો છે, દિવસનો દોર ખૂટયો છે;
નિશાનો ઘોર છૂટયો છે, ફર્યું અંધાર હે દેવા !
વિષદના બંધને બાંધી, રહુડી છે ચોતરફ આંધી;
તુટેલા તારને સાંધી, મળો આ વાર હે દેવા !
વિષમ ઝેરી પવન વાહ્યા ! લથડતી દીન આ કાયા;
ભુંસાતી આપની છાયા, કરો ઉદ્ધાર હે દેવા !
ઉગરવાનું નથી બારૂં, નથી કોઇ સાહ્ય કરનારૂં;
દીઠો છે સ્વાર્થના ઝેરે, ભર્યો સંસાર હે દેવા !
વિપદની વાદળી ઘેરી, બજી તોફાનની ભેરી;
બની છે જીંદગી વેરી, તુટે છે તાર હે દેવા !
તજી સાચો અને સીધો, અમે રસ્તો વિષમ લીધો;
બુઝાતા દીવડામાં તેલને, સંચાર હે દેવા !
તિમિર સીંચી દિશાઓમાં, ઘુમે નૌકા નિશાઓમાં;
શિશુ સાથે રીસાઓ માં, કરો ઉદ્ધાર હે દેવા !
બધા સાંધા થયા ઢીલા, નથી કંઇ આપમાં ચીલા !
જડીને ધર્મના ખીલા, કરો તૈયાર હે દેવા !
નગારાં મોતનાં વાજે, ચરણમાં આવવા કાજે;
અમે યમદૂતનો આજે, કર્યો સત્કાર હે દેવા !
પવન તોફાનનો વાયે, કહો શું દીનથી થાયે ?
પળેપળ આગ ઉભરાયે, ન દીઠો સાર હે દેવા !
ન જોઈ જીવતાં શાન્તિ, હરો મરતાં હવે ભ્રાન્તિ;
મળે વિશ્રાંતિ આખર એ, મહા આભાર હે દેવા !

આશાભર્યું નવું પ્રભાત.

ગઝલ—કવ્વાલી.

પથારી પાપની ત્યાગી, પ્રભુજી! આજ જાગું છું;
ભ્રમણા મોહની ભાંગી, ચરણમાં સ્થાન માગું છું.
પ્રવૃત્તિ માતનો પ્રેર્યો, જગતના ઘેનમાં ઘેર્યો;
સુતો હું તો ઘણા દિવસો, હવે એ ઉંઘ ત્યાગું છું.
વિષયનાં ગીતડાં ગાતો, બન્યો હું મસ્ત મદમાતો;
પડી છે દૈવની લાતો, હવે તો હારી ભાગું છું.
વિસારી કર્મના ધારા, વહાવી કર્મની ધારા;
ક્ષમા એ પાપની પ્યારા, પડીને પાય માગું છું.
હણ્યો બૂરા વિચારોએ, ઘડાયો ષડ્વિકારોએ;
જગતના વજાતારોએ-જડાયો આજ જાગું છું.
બન્યો પાપી નઠારો હું, થયો તમને અકારો હું;
ભરીને આંખમાં આંસુ, પિતાજી! પાય લાગું છું.
ભરો કંઈ ગૂઢ મંત્રોને, રચી કર્ત્તવ્ય તંત્રોને;
હૃદયનાં પ્રેમ યંત્રોને, સજાવો એજ માગું છું.
ભલો-બૂરો ગમે તેવો, શિશુને આશરો દેવો;
બની પૂરો તમારો હું, હવે ધર્માનુરાગું છું.

સ્નેહસિંધુને શરણયાચના.

ગઝલ—કવ્વાલી.

શ્રુતીના શબ્દ છે સાચા, હૃદય આધાર છો દેવા !
વદે શું રાંકડી વાચા ? પ્રણય આગાર છો દેવા !
તમે તો આંખના તારા, પ્રભુજી ! પ્રાણથી પ્યારા !
ન રહેશો નાથજી ! ન્યારા, નયન શણગાર છો દેવા !
તમે મારા, તમે પ્યારા, ખરા સ્નેહી તમે મ્હારા;
ઉરે સીંચો અમીધારા, તમે દાતાર છો દેવા !
વિભૂતી વિશ્વની સારી, તમારા નામ પર વારી;
ફરી ફરી જાઉં બલિહારી, તમારા પ્યાર પર દેવા !
અમરપદ આપને ચરણે, અચળ સુખ શ્યામને શરણે;
સ્મરણ રહેજો જીવન મરણે, સુરત-સીતાર છો દેવા !
નયનમણિ નાથ ! નિસ્તારો ! ભીષણ ભૂભાર હરનારા !
જીવન સંચાર કરનારા ! જગતના તાર છો દેવા !
તમે ત્રાતા ! પિતા માતા ! વિધાતા શાન્તિ સુખદાતા !
તમે સ્નેહી સખા ભ્રાતા ! તમે સંસાર છો દેવા !
જીવનની ડૂબતી નૌકા, લથડતી ખાય છે ઝોકાં;
દુરિતના તોડવા ડક્કા, તમે તલવાર છો દેવા !
શિખાવો ભાવ ને ભક્તિ, ઉતારો અંતરે યુક્તિ;
મળો મજધારમાં મુક્તિ, અસારે સાર છો દેવા !

આરાધન-ઉદ્બોધન.

ગઝલ–(આયા કરો ઈશ્વર–એ લય.)

જાગો! ઉરે જગદીશ! જીવનજ્યોતિ જગાવો!
આવો! ઉરે આનંદના આદેશ ઉઠાવો!
અનેરી મોહરાત્રિનું, ઘનઘોર છવાયું;
સંચારી બ્રહ્મવાટ, અલખમસ્તી મચાવો!
સૂતી હમારી ચેતના, સ્મશાન–શાન્તિમાં;
લગાવી જ્ઞાનદંડ ગેબી ગાન જગાવો!
ધમની અને શિરાતણું, ધીમું પડ્યું સંગીત;
કળ ફેરવી, સુરતાસીતાર–તાર ચ્હડાવો!
ગભિરાં દિવ્ય નેતિ, નયનનૂર સૂકાયું;
રસ–સ્નેહ–પૂર પૂરીને, ઉર ભાવ નચાવો!
જડતા–તિમિર છેદતા, રસ–તેજના અંબાર;
ઉડે અનંત ધામમાં, કંઇ એવું બતાવો!
અલેતી આંખ–પાંખડી, પદસ્પર્શી–ઉઘાડી;
ઝાંખી ભરી સ્વરૂપનો, આનંદ અપાવો.
અખંડ જ્ઞાનરશ્મિનો, પ્રકાશ પાથરી;
સ્વ–પરનો ભેદ ભૂલીએ, એ શાસ્ત્ર શિખાવો.
શ્રુતિ સાર સીંચી, સ્મૃતિ–ગતિ સુકાન સુધારી;
આ અખિલ વિશ્વહેતુમાં, અભેદ લૂટાવો!
વસંત સમીરલહરીથી, સુરલોક સુહાવી;
ૐકાર–પ્રણવગાનમાં બ્રહ્માંડ ઝૂલાવો.

ગમે તેવો તમારો છું.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ભલે, બૂરો–અધૂરો–પાપમાં, પૂરો તમારો છું.
  ભલે કામી–હરામી–હું, ગમે તેવો તમારો છું.
વિષયની વાસના સેવું, કરૂં છું લાખનું દેવું;
  ગરજનું આ કરજ કેવું, કરી થાતો અકારો છું!
પડયો હું મોહને અંકે, ચડયો છું દંભને ડંકે;
  પલોટયો પાપને પંકે, અધર્મોનો ઉતારો છું.
સદાયે કાપતાં કાચું, ન જોયું વાળીને પાછું;
  ઠગારા રંગમાં રાચું, વચનનો હું વિસારો છું.
કરૂં બકવાદ ભાષણમાં, ધરૂં બહુ ઢોંગ આસનમાં;
  નથી કંઇ રંગ વર્તનમાં, જબાંનો હું લવારો છું.
પ્રતિજ્ઞાને વિસરવામાં, પરાયા માલ હરવામાં;
  ભૂમિને ભાર કરવામાં, બન્યો મ્હોટો ઠગારો છું.
ન જાણું આ થયું શાને? પ્રભા–ઓજસ ગયાં શાને?
  ધરીને દિવ્ય આત્માને, થયો બૂરા વિકારો છું.
ચહું હું પ્રેમનો પારો, નથી કંઇ ચાલતો ચારો;
  ભર્યા છે દુષ્ટ આચારો, મુખે સારો લવારો છું.
ચલાવો તોપનો મારો, બતાવો રંકને આરો;
  બિરદ પાળી પ્રભો! તારો, હું તો રાહુ સિતારો છું.
તમે છો કલ્પતરૂ જેવા, અખંડાનંદઘન દેવા;
  નિવાજો મોક્ષના મેવા, અકારો હું બિચારો છું.

છેલ્લી માંગણી.

ગઝલ—કવ્વાલી.

રહો દિલમાં સદા સેવા, બધા સંસારને બદલે;
કરો મીઠી નજર દેવા, હમારા પાપને બદલે.
જગતની જુઠી આ બાજી, બને છે મૂર્ખ મન રાજી;
લગાડો આપની લગની, વિષયના તારને બદલે.
વિવિધ વ્યવહાર વશવૃત્તિ, મુંઝાતી મોહમાં સૂતી;
સુધારો લક્ષમાં દોરી, બીજા વ્યાપારને બદલે.
વિષયમાં લોટતી રહેતી, હમારી રાંકડી બુદ્ધિ;
તમાશા તાનમાં ખેંચો, જગતના પારને બદલે.
કરી પૂરવા હજારોની, નથી સીમા વિચારોની;
હવે તો આશરો માગું, બધી દરકારને બદલે.
થયું શું ને થવાનું શું ? નથી કંઈ શોધવું લહાવું;
ગતિ શ્રી ચરણમાં માગું, બધા હોનારને બદલે.

હમારી હારની કબૂલાત.

ગઝલ—કવ્વાલી.

હમે હાર્યા જમાનાથી, હવે ફાંટો નથી બાકી;
ઘડો ફુટયો ઘણા ઘાથી, હવે દાટો નથી બાકી.
ઉછાળી અસ્ખલિત છોળો, હજારોની કરી તૃપ્તિ;
ગયું પાણી ફુવારાથી, હવે છાંટો નથી બાકી.

બનીને મર્દ પાડી બુમ, ફોડયા કાન દુનિયાના;
  થયા એ જીભના ટુકડા, હવે ઘાંટો નથી બાકી.
નસોમાં ઝેર રેડીને, વહાવ્યું ખૂન દુશ્મનનું;
  નસોને હાડ તુટયાં છે, હવે કાંટો નથી બાકી.
ગગનભેદી દિવાલોની, કરોડો બાંધતા બેઠા;
  તણાયા સર્વ જ્યાં ન્હાણા, હવે વાટો નથી બાકી.
ન્હુડયા આકાશની ટોચે, ઉડયા'તા વાયુની લહેરે;
  પડયા પાતાળની હેઠે! પણે રાંટો નથી બાકી.
જગત્ જોશે હજારો આંખથી ને આંસુડાં લ્હોશે;
  થશે ખાલી નયનના પૂર, ત્યાં પાટો નથી બાકી.
જશું-જોશું બધા જોશે, જશે તે જાનના દોષે;
  નથી તે શું હવે ખોશે? ફરી આંટો નથી બાકી.

ગયું તો શું? રહ્યું તો શું?

ગઝલ—કવ્વાલી.

સળગતા અંતરે ભડકા, શરીર સળગી ગયું તો શું?
  સહીને ગ્રીષ્મમાં તડકા, તરૂ સુકું થયું તો શું?
નદીના પૂર વ્હેતાને, ભરેલા નીર રહેતાં તો;
  થયા ખાલી હવે છેલ્લું, ઝરણુ વ્હેતુ રહ્યું તો શું?
ગગનને ચુંબતા મ્હેલો, રચે આકાશમાં ખેલો;
  રહ્યો એકાદ જે ન્હાણો, જવું તેણે ચહ્યું તો શું?

નગારે નોબતો વાગે, અવાજે દેવતા જાગે;
  થયું સુનું અને પડઘે, કદી કુડું કહ્યું તો શું ?
હજારો હાજરી ભરતા, ઇસારે હાડ થરથરતા;
  પડયા ટહાડા બની એ હાથ, ને અસ્થિ રહ્યું તો શું ?
ચરણુ પડતાં ધરા ધ્રૂજે, બધાએ પાયને પૂજે;
  થતા સાંધા હવે ઢીલા, પ્રગળ તેનું રહ્યું તો શું ?
ગણાયા વીરનર બંકા, બજાવ્યા દેશમાં ડંકા;
  પ્રજાળી હેમની લંકા, પછી લોહું ગ્રહ્યું તો શું ?
દીપાવ્યું શ્રેષ્ઠ આસનને, પમાડી શેહ દુનિયાને;
  સુખે સીંચી શરીર મનને, પછી સંકટ રહ્યું તો શું ?
અમર પંદવી અમે લીધી, પ્રસાદી વિશ્વને દીધી;
  પડયું હેડું કદી એહું, ગયું તો શું ? રહ્યું તો શું ?

ખોટા પ્રેમને જવાબ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

બગાડી હાથથી બાજી, કરાવો યાદ શા માટે ?
  તમે છો જાનથી રાજી, પછી ફરિયાદ શા માટે ?
કહ્યો છે પ્રેમને ચિંતામણી કે કાચ તરૂ જેવો;
  પછાડી પ્રેમ પથ્થરમાં, કરો વિવાદ શા માટે ?
વખાણે સ્વર્ગમાં દેવો, અને પૂજે જનો મહિમાં;
  અમૂલો પ્રેમનો મહિમા, કરો બરબાદ શા માટે ?

પ્રણય ચિંતામણી અડતાં, બને છે લોહનું સોનું;
 કહોછો પ્રેમ છે પૂરો, છતાં આ વાદ શા માટે ?
સમાયું સ્નેહમાં સઘળું, કહે સૌ શાસ્ત્રો પોકારી;
 છતાં ઓછું ગણી પરને, કરો છો સાદ શા માટે ?
હૃદયના પ્રેમની આંખો, ન દેખે દોષ પ્રેમીનો;
 અચળ સિદ્ધાંત આલમનો, તમે છો બાદ શા માટે ?
નથી કંઈ નેમ રહેતો પ્રેમમાં, એવું કહે દાના;
 ધરીને વ્હેમ દિલબરમાં, કરો વિખવાદ શા માટે ?
ભુલાવી ભેદને પ્રીતિ, અમારા કે'વરાવો છો !
 કરો મારૂં અને તારૂં, મુકી મર્યાદ શા માટે ?
સદાયે પ્રેમભીનું દિલ, ચહે કલ્યાણ પ્રેમીનું;
 જગતની લાલચો માટે, કર્યા બરબાદ શા માટે ?
કદી પ્રેમી તમે મ્હોડે, ઉખેડો છેક દુનિયાથી !
 બનીને સ્વાર્થમાં અંધા, ન લેતા દાદ શા માટે ?
રહે છે એક રંગે અંતરો સંધાય જે પ્રેમે;
 હમે બરબાદ બનતા, ત્યાં તમે આબાદ શા માટે ?

પડદામાં છૂપાયેલા પ્રેમીને.

ગઝલે હુક્કા

લીધી તમે શું વ્હાલા ! બાધા ન બોલવાની ?
દીધી મને નિરાશા, શું આંખ ચોળવાની ?
જોયા અનેક દેશો, લીધા અનેક વેશો;
ફાવી ન કાંઈ ફાવી, તુજ શક્તિ તોળવાની !
વાંચ્યાં અનેક શાસ્ત્રો, સેવ્યા અનેક સંતો;
કુંચી નથી જણાતી, તુજ દ્વાર ખોલવાની !
સુરમા અનેક આંજ્યા, લઇ જ્ઞાનની શલાકા,
દૃષ્ટિ ન તોય પામ્યા, તુજ રૂપ વિલોકવાની.
ધરી પ્રેમભાવ પ્યારા ! ચીર્યાં જીગર હમારાં;
આશા ન જાગી ઉરમાં, તુજ ભાવ ભાળવાની.
બહુ ન્યાય-દર્શનોની, ગલીઓ ફરી તપાસી;
યુક્તિ ના હાથ લાગી, તુજ દેશ પહોંચવાની.
જોવા જીગરથી આવ્યા, બોજા ઘણા ઉઠાવ્યા;
ફાવી ન કાંઈ ચાલી, પડદો ઉપાડવાની.
તલસ્યું છે નેનચાતક, જ્યોતિ નિહાળવાને;
પુણ્યો ન પાર પામ્યાં, પાંપણ ઉઘાડવાને.
'મ્હારી' અને 'હમારી,' સુણી ગુંજ ન્યારી ન્યારી;
ઘડીએ છતાં ન આવી, બે બોલ બોલવાની.
મદમસ્ત પ્રેમપ્યાલી, આવ્યો હું હાથ ઝાલી;
દીઠી સદાય ખાલી ! ક્યાં આગ હોલવાની !

દુઃખિયાને દુઃખની શી પરવા?

ગઝલ.

ધરી છે જીંદગી ખોળે, ન આપો તો નથી પરવા!
મળી છે આફતો ટોળે, ન કાપો તો નથી પરવા!

ગણ્યા આધાર આશાના, મળ્યા ભાલા નિરાશાના;
ભલે આડાં ધરી બ્હાનાં, ઉથાપો તો નથી પરવા.

કરે જે સત્યનો દાવો, મરી તે પાળતા કોલો;
દીધેલા બાપના બોલો, ન પાળો તો નથી પરવા.

સહી મુશ્કિલ મુશિબતને, હઠાવી દિલની હિંમતને;
કદિ મહોબતની કિંમતને, ન માપો તો નથી પરવા.

જીગર સાથે જડી સાંધો, વિસાર્યા સ્નેહ સંબંધો;
જડેલા લોહના બંધો, ન કાપો તો નથી પરવા.

ઉખેડી મૂળથી પાયા, ડગાવી મહેલની કાયા;
કૃપાની શિર ઉપર છાયા, ન સ્થાપો તો નથી પરવા.

કરેલી સાધના ખૂટી, ગજબની ગર્જના છુટી!
હૃદય સર્વસ્વને લૂંટી, સતાવો તો નથી પરવા.

પડી તે દો પડે પૂરી, ગતિ એથી અધિક બૂરી;
બળી પેઠા પછી ઓછા, ન તાપો તો નથી પરવા.

સહ્યું તેનાં સ્મરણથી શું? મરેલાને મરણથી શું?
વહ્યું તે વિસ્મરણથી શું, ન છાપો તો નથી પરવા!

પ્રેમઘેલી જાગૃતિ !

ભજન—(વ્હાલા વેગે આવોરે—એ લય.)

લગની મને લાગીરે ! જ્યોતિ ઉરે જાગીરે !
જાગી જોતી જાદવા ! હોજી.
માયા મન ! ત્યાગીરે, ભીતિ બધી ભાગીરે ! જાગી.

સાખી.

જ્યાં જ્યાં ફરતી આંખડી, ત્યાં ત્યાં મ્હારો કાન !
જગલીલા રાધા બની, ઘેલી કરતી ગાન.
એ ગેબી વીણા વાગીરે !—જાગી જોતી જાદવા ! હોજી.

સાખી.

પૃથ્વી આ મથુરાં બની, કુમતિ કુબજા નાર;
વ્હાલાના પદસ્પર્શથી, થઇ લક્ષ્મી અવતાર.
ભાવે ભક્તિ માગીરે—જાગી જોતી જાદવા ! હોજી.

સાખી.

મનુબાળો ગોવાળિયા, ગોપી થઇ સૌ નાર;
ભેદ ભૂલી સંસારનાં, રસ ઝીલે એકતાર.
રંગે અનુરાગીરે !—જાગી જોતી જાદવા ! હોજી.

સાખી.

ઉઘડીયુંનાં ઘેનમાં, ભર્યાં પ્રેમનાં ભાન;
રાતલડીના દિન કર્યા, કેવા મ્હારા કા'ન !

થયાં સદ્ભાગીરે !—જાગી જોતી જાદવા ! હોજી.

સાખી.

ભર ઉનાળે આવતી, નવલી મીઠી વસંત !
તૂટયો તંત જગત્ તણો, દુઃખનો આવ્યો અંત.

હું પ્રભુ પાય લાગીરે !—જાગી જોતી જાદવા ! હોજી.

નસીબનું ચક્કર.

ગઝલ—કવ્વાલી.

નસીબે ના કરી યારી, હવે ફરિયાદ શા માટે ?
ગયા જે હાથથી હારી, ફરી તે યાદ શા માટે ?
હતા ઘોડા અને હાથી, હજારો સેવકો સાથી;
થયા હલકા હવે વાથી, દિલે નાશાદ શા માટે ?
ઉડાવ્યા જ્ઞાનના ગોળા, હતા જ્ઞાની ભલા ભોળા;
રહ્યાં મ્હોડાં હવે મ્હોળાં, છતાં બકવાદ શા માટે ?
" હતા પૂર્વે બહુ શૂરા ! કર્યા કંઇ પ્હાડના ચૂરા ! "
અધૂરા ભાવીએ કીધા, હવે ત્યાં વાદ શા માટે ?
રચ્યાં બ્રહ્માંડ મંત્રોથી, ઉડયાં વીમાન યંત્રોથી;
ઘડયા કંઇ ઘાટ તંત્રોથી, થયા એ બાદ શા માટે ?
પ્રતાપી આંખ જ્યાં ખોલી, રહ્યાં ઇંદ્રાસનો ડોલી;
હવે કાફર અને કોળી, થતાં મરજાદ શા માટે ?

કપાયા ભાઈ ભાઇથી, નથી સાચા સગાઇથી;
બન્યા ખૂશ કસાઇથી, કરો વિખવાદ શા માટે ?
કર્યા ચિતચીરના ચીરા, ગુમાવ્યા હાથના હીરા;
તમે ધીરા બનો વીરા, હવે ઉન્માદ શા માટે ?
અમૂલાં એ ગયાં રત્નો, મળ્યાં સહુ પાણીમાં યત્નો;
વડિલનાં કિંમતી વચનો, કર્યાં બરબાદ શા માટે ?
ગયો પ્રૌઢો સમય પહેલો, મળ્યા છે માટીમાં ગ્હેલો;
છતાં આ ઝેરના ખેલો, રહ્યા આબાદ શા માટે ?

ગુમાવેલું સ્નેહરત્ન.

ગઝલ—કવ્વાલી.

પ્રિયે ત્હારી ખુબી ગાતાં, નયન આંસુ વહાવું હું;
જીવીને પ્રાણુ વહી જાતાં, નહિ જૂઠો કહાવું હું.
જતાં વ્હાલી ગયું સર્વે, રહ્યું નહીં હાથ કંઇ મ્હારે;
હવે તે જીવવું શાને ! મરી તુજ પાસ આવું હું !
હતું સ્વપ્નું ગયું ઉડી, ગયું તેની નિશાની શી ?
નિશાની જે અસર પાછી, રહી તેને ભૂલાવું હું.
નથી દરકાર દુનિયાની, ગણી બાજી બધી ફાની;
હવે પરવાહ તે શાની ? અલખ મસ્તી મચાવું હું.
રહી વૈરાગ્યને રંગે, ચઢીને જ્યોતિને જંગે;
હવે કફની ધરી અંગે, જઇ જંગલ જગાવું હું.

બધે મૂર્તિ ભરી ત્હારી, પલક પણ ના થતી ન્યારી;
છબિલી છાપ પ્યારીની, છપાવીને પૂજાવું હું.
હતાં શાં ખ્યાલ ને સ્વપ્નાં, હતી શી અંતરે વાંચ્છા ?
બતાવી શાં લૂલાં બ્હાનાં, જતી રહી કયાં ? જણાવું હું.
તૃષા મ્હારી રહી અધુરી, ન ઇચ્છા એક થઈ પૂરી;
અધરના હાસ્યને મધુરી! હવે તે કયાંથી લાવું હું.
કમળનયને ! પ્રિયે કમળે! ધવલ યશ પાથર્યા ધવલે!
વિમળ કરી દાસ ઉર વિમળે, ગઈ કયારે ? બોલાવું હું.
અલૌકિક ચિત્ર એ ન્યારૂં, પૂર્યું બહુ રંગથી પ્યારૂં;
ભૂસાયું ચિત્ર એ મ્હારૂં, વિભૂતિ તન ભુસાવું હું

દુકાળનાં દાન !

બિહાગની લય.

આજ કાજ દીનજનનાં કરવા દેવ! દયા દિલ ધારોરે,
ધનહીનનાં—અન્નહીનનાં—સ્થલહીનનાં—જલહીનનાં—
દુઃખડાં દૂર કરી પ્રિયબંધુ! દુઃખિયાનાં દિલ ઠારો—આજ.

દાન ધર્મ છે સૌથી મ્હોટો,
લોભ મોહનો ફાંસો ખોટો;
આ જગ છે જળનો પરપોટો,
જુઠો ભવનો ભારો—આજ.

તનથી. મનથી ધનથી ભાઇ!
સહાય કરી સાધનથી કાંઇ!
સિદ્ધ કરી દેખાડ સગાઇ!
આશિષ ઉરની થશે સવાઇ:—આજ.

કોઇ ભૂખ્યાને ભોજન જમાડી,
સંતોષ પમાડી, તૃપ્તિ દાન દેજો;
કોઇ તરસ્યાને પાણી પીવરાવી,
તૃષા દુઃખ ટાળી—આશિષ ઉર લેજો;

દુઃખ દર્દીને પાટા લગાવી,
નિર્વસ્ત્રાને વસ્ત્રો પહેરાવી;
કોઇ રડતાનાં આંસુઓ સુકાવી,
કોઇ દુઃખિયાને છાતીયે લગાવી;
નિરાધારને ધારણા ધરાવી,
પુણ્ય પુંજીમાં રકમો જમાવી:—આજ.

એજ ધર્મ—એજ કર્મ—એજ શાસ્ત્ર—સાર મર્મ,
માનવ જન્મનું સાર્થક્ય સાચું છે એજ!

સાહ્ય કરી તારો:—
અનાથ ઉગારો:—

સાખી.

ધન સાધન ને સાહ્યબી, કંઇ નહીં આવે સાથ;
પુણ્ય અને પરમાર્થ ધન, મેળવ ભીડી બાથ.

આજ કાજ દીનજનનાં કરવા! દેવ દયા દિલ ધારોરે.

અમારી હિન્દમાતા તું.

ગઝલ—કવ્વાલી.

પરમ સુખની વિધાતા તું, અચળ યશ પ્રાપ્ત માતા તું!
હૃદયની ધર્મદાતા તું, હમારી હિંદ માતા તું.
ચરણ પૂજી ત્હને ભજતાં, જગતનાં દુઃખ-ભય તજતાં;
સદા ભક્તિ ઉરે સજતાં, જપું મુખ "હિંદ માતા તું!"
મણિ—મુકતા—સુરત્નોથી, રસેલી ઇશ યત્નોથી;
પૂજાયેલી પ્રયત્નોથી, હમારી "હિંદ માતા તું."
બિચારા બાળ બહુ ત્હારા, સહે છે કષ્ટ-અસિધારા;
છતાં ત્હારાજ રહેનારા, કહે છે "હિંદ માતા તું."
નહિં પરના થનારા એ, અધર્મે ના જનારા એ;
રહી નિજ દેશધારાએ, ઉચરતા "હિંદ માતા તું."
ઋષિ, મુનિ, દેવ, ગાંધર્વો, ઉજવતા ઉન્નતિ પર્વો;
વદી મહિમા મુખે ગરવો, કહીને "હિંદ માતા તું."
શિશુ, નર, નારી ગુણ ગાતાં, સહર્ષે આશિષો દેતાં;
વધાવી વારણાં લેતાં, સ્મરંતાં "હિંદ માતા તું."
ગુણી-ગુરૂ-વિપ્ર-કે જ્ઞાની, ખરા નિજ દેશ અભિમાની;
ગણી આ જીંદગી ફાની, ભજે છે "હિંદ માતા તું."
સુણી તુજ નામના બોલો, ઉછળતી હર્ષની છોળો;
હૃદયપટ આ થતો પ્હોળો, કહેતાં "હિંદ માતા તું."
આતા મા! ત્હમારાં ગીત, વહે છે હૃદયમાં રસપ્રીત;
કહો તે શબ્દમાં શી રીત? વર્ણું "હિંદ માતા તું."

હમારા દેશને માટે.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ફુટયાં આફતાબનાં કિરણો, હમારા દેશને માટે!
છુટયાં છે તેજનાં ઝરણો, હમારા દેશને માટે!
ચમકતી રોશની ગગને, કરે ચમકાર ચડતીના;
ઝરે છે તેજની ધારા, હમારા દેશને માટે!
છવાયાં મેઘનાં જુથો, દડુકે લોકત્રય ભેદી;
પડે ત્હેના પ્રબળ પડઘા, હમારા દેશને માટે.
વળેલી સપ્તરંગી આ, કમાનો મેઘશર કેરી;
દીપાવે દિવ્ય એ રેખા, હમારા દેશને માટે.
લહરિયો લ્હેકી ઉપવનમાં, નચાવે પ્રેમપુષ્પોને;
હસાવે ને ખિલાવે એ, હમારા દેશને માટે.
ઉગ્યાં તરણાં લીલાં કુમળાં, હરિત શૈયા બિછાવી છે;
સજે છે સાજ ધરતી આ, હમારા દેશને માટે.
ઉભા છે પર્વતો મ્હોટા, ઝુકી ઉત્તુંગ સૌ શ્રૃંગો;
ગગનને ભેદતી ટોચો, હમારા દેશને માટે.
વિવિધરંગી વિહંગમ સૌ, કરે ગાનો મધુર નવલાં;
રસેલાં પ્રેમભક્તિથી, હમારા દેશને માટે.
ઉઠે છે વેદ ધુમ્ર કંઈ, સમાધિ યોગની આછી;
થતી કર્તવ્યની ઝાંખી, હમારા દેશને માટે.

વિહંગો આવજો મળજો, સ્વરોને સાંધવા સાથે;
જગાવો ધૂન ભારતની, હમારા દેશને માટે.
ધરીને જન્મ અવનિમાં, હમે સિદ્ધાન્ત એ શીખ્યા;
ઘડયાં છે જન્મ ને મૃત્યુ, હમારા દેશને માટે.
જીવીને સાધશું સેવા, મરીને માગશું સેવા;
ફરીને જન્મશું દેવા! હમારા દેશને માટે.
નથી સુરલોકની પરવા, નથી કંઈ મોક્ષની વાંચ્છા;
રહી છે અંતરે ઇચ્છા, હમારા દેશને માટે.
જગતમાં જીવતાં મરતાં, સૂતાં કે જાગતાં ફરતાં;
થજો કુરબાન સઘળું આ, હમારા દેશને માટે.

ભારતનું વિજયનિશાન.

ગઝલ—કવ્વાલી.

હમે સૌ હિંદના યોગી, ધરીશું ધ્યાન ભારતનું!
ઉઠાવી ધર્મધ્વજ કરમાં, કરીશું ગાન ભારતનું!
ધરી છે શીલની શેલી, ચ્હડાવી જ્ઞાનની કફની;
વિરક્તિ દંડ શિર મેલી, ઝિલીશું તાન ભારતનું.
જલાવી કષ્ટની હોળી, ઉડાવી દુષ્ટની ઝોળી;
જમાવી સંતની ટોળી, ભરીશું ભાન ભારતનું.
ગયું જે જે હતું નબળું, રહ્યું તે સૌ થયું સબળું;
ભુલાયું વિશ્વ આ સઘળું, સ્વિકાર્યું જ્ઞાન ભારતનું.

ત્યજી છે લોકની લજ્જા, ત્યજી છે શાન્ત સુખસજ્જા;
હમારાં માંસ ને મજ્જા, કર્યું કુરબાન ભારતનું.
નથી ધન માનની ઇચ્છા, નથી સંસારની વાંચ્છા;
નથી સુખભોગ આકાંક્ષા, ચહું સન્માન ભારતનું.
હૃદયમાં પ્રેમલય જાગી, સમાધિ લક્ષમાં લાગી;
હમે ત્યાગી–વિરાગી એ, લગાવ્યું ધ્યાન ભારતનું.
નસોમાં લોહી ભારતનું; શરીરમાં અન્ન ભારતનું;
મુખે છે ગાન ભારતનું, સ્વરોમાં તાન ભારતનું.
હમારા જન્મનું સાર્થક, હમારા મોક્ષની સીડી;
હમારા સ્વર્ગને માટે ચ્હડે વીમાન ભારતનું.
ગગનમાં નાચતો ઝુંડો, જગત્‌માં વ્યાપતું ચેતન;
જીવનમાં જાગતો આત્મા, વિજય–નિશાન ભારતનું.

વીરને વંદન–આનંદ અભિનંદન.

સુંદિર શામળીયા—એ લય.

પારસ છો પ્રભુતાના, પ્રભુપદને વરજો;
વારસ છો વીરતાના, વીર! વિજય કરજો.
તનના બળથી તાપ સમાવો, મનના બળથી માન જમાવો;
ધર્મબળેથી જ્ઞાન બતાવો, સંપથી સંકટ હરજો–વીર!
ધર્મસ્તંભ બની ધીરજ ધારો, દ્વેષ–દંભને દોષ વિસારો;
સુધરી સુબંધુવર્ગ સુધારો, સપૂત બની માતાને ઠારો;
જનની તાપ નિવારો! સુકૃત સંગ્રહજો–વીર!

ઐક્ય કરીને અભેદ વધારો, મુખ્ય તત્વ એ ધર્મનું ધારો,
કરણીમાં વાણીને ઉતારો, રહેણીમાં રસજો સુવિચારો;
તરો સ્વજનને તારો! દુર્ગતિ પરહરજો-વીર!

પ્રેમ તણાં પુષ્પો પાથરજો, વાવેતર વિદ્યાનાં કરજો,
સાત પેઢીનાં કલંક હરજો, દિગ્‌વિજયી બની જગમાં ગરજો;
સરજો હેતુ તમારો! વરપદને વરજો-વીર!

પૂર્વ પ્રભાવ હૃદયમાં સ્મરજો, પૂર્વજના ગુણને અનુસરજો,
અમર કામ કીર્તિનાં કરજો, પ્રબળ શત્રુગણને સંહરજો;
વસંતરૂપ વિચરતાં, શ્રેય સદા કરજો-વીર!

ધર્મભાવના અને પરમાર્થ.

રેખતો.

કરો કંઈ અંતરમાં સુવિચાર, ધરો કંઈ ધર્મ સત્યનીતિ!
કરો કંઇ પરજન પર ઉપકાર, ધરો નિજ જનપર ઉર પ્રીતિ!
ધર્મ ત્યજે તે મળે ધૂળમાં, ધર્મ વડે જય થાય!
મૃત્યુ સ્પર્શે માટી થઈશું, શું સાથે ત્યાં જાય?
માટીમાં મળવાની આખર, આ માટીની કાયા!
માટીમાંથી સુવર્ણ શોધો, શાશ્વત શાન્તિ પમાય!
શાને વળગો દુષ્ટ મતિને? કુકર્મ શીદ કરતા?
'જગનો એ વ્યવહાર' કહી, શીદ અધર્મ આચરતા?
ગતાનુગતિક બનીને, શાને કરો પાયમાલી?
હાથ આખરે રહેશે વ્હાલા! ખાલીના ખાલી!

માનવ કહેવાતા, તેમાં નવ ધર્મ લેશ જોયો !
અમૂલ્ય હીરો હાથ સાંપડયો, હાથે શું ખોયો ?
મનુબાલક કંઇ મહત્વ સમજો, રાક્ષસ મત ત્યાગો !
દયા-ધર્મની ધરો લાગણી, દુષ્ટથી દૂર ભાગો !
કરો કરો કંઇ જમણે હાથે, પરહિતનાં કામો !
દીન દુઃખીનાં દર્દ નિવારી, સજ્જન સુખ પામો !
" અહિં આપ્યું તે ત્યાં મેળવશું," નિશ્ચય એ જાણો;
એ શ્રદ્ધા વિશ્વાસ બળે અહિં, કરો નિત્ય કામો.
નિશ્ચય દૃઢતા શ્રદ્ધા સાથે, શ્રી હરિને ભજવા;
ધર્મ તરૂવર છાયા નીચે, ગ્રીષ્મ દિવસ મજવા.
પ્રેમ પરિશ્રમ દુઃખથી ડરીને, માર્ગ ન કદિ ત્યજવો;
ગ્રીષ્મ વીતતાં વસંત આવે, એ નિશ્ચય સજવો.

ઇશ્વરની સર્વદેશી પૂજા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

પિતાજી ! વિશ્વના ત્રાતા ! પ્રભુજી ! દીનના ભ્રાતા !
બધા અજ્ઞાન ને જ્ઞાની, વિવિધ રૂપે તને ધ્યાતા.
પૂજે કોઇ અગ્નિ કે જલમાં, વળી કોઈ તીર્થના સ્થળમાં;
કરી પાષાણની પ્રતિમા, ઘરેઘર આપ પૂજાતા !
કહે છે કોઇ પુરાણોમાં, કહે કાબા-કુરાનોમાં;
ઘરે-બ્હારે-વિરાનોમાં, બધે ખેલો તમે ત્રાતા !

ગુણી જ્ઞાની અને ભકતો, મુનિ, યોગી, મહાત્માઓ;
ધરીને ધ્યાન ઋષિ-સંતો, નિરંતર આપને ધ્યાતા !
ભરી છે જ્યોતિ જલસ્થલમાં, તમે છો ગામ-જંગલમાં;
તમે ફુલપાન ને ફૂલમાં, રહ્યા વ્યાપી મહાજ્ઞાતા !
રચીને વિશ્વલીલા આ, જડી જડ-મૂળ કુદરતનાં;
જડ્યા આકાશમાં ખીલા, સીતારાના તમે ત્રાતા !
બધાં બ્રહ્માંડ સૃજનારા, પિતાજી ! પાળનારા છો !
સદા સંભાળનારા છો, તમે બંધો ! તમે ભ્રાતા !
પડે જ્યાં મોહનો ધોકો, મમત ત્યાં વાળતી ચોકો;
ભૂલીને આપને લોકો, ખતા બહુ ખોફના ખાતા.
ગુનાહોની શિશુ જાણી, ક્ષમા આપો દયા આણી;
સુણી આ રંકની વાણી, ભરો સૌને હૃદય શાતા.
જગતના માનવો ! આવો, અને ઓ ! સ્વર્ગના દેવો !
ઉઠાવો આજનો લ્હાવો, ગજાવો નાથ ગુણ ગીતાં.

સ્વદેશ અને સ્વદેશી.

ભૈરવી.

હમારૂં તે સારૂં, બીજાનું નઠારૂં;
કદી પારકું ના હમારૂં થનારૂં-અમારૂં૦
ભલે હોય કાળું કુરૂપું કે સાદું;
સદાયે હમે તો હમારૂં સ્વીકાર્યું-અમારૂં૦

ભલે હોય સારૂં રૂપાળું બીજાનું !
કદી પારકું નહિ અમારૂં થનારૂં—અમારૂં૦

રૂડું પારકું બાળ ખોળે રમાડયું;
મીઠાં ચુંબનોથી કદી ઊર ઠાર્યું;
ગણે અંતરે કો કદિ પ્રાણપ્યારૂં,
તથાપિ પરાયું નહિ ત્હારૂં થનારૂં—અમારૂં૦

રૂડી પારકી નારીમાં મન લોભાયું,
પડી મોહપ્રાસે પોતાનું ગુમાવ્યું;
કહે સારી સૃષ્ટિ વગાડી નગારૂં,
બીજાનું તે બીજાનું—અમારૂં તે અમારૂં—અમારૂં૦

હૃદયની ચૈતન્યમૂર્તિ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

જીગર ચીરી ભલે, જો ! કોણું ઉભું છે હૃદયમાં તે;
નહિ જો એ—હૃદય નહિ—ના, હમે જો ના હૃદયમાં તે.
અજબ છે ખેલ દિલનો આ, ન સમજાવ્યોય સમજાશે;
બન્યાં જેથી પળ્યાં જેથી, સમાયું છે હૃદયમાં તે.
ખિલેલાં બાગનાં ફુલડાં, પ્રસારે વાસ રસભીની;
વહીને તન—બદનપર, યાદ લાવેછે હૃદયમાં તે.
સિતારા ચંદ કે આફતાબ, ફેંકે રોશની દી—રાત !
ખજાને નૂર એકજ એ, જગાડે છે હૃદયમાં તે.

ઉઘડતા ગામ ને કિલ્લા, વનોની વૃક્ષડાળોને;
ગિરિ-ગહ્વર-દરેદર ત્યાં, વસેલી છે હૃદયમાં તે.
ખુશાલી આપનારી એ, ખરી ખુશબખ્ત ચીજો જે;
ગુલાબી ગાલની લાલી, ભરેલો લાલમયમાં તે.
ચમન કે બુલબુલો ગુલશન, મહીં જે બ્હેકતા ફૂલો;
ગુલે રૂખસાર માશુકનાં, હસેલી છે હૃદયમાં તે.
ઉછળતું લોહી છાતીમાં, વહે નસ-નાડીયોમાં જે;
ઉઘાડી આંખ જોતાં, આજ-દીઠી છે હૃદયમાં તે.
હમારાં અસ્થિ પિંજર, માંસ, મજ્જા-તત્વમાં સઘળે;
બધે બ્રહ્માંડભર જ્યાં ત્યાં, ભરેલી છે હૃદયમાં તે.
કુરાને કે પુરાણે, બાઈબલે કે ઇન્જીલે સઘળે;
મજહબની કુલ કિતાબોનાં, ભરી પૂરી હૃદયમાં તે.
હયાતી-બૂંદમાં પેઠી, બની આધાર દુનિયાનો;
કયામતની થતાં ઝાંખી, છિપાની છે પ્રલયમાં તે.
જુઓ આ દેહ કે દુનિયાં, ઉભેલી બાલ-બાલે એ;
ભરેલી સપ્તલોકોમાં, પ્રભુનાયે હૃદયમાં તે.
પુકારે વેદ "**तत्वमसि**", વદીને પાક-મહા વચનો;
પૂરે છે સાખ તેની લાખ, ભક્તોના હૃદયમાં તે.
ફકીરો, ઓલિયા, મુર્શીદ, પયગંબર અને પીરો;
તપસ્વી કે યશસ્વી, ધ્યાનમાં મશગુલ હૃદયમાં તે.
सर्वं खल्विदं ब्रह्म, બતાવ્યું આજ અમને કે;
અમે તે એજ અદ્વૈતે, નહીં બીજા હૃદયમાં તે.

નૂરે-ચશ્મ એ મ્હારૂં, હજારો જાન હો સદકે;
નસીબી નામ પર વારૂં, ભરૂં-ચાહું હૃદયમાં તે.
પહેરી યાદની કફની, "તુંહિ-તુંહિ" પુકારૂં છું;
ગુજારૂં જીંદગી ત્હેમાં-ન આવે શેં હૃદયમાં તે.
કપાવું જીભ હું આજે, જપે ના રોજ ત્હેને જો;
કહો શી ? લાજ-वंदेमातरम् કહેતાં હૃદયમાં તે.

* જગદંબા-જન્મભૂમિ.

લાવણી અથવા સવૈયા એકત્રિશા.

બ્રાહ્મણ શીર્ષ, બાહુ ક્ષત્રિય, ઉરૂ વૈશ્ય, પાય શુદ્રો જન;
જય જય ! જય જયં ! ભારત જનની ! વેદ સ્તોત્ર ગાયે ત્હેનાં !
નિરાકાર સાકાર બની, તુજ મૂર્તિ ઉર મંદિર હસતી;
દિવ્ય-કિરણ-રેખાએ આંકી, રૂપ-છટા ઘટ ઘટ વસતી !
રટવા નામ મળી છે રસના, આંખો પ્રિય દર્શન કાજે;
તન-મન-ધન સેવાને માટે, ઉઘડી છે આંખો આજે !
કરથી મા ! તુજ પૂજન કરીશું, પ્રદક્ષિણા પગથી ફરિશું !
જીવનરસ રેડી સેવામાં, શ્રી-પદ-રજ શિર પર ધરિશું.
પ્રકટ થયા, પોષાયા તુજથી, રોયા, ખેલ્યા, તુજ ખોળે;
વિરામવાને તેમજ માતા ! અન્ય સ્થાન તન નહીં ખોળે !

* આ કાવ્યની પ્રથમ બે પંકિતઓ શ્રીયુત દીવાનાના સ્વાભાવિક ઉદ્ગાર રૂપે રચાઇ તે પરથી શ્રીયુત વસન્તે આ સમગ્ર કાવ્ય બનાવ્યું. પ્રકાશક.

દિવ્ય કલ્પતરૂ જનની જગમાં, વિરાટ્ તું વ્યાપી સઘળે;
નામ-રૂપનો ભેદ ટળે ત્યાં, મા વિણુ અન્ય કશું ન મળે!
ભિન્ન મતિ-રૂચિ-ભેદે જગમાં, વિધ વિધ ધર્મો પ્રસરી રહ્યા!
કાળ, બુદ્ધિ, બળ, શક્તિ શોધે, તે માર્ગે જગ-લોક વહ્યા!
ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, લય કરનારી, શક્તિ-ત્રિપુટી ઈશ તણી;
ત્રિમૂર્તિ રૂપે ત્હેં જગ જનની! અનુપમ સુંદર સૃષ્ટિ ચણી!
તુજમાંથી પ્રકટી એ આજે, સ્થિતિ-પોષણુ પામે તુજથી!
માટી થઈ મા! તુજમાં મળશે, પ્રલય સમય આ જગ સઘળું!
મૂળ સર્વનું એકજ છે મા! આદ્યશકિત આધાર ખરી!
થડ, ડાળી, ફળ, સર્વ તમારાં, તુજ પદમાં રત ભકિત ધરી.
જનકપિતા પ્રભુ, જનનિ તું મા! અમે સર્વ બાળક ત્હારાં!
માત-પિતાની સેવા કરવા, બંધાયાં ભેગાં-ન્યારાં!
પૂજા-અર્ચા-સેવા કરવી, મૂખ્ય ધર્મ અમ બાળકનો;
એજ માર્ગ ને ભકિત ત્હારી, એજ મંત્ર પ્રભુ પાળકનો!
એ ભક્તિનો નાદ ગજાવી, દેવ-ગાન ઋષિયો કરતા;
શાસ્ત્ર, પુરાણુ અને દર્શન પણુ, એજ ભાવ અંતર ભરતા.
એ વાણી-એ વેદ ગાનમાં ધર્મધ્વનિ ગાજે આજે!
દીન બાળકો યાચે જનનિ! ત્યાં કંઈ તુજ ગૌરવ ગાજે-બ્રા.

તમારા હર્ષને માટે.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ફુટે છે સૂર્યનાં કિરણો! સ્વજન ઉત્કર્ષને માટે;
છુટે છે સ્નેહનાં ઝરણો, તમારા હર્ષને માટે.
નવા આ વર્ષની ઊષા, વધાવે ભવ્ય ગુણ ભૂષા;
સ્ફુરે ત્યાં સ્નેહનાં સ્મરણો, તમારા હર્ષને માટે.
પ્રવાહો પ્રેમના વહે છે, હૃદય સેવા વિષે રહે છે;
સુણે એ શબ્દને કર્ણો, તમારા હર્ષને માટે.
સરે આ શાન્તિમય વાયુ, સબળ જ્યાં સ્નેહનાં આયુ;
દિપાવે ઉચ્ચ આભરણો, તમારા હર્ષને માટે.
સદા આનંદમાં રહેજો, વિવિધ વૃદ્ધિ વહન વહેજો;
થજો દુઃખ–દર્દનાં મરણો, તમારા હર્ષને માટે.
ઉગો અંગે કનક કાન્તિ, પ્રભુતા પૂરની શાન્તિ;
હરે ભ્રાન્તિ હરિ ચરણો, તમારા હર્ષને માટે.
સુધારો ધર્મનાં શ્રવણો, વહાવો પ્રેમનાં ઝરણો;
વધારો ઉચ્ચ આચરણો, તમારા હર્ષને માટે.
પ્રભુજી! ટાળજો દોષો, ન ધરશો રંક પર રોષો;
સજાવો સૃષ્ટિ અંતરણો, તમારા હર્ષને માટે.
બનો પરિવારની પ્રીતિ, વધો સંસાર સુખશાન્તિ;
ભરો ઉર ભાવનાં ભરણો, તમારા હર્ષને માટે.
બનો આનંદ મતવાલા! છબિલા છેલછોગાળા;
પૂજો શ્રીકૃષ્ણનાં ચરણો, તમારા હર્ષને માટે.

દોહરો.

શ્રીસંતતિ સુખ સંપતિ, કીર્તિ કાન્તિ હમેશ;
વધતી રહેજો આપની, ખીલે જેમ દિનેશ.
પ્રભુ પ્રણુતિ જન પ્રીતિમાં, શમો સૃષ્ટિના ક્લેશ,
ઘટ ઘટમાં રમતા રહો, ભારત હૃદય રમેશ.

એક દેશભક્તના ઉદ્‌ગારો.

ગઝલ–સદા સંસારમાં–એ રાગ.

હમારા દેશને માટે ધરી છે દેહ અમે;
ગમે તો સાહ્ય થાઓ કે કદી ન થાઓ તમે:–હમારા.

સાખી.

સ્વદેશ મ્હારો ધર્મ છે, સ્વદેશ મ્હારો પ્રાણ;
સ્વદેશ જીવન કર્મ છે, સ્વદેશ સુખની ખાણ.

અમે નિજ ધર્મના સુખ–દુઃખને સમાન ગણ્યા;
નથી દરકાર જો એ માર્ગમાં રિપુ લાખ દમે:–હમારા.

સાખી.

સ્વદેશ મ્હારૂં સ્વર્ગ છે, દેશ મોક્ષ સાક્ષાત;
સ્વદેશ મમ સર્વસ્વ છે, સ્વદેશ શક્તિ માત.

નથી કંઈ શ્રેષ્ઠ બીજું, વિશ્વમાં નિજ દેશ થકી;
મરૂં પણ વીસરૂં નહિ માતને હું કોઈ સમે:–હમારા.

સાખી.

જો સેવા નિજ દેશની, જરા બજાવી શકાય;
સંકટ અતિ શોખું ભલે, કારાગૃહની માંહ્ય.

જશે આ દેહ તોય, ખાખ તણું રૂપ ધરી;
હમારાં તત્વ બધાં, માતને ખોળેજ રમે:—હમારા.

સાખી.

નિર્ધનતા કે દીનતા, વેઠી બધું શકાય;
સ્વદેશની સેવા કદી, ઉરથી ના વિસરાય.

હરિહર આપો જન્મ-જન્મ માતૃભક્તિ મને;
ત્રિવિધ તાપ મ્હારા, માતને ચરણેજ સમે:—હમારા.

મસ્ત ભક્તિની ધૂન.

લાવણી દક્ષણી.

ધરીને ધરણીધરનું ધ્યાન, ધરામાં ધૂન જગાવોજી!
કરીને અમૃતરસનું પાન, અલખમાં લક્ષ લગાવોજી!
મળીને સાથે સહુ સંતાન! કરો એ, પિતૃકૃપાનું પાન!
જગાડો ગામ અને વેરાન! મચાવો મસ્ત હૃદયનાં તાન!
ભરી ભરી જામ ઉઠાવોજી!—અલખમાં૦

ભૂલીને માન અને અપમાન, વિસારી ખાન પાન મિષ્ટાન્ન!
ગુમાવી સાન, ભાન, સેતાન! બનો ગોવિંદ ગુણમાં ગુલ્તાન.
અજબ આનંદ ઉઠાવોજી!—અલખમાં૦

વિચારો વ્હાલાના અહેશાન! સત્ય સુખ શાન્તિ વીપદસ્થાન!
ગાઇને ગોવિંદનાં ગુણ–ગાન! ગજાવો જગ જંગલ સમશાન!
અજબ કોઇ મસ્તી મચાવોજી!–અલખમાં૦

અરે! મન મૂર્ખ! કહ્યું મુજ માન! કરી લે અમૃતરસનું પાન!
ઓળખી લે આનંદ નિધાન! ત્યજીને પાપ–તાપનાં તાન!
દાવ ફરી નાવે આવોજી!–અલખમાં૦

કાનના પ્યાલા કરી કર પાન, ઘુંટડાં ભરી ભરી પી લે જ્ઞાન!
અરે બેભાન બાપુડા! માન! ભજી લે ભાવે તું ભગવાન!
પ્રણયનો ઉંકળ્યો કાવોજી!–અલખમાં૦

ભોગવ્યા બહુ ભવજગના ભોગ! પડ્યા છે પ્રૌઢ પિંડમાં રોગ!
વેઠતાં વ્હાલા તણો વિજોગ, ભોગમાં લાગ્યા ત્હારા ભોગ!
યોગનો ચંગ બજાવોજી!–અલખમાં૦

શ્યામનો ઉર ઇચ્છે સંયોગ! ન લાગે સારા કંઇ ઉપભોગ!
ટાળવા ભોગ રોગના યોગ, વિરહ–ઘેલો થઈ લીધો જોગ!
અજબ ઔષધ અજમાવોજી!–અલખમાં૦

જાગરે! જાગ જીતવા જંગ! ફરી ફરી નહીં આવે એ રંગ!
ભક્તિરસ ઉરમાં ભરી અભંગ, દુનિયાને કર દિલથી દંગ!
વખત શું વ્યર્થ વિતાવોજી!–અલખમાં૦

"તો શું?"

ગઝલ—કવ્વાલી.

અમારૂં આખરે મૃત્યુ, સુયત્નોમાં થયું તો શું?
પ્રયત્નોમાં બધું આયુષ્, જો વીતી ગયું તો શું?
ગુમાવી પૂર્વનું ગૌરવ, ઉઘાડયું આજ દર્દે-દિલ!
જલાવ્યું ઘર લગાવ્યો દવ, હવે વન ના રહ્યું તો શું?
કરીને જ્ઞાનનું મર્દન, રહડાવી ચેતના-ચંદન;
સુધાર્યું મોક્ષનું સાધન, બીજું કંઇ ના રહ્યું તો શું?
બદન પર ખાખ ચોળીને, હવે ધૂણી ધખાવી છે;
નવા લેખો લખાવીને; પછી સંકટ સહ્યું તો શું?
થયા જે ખાખથી પેદા, થવાના ખાખમાં ભેગા;
ઉગ્યું જે પાંદડું આજે, સવારે તે ખર્યું તો શું?
લખ્યું છે જન્મથી મૃત્યુ, થયું જે પ્રાપ્ત તે વીત્યું;
ભળ્યું રૂ જે હતું કાત્યું, સુધાર્યું તે સર્યું તો શું?
મળે છે તાંતણા ભેગા, બને છે વસ્ત્રના ધાગા;
બળે તે આખરે વાઘા, થયું જીવ્યું મળ્યું તો શું?
કુહાડો કાળનો કુડો, કરે છે સર્વનો ચૂરો;
પછી નિજ કર્મ કરતાં, પાપીએ જીવન હર્યું તો શું?
ગરજતી મેઘની ઝાડી, તૂટે જેમ ફૂટતી ધાણી;
ચડ્યાં તે ઉતરે પાણી, કદી આજે વહ્યાં તો શું?

પ્રલયની આગ ફૂંકે છે, બળીને ઝાડ ઝૂકે છે;
 બગીચા સર્વ સૂકે છે, પછી છેલ્લું દહ્યું તો શું ?
બળે. પેદા થવા માટે, મરે છે જન્મવા માટે;
 મરીશું જીવવા માટે, પછી આ તન ગયું તો શું ?
જતું તે આવવા માટે, મથે છે સૃષ્ટિ શિર સાટે;
 જવું જગની સીધી વાટે, પછી જીવન ગયું તો શું ?
ગયું કદિ સર્વ ધન તો શું ? રહ્યું કદિ એક મન તો શું ?
 પછી સાધન રહ્યું તો શું ? તપોવન ના રહ્યું તો શું ?

જુઓ કંઇ આંખ ખોલીને !

ગઝલ—કવ્વાલી.

જનેતા રાંકડી રોતી, ઉગારો આંખ ખોલીને;
 પ્રભુના પ્રેમની જ્યોતી, પ્રસારો પાંખ ખોલીને.
હતું જે હાથમાં પૂર્વે, સર્યું તે હાથથી સર્વે;
 ગુમાવ્યું કેટલું ગર્વે ? વિચારો આંખ ખોલીને.
સકળ સંસાર સાધનમાં, હતા ગુણવાન ગુણિજનમાં;
 વિલસતા જ્ઞાન અંજનમાં, પ્રચારો આંખ ખોલીને.
ઉપાડ્યો જે ન ઉપડતો, હજારો રત્નને ઘડતો;
 રહ્યો છે દેશ રડવડતો, વિચારો આંખ ખોલીને.
સજી છે પાપની સજ્જા, લુંટાવી પૂર્વની લજ્જા;
 ઘમીર્યા માંસને મજ્જા, સુધારો આંખ ખોલીને.

બુડયા શું બેવકૂફાઇથી ? ઠગાયા શું સફાઈથી ?
વધ્યા ચોરો સિપાઇથી ? વિચારો આંખ ખોલીને.

કુટિલ કર્મો કરી કુડાં, બન્યા ભૂંડા થકી ભૂંડા;
ઉતરતા પાપમાં ઉંડા, ઉગારો આંખ ખોલીને.

ગયું કયાં નૂર સૂરજનું ! વહ્યું કયાં નીર પૂર્વજનું ?
જતું ધન-ધર્મ ધીરજનું, બચાવો આંખ ખોલીને.

હતી જે ગાજતી જગમાં, ધડકતી વિજળી રંગમાં;
ધ્વજાઓ ફરકતી નગરે, પ્રસારો આંખ ખોલીને.

શ્રુતિના શબ્દ જ્યાં સાજે, વિજયની દુંદુભી વાજે;
ભરો શું અંતરે આજે ? વિકારો આંખ ખોલીને.

ગમે નહિ જ્ઞાનની વાતો, ન સૂઝે સંત સંઘાતો;
વિષમ આ વિષયની વાટો, વિસારો આંખ ખોલીને.

બની કાયર પડયા પાછા, બધા ઉંધા વળ્યા પાસા;
ઉદય કિરણો હવે આછાં, ઉતારો આંખ ખોલીને.

રહ્યો એકે નથી આરો, રડી શું એમ પોકારો ?
કરો શું આમ જન્મારો, અકારો આંખ ખોલીને ?

બતાવ્યું જ્ઞાનના ગ્રંથે, સુણાવ્યું સ્નેહથી સંતે;
હવે કર્તવ્યને પંથે, પધારો આંખ ખોલીને.

ગુમાવ્યું મેળવો પાછું, તમે વર્ચસ્વ પૂર્વજનું;
નવું જીવન હવે આછું, વધારો આંખ ખોલીને.

ગયું તે છો ગયું ભાઈ ! ન રહેવું બેસી પસ્તાઈ;
'ગઈ એ રાતની રાઇ,' વિસારો આંખ ખોલીને.

ભલાઈની ભવાઇમાં, પડયો પૂળો કમાઇમાં;
કરો વીરા ! વડાઇમાં, વધારો આંખ ખોલીને.
ગયા નિજ માર્ગને ભૂલી, બની શક્તિ બધી લૂલી;
પ્રભુને પારણે ઝૂલી, પધારો આંખ ખોલીને.

કુસંપનું કેદખાનું.

ગઝલ—હુક્કા.

બંદી બનીને બેઠા, દુનિયાને બાંધનારા;
સાંધા પડ્યા છે હેઠા, સૌને એ સાધનારા:
ગાતાં મધુર ગીતો, બુલબુલ ગગન વિહારી;
ઘેરી બિમારી ઝેરી, નથી ઝેર ઉતારનારા.
જ્ઞાની ગુરૂ ચડ્યા છે; ચેલાના ચોપડામાં;
વેચાય જ્ઞાન તેનાં, જગમાં નથી લેનારા.
ગાજી-ગજાવી મૂક્યું, બ્રહ્માંડ બેય બાજુ;
મ્હોડે લગાવી તાળાં, બેઠા એ બોલનારા.
સમણાં મધૂર વેરી, નિદ્રા નિશાએ ઘેરી;
સૂતા જરા ત્યાં આવ્યા વેરી જગાડનારા.
ઉરતંત્ર સાથ સાંધી, એ રજ્જુ એકતાની;
સમતા સીતાર શાને, ભાંગો ઓ ! તોડનારા !
મરવા અને સૂવા દો, છે ઇષ્ટ ઉંઘ મીઠી;
મરવા ચહે છે મનડું, મરતાને મારનારા !

આ કેદખાનું બૂરૂં, મરવું ગમે ઘણેરૂં;
છૂટે ન છોડયું તનડું, નથી કોઈ છોડાવનારા!
વાગે સીતાર લૂલો, બેસુર સુરો થયા છે;
તાણી ન તોડવાને, નથી કોઇ વારનારા!
નાંખો ભલે ઉખેડી, તોડીને મૂળમાંથી;
રહેજો તમે મારનારા, બનશું અમે ચાહનારા!

હિંદની ગ્રહદશા.

અસ્તાચલ પર સૌભાગ્ય રવિ!

ગઝલ—હક્કા.

સૌભાગ્યના સીતારા! એ કયાં જતા રહ્યા છે?
શા હાલ આ અમારા, જગમાં થતા રહ્યા છે?
શનિયે ઘણા સતાવ્યા, જોશોય જોવરાવ્યા;
પેટે પનોતી લાવ્યા, એ તાવતા રહ્યા છે!
મંગળ થયો શું વેરી? કે રાહુ દશા છે ઘેરી?
આ આધિ છે અનેરી, કાં આપતા રહ્યા છે?
જે દાન આપનારા, દીન કષ્ટ કાપનારા;
છે દૂર અન્ન, પાણીના કયાં પતા રહ્યા છે?
જે ચીર હીર નવલાં, પહેરાવતા જગતને;
હા! બાળ કફન તેનાં, આ પ્હેરતા રહ્યા છે!

ફાડે પહાડ ફૂંકે, ચરણે ધરા ધ્રુજાવે;
દાદુર દબાવી તેને, ડરકાવતા રહ્યા છે!
અતિથિને ધર્મશાલા; ઘર, મ્હેલ આપનારા;
હા! પારકા પરોણા, ધમકાવતા રહ્યા છે!
ફરકાવી વાવટાને, બ્રહ્માંડ જીતનારા;
ફરતાં નસીબ ચર્ખા, ઘૂમવતા રહ્યા છે!
બાંધી બડા મિનારા, સુખ સેજમાં સૂનારા;
ભૂમિ તણા બિછાનાં, ના પામતા રહ્યા છે!
લઇને પ્રચંડ દીક્ષા, જગને બતાવી શિક્ષા;
ઘર ઘર દયાની ભિક્ષા, એ માગતા રહ્યા છે!
સરહિંદની ધરામાં, જેનાં હતાં ન નામાં;
ધનઘોર આંખ સ્હામા, ફરકાવતા રહ્યા છે!
હા! હિંદનાં ઘરેણાં, સહે છે અનેક મ્હેણાં;
નીચાં નમાવી નેણાં, જખ મારતા રહ્યા છે!
કોને કહી સુણાવે, આ દુઃખ દર્દ જૂનાં?
સમણાંય આજ સૂનાં, અહિં આવતાં રહ્યાં છે!

મને ના ભૂલશો પ્યારા !

ગઝલ—કવ્વાલી.

હૃદય આધાર છો મ્હારા, મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !
 વિરહ દુઃખ–દર્દ હરનારા ! મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !
તમારે કાજ તરફડતી, રહી હું રાતદિન રડતી;
 સહું છું દુઃખના ભારા, મ્હનેં ના ભૂલશો પ્યારા !
વિરહના તાપમાં તાવી, બનાવી બ્હાવરી બાવી;
 પતીજ શું તે છતાં નાવી ? મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !
જપુ છું આપની માળા, ગણું છું વર્ષના ગાળા;
 બિચારી દીન છું દારા, મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !
લીધો છે ભેખ તમ કાજે, બની છું બાવી હું આજે
 બની છું સજ્જ રતિ સાજે, મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !
લગાવી પ્રેમની ચાવી, ત્રિજોરી દિવ્ય ખોલાવી;
 પ્રણય–સુખ રત્ન લૂટાવી, મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !
હૃદયને શાન્ત કરનારા, જીવન જ્યોતિ જગવનારા;
 વિરહ દઇ દુઃખ હરનારા, મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !
લીધી છે પ્રેમની દિક્ષા, દીધી છે સ્નેહની શિક્ષા;
 તિતિક્ષા તિવ્ર કરનારા, મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !
લગાવી આપની લગની, ભૂલાવી વાત સૌ જગની;
 નયન પ્રેમે નચવનારા, મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !
ઘડીમાં શું હસાવો છો, વળી પાછો રડાવો છો !
 અનૂઠા ખેલ કરનારા, મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !

યુગે યુગની જુદાઈ છે ! ઘટા ઘેરી છવાઈ છે;
નજરમાં બેવફાઇ છે ! મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !
ત્યજી ઘરબાર ને નારી, થયા શા કાજ સંન્યારી ?
લગાવી ખાખ ફરનારા, મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !
ધરી શૃંગી અને શેલી, બની હું આપની ચેલી;
ગુરૂજી જ્ઞાન દેનારા, મ્હને ના ભૂલશો પ્યારા !

માધવ પાસે મોંઘી માગણી !

ભજન–નેણમાં નિદ્રા ન આવે જરીરે—એ રાગ.

ક્યારે મળેરે ધાર્યું ક્યારે મળે.
મ્હારા અંતરની ઇચ્છા પ્રભુજી ! ક્યારે ફળે ?
શાથી ટળે રે વ્યાધિ શાથી ટળે ?
આ દિલડાનાં દુ:ખડાં પ્રભુજી ! શાથી ટળે ?
અન્ન વિનાનાં બાંધવડાં રવડે મ્હારાં;
દુ:ખિયારાં જોઇને કણુ ના ઉતરે ગળે !–આ દિલડાં.
રહેવાને ઘર નહિ પૂરાં, વસ્ત્રો નહિ પહેરવાને;
વાયુ–પાણીના એ શા તોટા પડે ?–આ દિલડાં.
સહેતા ગુલામી સદા, વિષયના દાસ જેવા;
તન–મનના બંધન, તેના શાથી ટળે ?–આ દિલડાં.
તનનું સુખ દેજો તેને, ઉર શાન્તિ સિંચજો હરિ !
પાપ સંતાપ જેથી સઘળાં બળે !–આ દિલડાં.

આગળના દિવસો કેવા, આનંદે ઝૂલતા'તા?
બંધુનું ભાવિ એવું ક્યાંથી ભળે?—મ્હારા અંતર.
રામ ને કૃષ્ણ જેવા, ભકતોની ભીડ ભાગે;
ક્યારે જાગે એ વીરલા દૈવી બળે?—મ્હારા૦
સાવિત્રી, સીતા, માતા સતીઓ સુખ શાન્તિદાતા;
આર્યોના ઘરમાં ક્યારે નજરે પડે?—મ્હારા૦
સાચું સુખ સ્વર્ગ જેવું, હિંદુસંસારનું તે;
ખોયેલું પાછું ક્યારે, હસ્તે ચડે?—મ્હારા૦
પશુસમીની પીડા પ્રભુજી! પળમાં સહેવાયે હાવે;
આત્માની ઝાંખી ક્યારે આવી મળે?—મ્હારા૦

અટલ પ્રતિજ્ઞા.

લાવણી.

દુર્જય થઇ સાહસમાં, પોષું પ્રાણ પ્રતિજ્ઞા કલ્પતરૂ;
કાર્ય કાળ પ્રતિપન્ન થતાં, નિજપથને મરતાં નહિ ચૂકું.
સત્યવૃત્તનું પાલન કરતાં, સુખ મૃત્યુને શ્વાસે છે;
નષ્ટ પ્રતિજ્ઞા થતી હૃદયમાં, અમૃત વિષવત્ ભાસે છે.
સત્ય વિહીન જીવન પણ જગમાં, નર્કાગાર પ્રમાણ્યું છે;
સત્યપથે કદી નર્ક મળે તો, સ્વર્ગ સુખ તે જાણ્યું છે.
પ્રાણાન્તે પણ ધર્મ ન ત્યજવો, શ્રીકૃષ્ણે સદ્બોધ કર્યો;
ભારત બાળક કાળબળે, એ ઉપદેશામૃતને વિસાર્યો.

અંતરમાં લાગી કે ન લાગી?

ભૈરવીની છાયા.

ઉભો શરણુ માગી, લગની લાગી કે ન લાગી?
માયા બધી ત્યાગી જગની, લાગી કે ન લાગી?
મોહના પડદા ઉતારી, સત્તા મમતા વિસારી;
તોયે મને તારી લગની, લાગી કે ન લાગી?
ઇચ્છા થાય જાઉં ભાગી, જ્યોતિ જીગરમાં જાગી;
શ્રીપદનો રાગી, દેવા! લાગી કે ન લાગી?
ઉપાડીને વેદવીણા, સુણ્યાં તાન ઝીણાં તીણાં;
વાણીની લ્હાણી દિલમાં, લાગી કે ન લાગી?
આશની જલાવી હોળી, શરીરે વિભૂતિ ચોળી;
ખોલી આંખ જોતો, હજીએ લાગી કે ન લાગી?
ઇશ્કનો આતશ ઉઠાવી, હાથમાં ઝોળી ઉપાડી;
જામગિરી દાગી, હજીએ લાગી કે ન લાગી?
થયો હું બધાનો, છોડ્યાં બધાંને તથાપિ;
નહિયો નયનની ત્યાગી, લાગી કે ન લાગી?
આસના દોરીમાં પ્રોયાં, અમે પ્રાણ મોતી;
સુગંધી તમારી તેમાં, લાગી કે ન લાગી?
જીવ્યું ન જીવ્યું જ્યાં જ્યાં, તમને ન જોયા;
હમે હાથ ધોયા હેતે, લાગી કે ન લાગી?

મેવા, ધન માલ ત્યાગી, સેવાધન શોધ્યાં;
દ્વાર તારે આવી ઉભા, લાગી કે ન લાગી ?
એકતા સધાય તેમાં, સ્નેહભાવ શોભા જોવા;
સુરતાની દોરી સાંધી; લાગી કે ન લાગી ?
ભક્તિમાં ભર્યા તમે તો, અમે કેમ દૂર બેઠા ? !
સ્વીકારો ચરણમાં, લગની લાગી કે ન લાગી ?

પ્રેમ-યોગમાં એકયતા.

લાવણી.

છે યોગ માર્ગ દુર્ગમ, સ્વાર્થી રોગીને;
એ યોગ માર્ગ છે સુગમ પ્રેમયોગીને !
એ યોગ, હૃદય સંયોગ, શુદ્ધ પ્રેમીનો !
એ યોગ, કૃતિયો ભોગ, ક્ષુદ્ર વ્હેમીનો !
નરનારી સંગમ થાય, ધાવા પૃથ્વીમાંહ્ય !
આ વસુંધરા આકાશ, હસંતાં ધીગાં;
ઉપર નીચે, આગળ પાછળ સૌ સ્થળમાં !
યુગમાં હીંચે ચોપાસ પૃથ્વીના પડમાં !
બળમાં, કળમાં, પળપળમાં, વ્હેતાં જળમાં !
શું સૂર્ય એકલો કહિ, ગગન આવરતો ?
ના, સદા રોહિણી સાથ સાથ લઈ ફરતો !
શું ચંદ્ર એકલો કહિ ફરે આકાશે ?
ના ! સદા કૌમુદી સંગ રંગ પ્રકાશે !

સપ્તર્ષિના ચમકાર, કરે સત્કાર, પ્રેમભોગીનો !
ત્યાં અરૂંધતી મહા સતી સ્હમજલી મહા ધર્મયોગીનો.
આ ઉપર જે દેખાય નહિં પણ એજ થાય ન થાશે !
આ પ્રેમયોગનો વાયુ, વિશ્વમાં વ્હાય, સદાયે વ્હાશે !

આ નદી વહીને, સાગરપતિને મળતી !
આ મધુરી સાકર મળી, દુધમાં ગળતી !
આ લતા વૃક્ષપતિ કંઠ; વળગતી વ્હાલે !
આપત્તિ સતીની સાથ, મળી દમયંતી મ્હાલે !

જ્યાં જડ ચેતન જોડાય, જીવ ત્યાં થાય સૃષ્ટિ ઉભરાતી;

ગાંડી–માયામાં ફસે, બની મદમાતી !
ગાંડી ગાંડી પણ ઠગે, અવરને ગાંડી !
ગાંડી માયાએ ઠગી, સૃષ્ટિ આ માંડી !

એ સૃષ્ટિના સૃજનાર, મોહ ભરનાર નારથી છેટા !
ના નિરખો લક્ષ્મી સાથ, શ્રીહરિ નાથ ! પ્રેમમાં બેઠા !

એ પ્રેમ કમળની ખીલી પાંખડી નવલી !
કળિયે કળિયે, કંઇ ઝીલી પ્રીતિજ રસીલી !

એ પ્રીતિમાં સાક્ષાત્ શ્રી બ્રહ્મા તાત ! ભાવથી પ્રકટ્યા !
સરજીને સૃષ્ટિ સિંહનાદ કરી ગર્જ્યા !

અમારી મસ્ત ફકિરી.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ફકિરીમાં સખિરી ! મ્હેં, ભરી આજે મજા કેવી ?
અમિરીને ફકિરીમાં, મળી આજે રજા કેવી ?
ફિકર ઘુંટી કરી ફાકી, તમન્ના શી હવે બાકી ?
શરીરે ત્યાગની કફની, ચ્હડાવી ત્યાં કજા કેવી ?
ખલકને જાણતા ફાની, પછી પરવાહ તે શાની ?
નથી દરકાર દુનિયાંની, મળે તે ક્યાં મજા એવી ?
પીવો પ્યાલા ભરી પાવો, કરીને જ્ઞાનનો કાવો;
અમિરીનો ધરી દાવો, ફકિરીમાં મજાહ લેવી !
કદિ મખમલ તણી શૈયા, કદિ ખુલ્લી ભૂમિમૈયા;
કદિ વ્હેતી મૂકી નૈયાં, તરંગોની કજા લેવી !
કદિ ખાવા મળે લાડુ, કદિ ખાવાં પડે ઝાડુ !
રગશિયું દેહનું ગાડું, ઉપર ભગવી ધ્વજા કેવી !
કદિ છે શાલ-દુશાલા, કદિ છે ભસ્મને માળા;
કદિ હો ઝેરના પ્યાલા, મળે તેવી મજા લેવી !
ધર્યા છે કેસરી જામા, કર્યા કાષાય કપડાનાં;
ત્યજી સંસારના જામા, કજામાંથી મજા લેવી !
ભર્યા છે જ્ઞાનધન ભાથાં, ઝુકાવે શાહ પણ માથાં;
જગતનો ગમ સદા ખાતાં, ગમીને જ્યાં રજા દેવી !

ખુશી રાખી ગમી સાથે, ધખાવી હોળીઓ હાથે;
  બીજાનાં દુઃખની માથે, ખુશીથી જ્યાં સજા લેવી !
જગત્ જીત્યું અલખ નામે, અચલ એ રાજને પામે;
  નમાવી સર કદમ સ્હામે, ઉભાં ત્યાં દેવને દેવી !
અમિરીની મઝા મીઠી, ફકિરીમાં અમે દીઠી !
  ન કરવી ચાકરી–ચીઠી, સ્પૃહાને જ્યાં રજા દેવી !
થયા જ્યાં એક ઇશ્વરથી, પછી શી ગાંઠ ઘર ઘરથી !
  જગાવ્યો પ્રેમ પરવરથી, શલાકા સ્નેહની સેવી ! !

પ્રીતિની ડાબી જમણી.

ગઝલ—કવ્વાલી.

જગત્ના સ્વાર્થ કે ધન લોભને આધીન જે પ્રીતિ;
  બને વેચાણ બાઝારે, ખરેખર દીન એ પ્રીતિ.
હઠે પાછી પડી અડ્ચી, નજર ચડતાં જરા ભીતિ;
  દુઃખો પડતાં ડગે ભાગે, બની રસહીન એ પ્રીતિ.
બધાંને સ્વાર્થ વ્હાલો છે, બન્યો એ પ્યારનો પાયો;
  રહે છે ક્ષુદ્ર પ્રેમીથી, ખરેખર ભિન્ન એ પ્રીતિ.
ન શોધે સ્વાર્થની બાજી, રહે દુઃખમાં સદા રાજી;
  સદા આનંદમાં ગાજી, રહી ત્યાં લીન એ પ્રીતિ.
મરે ત્યારે મળે સાથે, તરે ત્યારે ભરી બાથે;
  જીવે જે વારિની સાથે, સમજતાં મીન એ પ્રીતિ.

પતંગો દીપમાં બળતા, જીવન નિજ જ્યોતને ગણુતાં;
 મરે પણુ પ્રેમને ખોળે, બની ભયહીન એ પ્રીતિ.
પરસ્પર પ્રાણુ સાંધીને, હૃદયના તાર બાંધીને;
 ન સાધી એકતા જેમાં, ખરી મિસ્કીન એ પ્રીતિ.
ભવોભવમાં વિના ભીતિ, હજારો રાતડી વીતી;
 પ્રભુના કોપથી બ્હીતી, બની તલ્લીન એ પ્રીતિ.
જગને સ્હેજમાં જીતી, વહે છે એ પુનિત પ્રીતિ;
 નથી લગની હૃદય વ્હેતી, ખસે ત્યાં ખિન્ન એ પ્રીતિ.
જગત્‌ના સ્વાર્થને દોરે, ગુંથી જે મર્મની ગ્રંથી;
 પૂર્યા ધન લોભનાં ચિત્રો, ખરે છે તુચ્છ એ પ્રીતિ.

દિદાર યાચના.

ગઝલ—કવ્વાલી.

હૃદય સ્વામી! નયન તારા! જીવનઆધાર છો મ્હારા!
 જીગરના દેશપર પ્યારા! પરમસત્તા તમારી છે!
નજર મળતાં હૃદય ફૂલે, બનાવી દાસી વિણુ મૂલે;
 હૃદય વ્યાપી પ્રણુય ઝૂલે! સદા ઝુલાવનારી છે.
હૃદયના પ્રેમ ઉપવનમાં, પ્રણુયની કુંજકાનનમાં;
 વિરહ મીઠડાં વિલાસનમાં, પ્રભુજીની પથારી છે.
ખિલ્યાં ફુલડાં વિવિધ ન્યારાં, સીંચ્યા પ્રેમે કનકક્યારા;
 હૃદયસિંહાસને પ્યારા! પધારો અર્જ મ્હારી છે.

પૂર્યા છે પ્રેમમંદિરમાં, જશો વ્હાલા હવે તે ક્યાં ?
પડે પગલાં ત્હમારાં ત્યાં, હમારી રાહદારી છે.
મળે છે ચાર આંખો જ્યાં, વહે છે પ્રેમનાં ઝરણાં;
હૃદય એકતાર સંધાતા! અજબ કંઈ એ ખુમારી છે!
શરણાગત કિંકરી જાણી, કરો પગલાં દયા આણી;
તમારી મીઠડી વાણી, મ્હને તો પ્રાણ પ્યારી છે.
જીવ્યું પળવાર નહિ જાશે, અકારી જીંદગી જાશે!
ભલી હો કે નઠારી હો, છતાં નારી બિચારી છે.
બધી તૈયારીઓ કીધી, પરિજનને રજા દીધી;
પથારી પાથરી લીધી, હવે ખોટી તમારી છે.

હૃદય નૃત્ય લીલા!

જોબનના રંગમાં ઝૂલે—એ લય.

મ્હારૂં હૃદય રંગમાં નાચે!
પારસમણિ પ્રભુ પ્રેમની પામ્યો,
ઘટઘટ ભજનામૃત રસ જામ્યો;
કેમ રીઝે મન કાચે ?—મ્હારૂં.
કંચન, કામિની, કંટક, કંકર,
શું કરવાં ? સાંપડતાં શંકર ?
બ્રહ્મરસે ઉર રાચે:—મ્હારૂં.

કાચા રંગ પતંગ અંગના,
ઘેન ગયાં અજ્ઞાન ભાંગનાં;
મન રંગ્યું કસુંબે સાચે !—મ્હારૂં.

શી છે પરવા જગને જનની ?
ખાણુ મળી જ્યાં ભક્તિ ધનની ?
મ્હારો વ્હાલો મનડું વાંચે !—મ્હારૂં.

સ્વીકારજો સ્વામિન્ ! સેવામાં,
ભક્તિરસ લેવા દેવામાં !
વસંત એજ ઉર યાચે !—મ્હારૂં.

શ્રીકૃષ્ણનું જન્મરહસ્ય.

અવનવા આનંદનો અંતરમાં પડઘો.

ઝુલણા છંદ.

ઉદય રવિ ઉગિયો, દુઃખ તિમિર ફેડતો,
ઉજળ્યાં આજ ઉત્કર્ષ વ્હાણાં;
ઉર કમળ ખીલીયાં, રસભરી ઝીલીયાં,
સૃષ્ટિએ આજ આનંદ લ્હાણાં !

દેવ દરબારનાં આજ આમંત્રણો, પાટલે એક છે રંક રાણા;
જાગિયા દેવકીપુત્ર, ત્યાં દેવનાં, કોણ લૂટી શકે દિવ્ય નાણાં ?
દિવ્યસુર દુંદુભિ ગગનમાં ગડગડ્યાં, ઘંટ ગુંજારતો મન્દિરોને;
આજ આનંદની નોબતો ગાજતી, હર્ષ વ્યાપ્યો સકળ રોમેરોમે !

અવનિમાં રેલીયાં પૂર આનંદનાં, કૃષ્ણ જયવાદના નાદ ઉઠયા !
કંસનાં કાળજાં કળકળી કંપિયાં, દુષ્ટના આજથી દિવસ રૂઠયા !
તીર્થ—યાત્રાતણા બંધ તુટી ગયા, યજ્ઞનાં વિઘ્ન સહુ નાશ પામ્યાં;
ધર્મને કર્મના મર્મ સમજાવીને, વાસુદેવે વિપદ્ વહાણ વામ્યાં !
સ્વર્ગના સેતુ સંસારમાં સાંધીયા, મોક્ષમંદિર તણાં દ્વાર ઉઘડયાં;
ભક્ત ઉર મસ્ત આનંદથી ઊછળ્યાં, પાપીના દેવ પાતાળ ખોડયા !
પ્રાણ ચમકી રહ્યા ! રંગ બદલી ગયો ! ઘોર અંધારનો દોર તૂટયો !
ચોર સંતાય છે, ઘુવડ ગભરાય છે ! તેજ કિરણો તણો રાશિ છૂટયો !
રાત વીતી ગઇ, પ્રાચી પીળી થઈ ! પૃથ્વી લીપાય છે કનકગારે;
પ્રેમ પડઘા પડયા ! પર્વતે આથડયા ! ઉન્નતિ આજ ગરજી નગારે !
જોગી જન જાગીયા ! કર્મમાં લાગીયા, કોઇક હતભાગિયા સેજ સૂતા !
હંસ નિજ ધ્યાનમાં, કંસ અભિમાનમાં, દિવ્ય આનંદમાં સંત દીઠા !
ગોપીજન આંગણે—રેલ ગોરસ તણી, રસ સરિતા વહી ગંગ સરિખી !
ગોપ મદઘેલડા ! નાચતા, કૂદતા, નાથને નિરખીને હ્રદય હરખી !
ગાય—ગોવાળના પાળનારાં હવે, ગાન કરશે મધુર બંસરીનાં;
પાપ ભય પામીયાં લય. ઉદય ભાગ્ય છે, આજ ગોકુળતણી સુંદરીનાં !
ભીતિની ભાગળો ભવપતિ ભાગતા, તોડતા તાપનાં પ્રબળ તાળાં;
સત્યને તારતા, જુઠ ડૂબાડતા, દુષ્ટને કુટિલનાં મૂખ કાળાં !
આજ દર્શન થયાં, દેવ આનંદઘન ! નંદનંદન હ્રદય દેશ રાચ્યા;
કુટિલ કલિકાળ બેહાલ—બેબાકળો ! સત્યના જીવ ધરી હર્ષ નાચ્યા !
ઉછળી ઉછળી વહે નીર ગંગા તણાં, માત યમુના પ્રભુચરણ ધોતી;
કુટિલ કુબ્જા હવે વક્રતા ત્યાગતી, પૂતના પાપિણી પ્રાણ ખોતી !

બિરદને પાળવા, સંત સંભાળવા, દુષ્ટને બાળવા બાળરૂપે;
ધર્મને સ્થાપવા, પાપ ઉત્થાપવા, કાપવા મેલ આ વિશ્વરૂપે !
અવતર્યા અવનિમાં વિશ્વપાલક પિતા, વિષ્ણુ–ગોપાલ ગો પાળનારા;
ગાય ગોવિંદના ગુણ ગગનસુંદરી શારદા, સ્નેહને સારનારા !
વિશ્વ ઝૂલાવનારા પિતા વિશ્વના, ઝૂલતા માતને આજ ખોળે;
અંકમાં ખેલતાં બાળને જોઇને, મા યશોદા મુખે વાયુ ઢોળે !
ઉર નથી જાણતાં, કાળ એ કંસનો ! બાળ ના હોય એ દિવ્યશક્તિ !
ઇંદ્ર ને ચંદ્ર, રૂદ્રાદિ સહુ દેવતા, સેવતાં જેમની અચળ ભક્તિ !
મહાગિરિ ધારશે, અસુર સંહારશે, તારશે સૃષ્ટિના સંત જનને;
અવનિ ઉદ્ધારશે, તિમિરદળ વારશે, ઠારશે ભકતનાં રંક–મનને !
આવતાં સમય નિજ શકિતઓ દાખવી, ખેલ કરશે ઘણા એ અનેરા !
ચોટલો ઝાલીને, ચોરને પટકશે, ચોકમાં તોડવા દુષ્ટ ડેરા !
બંધ તોડાવશે માત ને તાતના, મુકત કરશે પ્રજા જુલ્મમાંથી;
બાથમાં ભીડશે ભકત ભાવિકને, હાથ ઝાલી થશે સત્ય સાથી !
ચીર પૂરી સતી દ્રૌપદીનાં, બને સારથી પાર્થનો રથ ચલાવી;
પાઇને ઘુંટડે જ્ઞાન ગીતા તણાં, વિજયની અજબ ચાવી બતાવી !
ધર્મ ને કર્મના મર્મ સમજાવીયા, પાર્થને સાર્થ શાસ્ત્રો સુણાવી;
રાજનીતિ અને ધર્મનીતિ તણી, સાર સમસ્યા નિયમસર ભણાવી !
આજ એ જ્ઞાન ભંડાર અવનિ વિષે, આપનો પુણ્ય મહિમા જણાવે;
ભાવને મર્મ સમજી વિચિક્ષણ નરો, ભાવથી ચરણમાં શિર ઝુકાવે !
નવલલીલા કરી લલિત વન કુંજમાં, પૃથિવી પર પ્રેમના પુંજ પ્રસર્યા !
સૂર્યમંડલ સમી, રાસ રસમંડલી, વિરચીને પ્રણયના ચોક પૂર્યા !

દુઃખ ને ભૂખના ભાંગનારા પ્રભું! પાપને તાપથી તું ઉગારે!
ભક્ત વાત્સલ્ય છે–અતુલ તુજ ભૂધરા! આ ભવાબ્ધિ હરિ! તૂં જ તારે!
માંગલિક જન્મદિન હર્ષથી ઊજવી, બાળકો આપનું શરણ ચાહે!
બાળ પાપ–દુર્ભાગ્ય સહુ બાળનાં, ન્યાયનીતિ સુદર્શન પ્રભાવે!
સર્વ છો સાધવા શક્ત ઇચ્છા બળે, પ્રલય ને પ્રસન્ન પણ આપ કરતા;
પૃથિવીતલ પાપનો, ભાર ઉતારવા, આપ આનંદ અવતાર ધરતા!

* * * *

ઊઠરે! ઉઠ! ઓ! તાત યદુવીર! તું! ધીર ધરી નીદમાં કેમ સૂતો?
મોહ તમ નાશિયું, જગ બધું જાગિયું, કેમ આળોટતા આર્યપુત્રો?
મહેર કે શરમ શું આજ નથી આવતી? બિરદને બાપ શું ત્યાગી બેઠો?
બાળને બાળવા, કાળ આવ્યો કુટિલ–ભાળ લેવા હરિ! ઉતર હેઠો!
ઉદ્ધાર કર વિઠ્ઠલા! કહાન ઓ કાળિયા! દીન પોકારને કાન ધારો!
બાળનો કષ્ટગિરિ આંગળે ધારવા, આંગણે આજ ગિરિધર! પધારો!
આર્યભૂમિ! અહિં, ગાયરૂપે, ઉભી, દીન ભાવે ચહે શરણ દેવા!
આગલાં વચનને યાદ કરીને હરિ! મહેર કરજો ચરણ શરણ દેવા!

શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની જન્મલીલા!

ભજન—(અમ તો મેરે રામ નામ–એ લય.)

આવી, આજ નંદ ઘેર નાથની વધાઈ!
કુલડે વધાવે દેવ, ગુણવાદ ગાઈ!–આવી૦
દિવ્ય દુંદુભિ વગાડી, સુર ગગન ગજાવે;
ઋષિ, મુની અવનિ ઉર સવે શ્રુતિ શરણાઈ!–આવી૦

ભક્ત ભીડ ભાંગવા, અવતાર ધર્યો ધાઇ;
 નંદનંદન, કૃષ્ણચંદ્ર, વૃજના કન્હાઇ !—આવી૦
શેષ, શારદા, મહેષ, સુર સ્તવન ઉચ્ચારે;
 રૂદ્ર-ઇન્દ્ર-ચન્દ્ર-કેન્દ્ર, સહુ રહ્યાં સમાઇ !—આવી૦
વસુદેવ દેવકીસુત ! લાલ યશોદાના !
 બાલ ઝૂલે પારણે, બ્રહ્માંડને ઝૂલાવી !—આવી૦
ગોપાલલાલ-ગોપબાલ, સાથ ખેલ ખેલે;
 ગાંડી બની ગોપીઓ, ગોવિંદ ગુણ ગાઇ !—આવી૦
દેવતાનાં ભાગ્ય ખોલ્યાં, દૈત્યને સંહારી;
 નાથ મ્હારો નાચી રહ્યો, બંસરી કર ધારી !—આવી૦
તાળાં ખોલ્યાં જ્ઞાન તણાં, કુંચીઓ લગાવી !
 પાર્થ કાજ પ્રભુજીએ, ગીતાજી ગજાવી !—આવી૦
ભૂમિભાર કાપવા અજબ લીલા રચાવી !
 આપેઆપ શ્યામ ! જાદવાસ્થળી જમાવી !—આવી૦
રાધારસ રેલછેલ, મેલ-પાપ તાણ્યાં !
 દુનિયાને ભક્તિમાર્ગ, ઉજળો બતાવી !—આવી૦
ભક્તિરસ રંગમાં, **વસંત** આજ આવી !
 ઘેલી કરી શ્યામ ! તમે, રંક બની બાવી !—આવી૦

ભવવનમાં કા'ન દર્શન.

રાસ–હીંચના ઢાળમાં.

અંતર આવ્યા છે શ્રીહરિ! ભૂલી હું ભવનાં ભાન!
આજ સખિ! શુદ્ધ બુદ્ધ વિસરી! માધવ થયા મહેમાન!–અંતર.

ઉપવનમાં વાગી છે વાંસળી! ઉઠયો છે અનહદ નાદ!
વારિ વારિ વ્હાલમનાં વ્હાલને! જીવન કર્યાં કુરબાન!–અંતર.

ઉંધા પાલવડા ઓઢીયા, જોવાને સ્નેહનાં નિશાન!
ભ્રમનાં આભૂષણુ ઉતર્યાં! જાગ્યાં તન્મયતાનાં ગાન!–અંતર.

શરદ પુનેમની રાતડી! ચંદા ને તારાનાં ગાન!
વૃક્ષરાશિ રાગ રંગ રેલતી! પક્ષિગણુ ઝીલે છે તાન!–અંતર.

અવનિને આનંદ આવર્યો! વિસરાવ્યાં ખાન અને પાન!
પ્રેમનાં અંજન આંજીયાં! ભોજનમાં પીરસ્યાં છે જ્ઞાન!–અંતર.

થાળો ભરી ભાવ પુષ્પના, કેસર કસ્તુરી રસપાન!
વારી વ્હાલાજીના નામને! દર્શનનાં દીધાં દાન!–અંતર.

ઘેલાં કર્યાં રૂપ રાજ્યમાં–રાતે ગજાવીને રાન!
ઉછળ્યા ઓઘ આનંદના! આવ્યા યશોદાના કાન!–અંતર.

ખીલી વસંત ઉદ્યાનમાં–ધરતી કન્હૈયાનાં ધ્યાન!
ભૂલીને સર્વ બ્રહ્માંડને, ઝૂલી કરે રસપાન!–અંતર.

ભક્તિપ્રેમની વ્યાકુળતા.

મદન પડયો કેડેરે—એ લય.

મને મ્હાવરી બનાવીરે !
　　મધુર સુંદર મુખડું બતાવી !—મને૦
પ્રેમરસ પ્યાલો, જાદુ ભરેલો;
　　પાઈ મ્હારી શુદ્ધિ વિસારીરે—મને૦
કાળજે કટાક્ષની, કટારી ઉતારી;
　　મારી મને જીવતી જણાવીરે !—મને૦
ભાન ભૂલાવ્યું, મનડું ઝુલાવ્યું !
　　મોહિની એ અજબ કંઇ લગાવીરે !—મને૦
વિશ્વને ડોલાવ્યું, બ્રહ્મને નચાવ્યું !
　　નંદ ઘેર નાથ ! ત્હમે આવીરે !—મને૦
શિવજી ને મીરાં, અમર બન્યાં ધીરાં !
　　ઝેર પ્યાલે પ્રેમ ઘટઘટાવીરે !—મને૦
એવું ઝેર પાજો, અંતરે વિરાજો !
　　રાજો રસરંગમાં ડુબાવીરે !—મને૦
વિતૃષ્ણ મન હવે, શ્રીકૃષ્ણ ! ચરણ ચહે !
　　પ્રેમ પદ્મ વિષ્ણુમાં મિલાવીરે !—મને૦

ભક્તિરસના ઉભરા.

કાન્હરો–(આવરદા વ્યર્થ વિતાવી–એ લય.)

મ્હારા નાથ ! ચરણમાં આવી !
ભક્તિ સુધારસ રેલ હૃદયસર–રંગ ભરી ઉભરાવી !–મ્હારા૦
ઘેલી ગણે ઘેલા જગલોકો, જનમન ભાન ભૂલાવી !
ગાંડી દુનિયા ગાજે ગજવે ! પોકળ ગાલ બજાવી !–મ્હારા૦
મ્હેં જાણ્યું કે ઘેલી કરી છે ! ભુરકીથી ભરમાવી !
આંખ ઉઘાડી જોયું અંતર ! બેઠા ગાદી જમાવી !–મ્હારા૦
કાંઈ નવ સૂઝે ખાવું પીવું, શુદ્ધ બુદ્ધ વિસરાવી !
નામ રટી રખડું જન–વનમાં, ગોવિંદ ગાન ગજાવી !–મ્હારા૦
વસંત વિરહિણી તલખે શ્રીહરિ ! શ્યામ ! શરણમાં આવી !
આજ કરો કૃતાર્થ દાસીને, દેવ ! દિદાર બતાવી !–મ્હારા૦

અજબ પ્રેમનો પ્યાલો.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ગળા સૂધી ભરેલો આ, પીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !
હૃદયરંગે રસેલો આ, લીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !
અમીઝરણાં ઝરે જેમાં, રસો મીઠા ઠરે તેમાં;
પ્રભુએ પીરસેલો આ, પીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !

ભિજાવ્યો ભાવનાઓમાં, જમાવ્યો કંઇ જમાનામાં;
સુધાધારે ધરેલો આ, લીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

વિકસ્યાં કમનિય કાળજે, પ્રેમબીજ અંકૂર !
હૃદયયંત્રમાં પીલતાં, પ્રકટ્યો અર્ક કપૂર.

કમળનેત્રે ઝીલેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
કનકક્યારે ખિલેલો આ, લીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

શાસ્ત્રશબ્દ ભ્રમણાવડે, ભૂલ્યા કંઇક સુજાણ;
પ્રેમપ્રસાદ પવિત્ર આ, વર્ણે વેદ-પુરાણ.

પ્રભુચરણે ઝરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
શ્રુતિસત્વે સરેલો આ, લીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

ડોલાવે ઇંદ્રાસનો, ઊછાળે બ્રહ્માંડ;
નયનઝલક પલકે રચે, નવલા માયાકાંડ !

મહાસિંધુ તરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
અમરતામાં મરેલો આ, લીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

પૂછીને પરતંત્ર જન, પગલાં ભરતા જાય;
સ્વતંત્ર સિંહ કદિ નહીં, પરનું માર્યું ખાય !

દુ:ખોને વિસરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
શિવે વ્હાલો કરેલો આ, લીઓ કોઈ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

કોમળ કમળકળી ખિલી, હસી રસીને મલકાય;
ભ્રમિત ભ્રમર મોડાંધને, મર્મ નહીં સમજાય.

અજબ મસ્તી ભરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
હૃદયભાવે રસેલો આ, લીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

તું *યોગી હું ÷યોગિની, પ્રેમ કુંજમાં આજ;
અજબ યોગને સાધીએ, સજી સ્વર્ગના સાજ.

વિરહટીપે ભરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
બરફ જેવો ઠરેલો આ, લીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !

સાખી.

ભૂલાવે સંસારને, ભૂલાવે વ્યવહાર !
આપે ભૂલી આપને, થવું આજ એકતાર !

+અધરથી ઉતરેલો આ, પીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !
જીગરસરથી ઝરેલો આ, લીઓ કોઇ પ્રેમનો પ્યાલો !

---

* યોગી=ઇશ્વર ÷ યોગિની=જીવ-ભક્ત-જ્ઞાની + ઓષ્ઠ અથવા આકાશ.

પ્રેમી કે પાગલ?

ગઝલ—કવ્વાલી.

જીગરથી ચાહનારાને, જીગર સાથે જડી દેશું;
  કદર જે પ્રેમની કરશે, પગે તેને પડી રહેશું.
નથી શીખ્યા હમે તો પાઠ, દુનિયામાં જુદાઇના;
  ગણે જે એક તેનાથી, સદાયે એક થઇ રહેશું.
ન દીઠું સ્વર્ગ કંઈ બીજું, જીગરની ગોદમાં જીન્નત;
  અને આ જીંદગાનીની, ખરી લહેજત ભરી લેશું.
ગણે ના જે જુદાઇ, તેમની મીઠી ગુલામીમાં;
  હમે તો મોક્ષ માનીને, હમેશાં મસ્ત થઇ રહેશું.
ભરી બાઝારમાં આવ્યા, ખરીદી દિલ તણી કરવા;
  સમર્પી દિલ અને દુનિયા, ખરિદી દિલ અમે લેશું.
કટુ કહેશો, દગો દેશો, કદિ ઝૂટી બધું લેશો;
  હમે ત્હોયે ત્હુમારૂં તો! હસીને દિલ હરી લેશું.
જીગરથી તંગ બાંધ્યો બંધ, નહિ તોડચો કદિ તૂટે;
  અજલ જો આવશે ત્હોયે, હસીને દિલ કસી લેશું!
દગાબાજી કરી કિસ્મત, કદિ દેશે જલાવી તો;
  જિગરની ખાખ ચૂસીને, સદા આનંદમાં રહેશું!
અલખની ઇશ્ક ધૂનિમાં, ખુદાઈ નૂર પૂરીને;
  ટળી માલીક કે બંદા, અમે તો એક થઇ રહેશું!

હમે બંદા સદાયે મસ્ત રહેનારા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

હમે માલીકના બંદા! સદાયે મસ્ત રહેનારા!
મતિહીણા, મલીન, મંદા! છતાંએ મસ્ત રહેનારા!
નથી સૂકા ઉનાળામાં! નથી લીલા શિયાળામાં!
હૃદયમાં સળગતી જ્વાળા, છતાંએ મસ્ત રહેનારા!
દબાતા કંઇ નથી દુઃખથી, ફુલાતા કંઈ નથી સુખથી!
ગણી સુખ-દુઃખના ગાળા! સદાયે મસ્ત રહેનારા!
નથી જ્ઞાની અને ધ્યાની, નથી માની અભિમાની;
જુવાનીનાં બળ્યાં જાળાં! છતાંએ મસ્ત રહેનારા!
નથી ધનવાન કીર્તિમાન્, નથી વિદ્વાન્ કે શ્રીમાન્!
શિશુ જેવા કર્યા ચાળા! છતાંયે મસ્ત રહેનારા!
નથી આકિલ નથી કાબિલ! નથી પૂરા બન્યા ગિરિમલ!
કરો કાતિલ! કરમ કાળાં, છતાંયે મસ્ત રહેનારા!
સીતારા! ક્રૂર કિસ્મતના, ફના કરવા ભલે બેઠા;
બળે ત્રિતાપથી બાળા, છતાંયે મસ્ત રહેનારા!
તમે મારો તમે તારો, કરો જે કંઇ તમે ધારો!
કહિ હીણો કહી કાળા, છતાંયે મસ્ત રહેનારા!
નથી ધોળા નથી કાળા, નથી પીળા ન રૂપાળા!
અમે તમ બાપના બાળા! સદાયે મસ્ત રહેનારા!

હતા સુખિયા, હતા મોટા, બન્યા દુઃખિયા અને છોટા!
દીઠા આ દર્દના દહાડા, છતાંયે મસ્ત રહેનારા!
ભયંકર કર્મ કરનારા! સીતારા! ખેલતા ન્યારા!
હમારા મોતના પાળા, સદાયે મસ્ત રહેનારા!
કસમ છે રૂહેમ ના કરજો! દયા કંઇ દિલ નહિ ધરજો!
ઉતારો ચર્મનાં છાલાં, છતાંયે મસ્ત રહેનારા!

છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે.

ગઝલ—કવ્વાલી.

કહિ આકાશ શિર તૂટે, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
કહિ જો વજ્રમાં કૂટે, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
સુરત જાગી, લગન લાગી, અગન આ અંગમાં વ્યાપી;
ન માપી જાય ઉર ઇચ્છા, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
પૂરે છો કેદખાનામાં, છુપાવે કંઇ ઝનાનામાં;
પ્રગટશે આપ એ જ્યોતિ, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
પિછાણ્યો પ્રેમ પ્રલ્હાદે, પછાડ્યું વિશ્વને પગથી;
ધ્રૂજાવ્યા સહલોકોને, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
ઉખેડ્યા પ્હાડ પાતાળો, વિખેરી વજ્ર છાટોને;
ઉઘાડ્યા લોહના સ્થંભો, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
પિછાણ્યો પ્રેમ ધ્રુવબાલે, અકાલે યોગમાં મ્હાલે;
નચાવ્યું ઇંદ્રપદ તાલે, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે!

હૃદયમાં પ્રેમ લય જાગી, ઉપાધિ વ્યાધિયો ભાગી!
રતિ ભીતિ બધી ત્યાગી, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
ત્યજાશે દેહના બંધો, ત્યજાશે સ્નેહ-સંબંધો;
હૃદયના મર્મ મર્મ ધાનો, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
કરમાશે કનક-કાયા, ત્રિલાસે વિશ્વની માયા;
હરાશે હામ ને હૈયાં, તથાપિ પ્રેમ નહિ છૂટે!
જડાયો જીવ સાથે જે, નસોના રક્તમાં વહે છે;
રમે છે રોમ રોમે તે, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે.
ખરો એ પ્રેમ હનુમંતે, બતાવ્યો ચર્મ ચીરીને;
લખાવ્યા રામને રોમે, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
હતો એ પ્રેમ સીતાનો, બુઝાવી આગની ઝાળો;
કદિ જો આગમાં બાળો, તથાપિ પ્રેમ નહિ છૂટે!
બુઝાવી આગ એ દેશે, ઉલેચી નીરને લ્હેશે;
સદા છે! છે! અને રહેશે! કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
જુઓ ઓ! ક્રૂર જોનારા! જુઓ કરી કોટી ટુકડાઓ!
લખ્યો છે અંતરે ઉંડા, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે.
હસે છે આજ જોનારા, જશે એ સર્વ રોનારા!
હસે છે એ જશે તોયે, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
જશે એ ને હમે જઈશું, જવાનો માર્ગ છે સૌનો;
જશે નહિ એક એનો એ, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે!
જનારાને જવા દેશું, બહુ જોનારને જોશું;
જવું-જોવું-બધું લેશું, તથાપિ પ્રેમ નહિ છૂટે.

દિશાઓ ડગમગાવીને, ગગન આ ખળભળાવીને;
અમર રેણુ ઝૂલાવીને, કદીયે પ્રેમ નહિ છૂટે.
પ્રભુએ પ્રેમને પૂજે, જગત સૌ પ્રેમથી ધ્રુજે;
ખરૂં એ શાસ્ત્રને સૂજે, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે.
જશે એ ઇલ્મ ને આલમ, જશે સૌ ઇલ્મનાં પોથાં;
જશે સૌ બોલનારાઓ, છતાંયે પ્રેમ નહિ છૂટે.
ન રહેશે બોલવું-કહેવું, ન સાંભળવું અને દેવું;
જશે આ વિશ્વનું સઘળું, તથાપિ પ્રેમ નહિ છૂટે.

ફક્ત એકજ માગણી.

ગઝલ—બિહાગ.

દયા કરો, દયાળ! બહુ વાર થઇ ગઇ!
રડી કબૂલે બાળ, હવે હાર થઈ ગઇ!
સમજ્યાં ખરૂં, નથી અહિં અમારૂં લેશ પણ;
અજ્ઞાન રાત વીતતાં, સવાર થઇ ગઇ!
આ મોહની બજારમાં, સુર માનવો ભૂલ્યા;
અક્કલ અનેક જ્ઞાનીની, લાચાર થઇ ગઈ!
સમજ્યો છતાં નથી પ્રકૃતી, સહી શકાતું આ;
બુદ્ધિ બિચારી બંધમાં, બિમાર થઇ ગઈ!
સહેવાની નથી શક્તિ, ગ્રહણ કરૂં પ્રેમથી;
પ્રભુજી! બુદ્ધિ આજ, તો તૈયાર થઈ ગઇ!

આંખો ઉઘાડી જોઉં, જીગર-મંદિરે હવે;
આ જીંદગી અમૂલ્યરે! અસાર થઈ ગઈ!
બોજા ઉઠાવી પાપના, બહુ સંકટો સહ્યાં;
ભવમાં અમારી આફતો, અપાર થઇ ગઈ!
ગયું છે સ્વપ્ન ઊડી, દૂર દીનતા ખડી!
હવે હૃદયની દોર, એકતાર થઇ ગઇ!
જે મેળવે ગુરૂકૃપા, અમૂલ્ય ગમમણિ;
એ ધન્યભાગ્યની મતિ, હુંશિયાર થઇ ગઇ!
ન ઇચ્છું અવર આપ, ચરણ યાચના કરૂં;
હૃદય બિરાજો દેવ! આ સવાર થઇ ગઇ!

મિત્રના વેશમાં શત્રુ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ન જાણ્યા ભેદ કદિયે જે, ત્હમારા દિલ મહિં ડોલે!
ન આણ્યાં ખેદનાં આંસુ, ન્હડાવી જુલ્મ હિંડોળે.
હસ્યા આનંદથી જ્યારે, અમે વ્યાધી સહી રોયા:
હમારા મોતમાં આજે, ન્હડયો શો રંગ તમ ડોળે?
લગાવ્યા છાતીયે પહેલાં, કહ્યા મીઠું વદી "મ્હારા;"
હજારો ત્યાં દીધાં વચનો, ન પાળ્યો એક પણ કોલે!
દબાવી છાતીયે છાતી, હવે શાને છૂરી કહાડી?
બનીને બેવફા આજે, અમારાં કાળજાં છોલે!

હતી હીરા તણી માળા, મનોહર ડોકમાં ઝૂલી;
જુલ્મની વાંસળી વાગી, બનીને નાગ શું ડોલે!
ભર્યો પ્યાલો પિયુષનો તે, જહર શાને બને આજે?
જલાવી તન બદન ભૂંડા! જીગરને ખાખ શું ચોળે?
થશો જો આગ તો સ્હામે, તમોને આગ મળવાની;
થશે શું કાળજું ટહાડું, ત્હમારૂં આગને સોલે?
કહે છે ન્યાય કુદરતનો, કે, ઠરશે ઠારનારા સૌ;
તમે બાળો બની જાલિમ, પછી શું પાપ નહિ બોળે?
હજારો રાત વાતોમાં, ગુમાવી ઘાત કરનારા!
નહિ શયતાન પણ આવે, કદિ તમ જુલ્મને તોલે.
કર્યા જેણે વડા ત્હેની, વડાઇને પિછાનો કંઇ;
બની પેદા હવે આજે, પ્રભુનું નામ શું બોળે?

નજર તું આવશે ક્યારે?

ગઝલ—કવ્વાલી.

જીગર! શોધ્યું ત્હને દર–દર, નજર તું આવશે ક્યારે?
લખ્યું બહુએ ત્હને દિલબર! નજર તું આવશે ક્યારે?
ત્હને હું ખેલતી દેખું, રસીલી પુષ્પક્યારીમાં;
ધરીને રૂપ કળિયોનું, નજર તું આવશે ક્યારે?
ધસી દરિયાવને તીરે, વહે વાયુ તણી લ્હેરો;
સમીરસર પર ચમન કરતી, નજર તું આવશે ક્યારે?

પ્રબળ દરિયાવનાં મોજાં, કુદે છે લ્હેરની સાથે;
નથી શું નૃત્ય એ રૂડાઇ ? નજર તું આવશે ક્યારે ?
જલદ આકાશ ભેદીને, ઝરે આફતાબનાં કિરણો;
રસેલી રોશનીથી એ, નજર તું આવશે ક્યારે ?
પવનમાં ઝૂલતી ડાળી, હશે ટીકી બની શાની ?
હસાવી આંખની કીકી, નજર તું આવશે ક્યારે ?
બગિચામાં બિછાવીં છે, ખુદાએ ખૂબસુરતી તે;
પ્રિયે ! છાયા બધી સાથે, નજર તું આવશે ક્યારે ?
દરે દર મ્હેં રહને મીઠી ! સહુમાં સૌ રૂપે દીઠી;
નથી જૂદી છતાં જૂદી, નજર તું આવશે ક્યારે ?
કહે કોઇ જામ જાદૂની, કહે કોઇ ઇશ્કની છાયા;
અમારી જન્મભૂમિમાં, નજર તું આવશે ક્યારે ?
નથી ન્યારી–નથી ન્યારી ! ભરી તું–તું–બધે પ્યારી !
જીગરની આંખ ખોલું ત્યાં; નજર તું આવશે ક્યારે ?
મહામાયા પ્રતાપી છે, સકળ બ્રહ્માંડ વ્યાપી છે;
હૃદયવીણા પ્રલાપીને, નજર તું આવશે ક્યારે ?
લબોથી લબ લગાવીને, હૃદય સાથે દબાવીને;
પ્રણયમંત્રો જગાવીને, નજર તું આવશે ક્યારે ?

મસ્ત પ્રેમનો પ્યાલો.

ગઝલ—કવ્વાલી.

અજબ એ પ્રેમનો પ્યાલો, હમોને પ્રાણ પ્યારો છે!
 અમરપદ પ્રાપ્ત કરનારો, બધાંનો એ ઉતારો છે!
હમારી ઇષ્ટતા એમાં, ગણી છે શ્રેષ્ઠતા જેમાં;
 સફળ સત્તા હરફ એમાં, હમારો 'પ્રેમ' ન્યારો છે.
કલ્પતરૂ, કામધેનુ કે, કહે ચિંતામણિ કોઇ—
 સકળમાં શ્રેષ્ઠ ચેતન એ, પ્રભુમય પ્રેમ પ્યારો છે!
કરે જડમાં જીવન સ્ફૂર્તિ, ધરે સંજીવની મૂર્તિ!
 અમીમય પ્રેમની પૂર્તિ, પ્રભુતા પ્રેરનારો છે!
હૃદય સર્વસ્વ સોંપીને, નિયમદોરી વિલોપીને;
 લખે લખ સૃષ્ટિગોપી તે, અજબ કંઈ પ્રેમધારો છે!
અલખ એ નંદનંદન છે, ચતુરનું ચિત્તચંદન છે!
 હમારા લક્ષવંદનને, જડયા ત્યાં યંત્રતારો છે!
ભજે છે દેવગણ સ્વર્ગે, સ્રજે છે દૈત્ય પાતાળે;
 અલખ-લખ પ્રેમ એકજ એ, સુખદ સેતુ હમારો છે.
દીધો એ દેવસેવામાં, પીધો એ દેશ સેવામાં;
 લીધો છે મોક્ષમેવામાં, જગતને તારનારો છે.
ન કહેશો પ્રેમ છોડી દો, ન-કહેશો, તાર તોડી દો!
 કહો કે "જાન જોડી દો" ન કોઇ અહિં હારનારો છે!

કહે કોઇ પ્રેમને સ્વાર્થી, કહે છે કોઈ પરમાર્થી;
 હમારાં બેયનો સાથી, હમારો 'પ્રેમ' ન્યારો છે!
ભરી છે ઇશની શક્તિ, ઝરી ત્યાં શિષ્યની ભક્તિ;
 કરીને દિવ્ય રસપૂર્તિ, પ્રભુજી ખેલનારો છે!
પ્રભુનો સર્વ વ્યાપક 'પ', જડ્યો રાધા રમણનો 'ર';
 મળ્યો મુકુંદનો ત્યાં 'મ', ત્રિપુટી તારનારો છે!
હમારા રામ ને સીતા, હમારા કૃષ્ણની ગીતા;
 ભરી એ જામને પીતાં! બધો બીજો લવારો છે!
સ્વજનનો કનક-ક્યારો એ, વિજનનેં તો અકારો છે;
 જગત્‌નો એ કિનારો ને, હમારો તો સીતારો છે!
મરીશું તોય એ રસમાં, ધરીશું જન્મ ફરી તેમાં;
 લૂટાવીશું યુગેયુગમાં! છતાં દીઠો વધારો છે!
ખરી એ મસ્તી મહોબ્બતની; ભરીને જામ ઉલ્ફતની;
 ઝુકાવી નાવ કિસ્મતની; એ સૌને તારનારો છે!

હાસ્ય કે હાંસી?

ગઝલ—કવ્વાલી.

હસીના! તું હસીને, રંકને શું રોવરાવે છે?
 કરી ઉંચું પ્રથમ માથું, નીચું શું જોવરાવે છે?
ધરીને પ્યાર પહેલુમાં, ભલે કર કત્લ આ ગરદન!
 ફજેતીની ભરી બાજાર, દાંડી શું પીટાવે છે?

કર્યા ત્હેં વાયદા જુઠ્ઠા, કરેલા કોલ ત્હેં ધોયા !
  કહીને રાહે ઉલ્ફત તું, જુદે રસ્તે ર્‌હડાવે છે ?
ન દીઠો ભાવ આદરનો, કર્યો ત્હેં રંક ઘર ઘરનો !
  બતાવી જામ અમૃતનો, ઝહર શું પીવરાવે છે ?
વિસારી રાહ અસ્મતના, બતાવે વાંક કિસ્મતના !
  અમૂલા મહેલ મહોબ્બતના, શું માટીમાં મિલાવે છે ?
હતા એ ચિત્રપટ શાના ? બતાવે આજ શાં બ્હાનાં ?
  શિખેલા પાઠ દુનિયાના, બધાએ શું ભુલાવે છે ?
સદાની તું બની સાથી, ઘડીમાં દૂર શું નાઠી ?
  રસી બાંધી કસીને, મૂળથી શાને કપાવે છે ?
મરી ફૂટ્યો છતાં છાના, ન જાણ્યા ભેદ બેદિલના;
  વફાઈમાં મૂઆ ત્યાં–બેવફામાં શું ખપાવે છે ?
પ્રથમથી પ્રેમ દર્શાવી, નૂમેરી શું બની આવી ?
  ખફાખંજર હૂલાવીને, હવે શાને ડરાવે છે ?
વફાઇ એક કતરાપર, હજારો જાન સદકે હો;
  સફાઇ શોધતાં નાહક, ફસાવી શું સતાવે છે ?
ઝીલી મ્હેં રોશની હૈડે, કહીને રાહનુમાઇ ત્હેં !
  છુપાવી છાતીમાં શાને, હવે ખંજર ચલાવે છે ?
ભરૂંસો રાખતાં મરતા, બિચારા રંક પરવાના !
  નથી સ્હમજી શકાતા–ભેદ શા દિલના બતાવે છે ?

પ્રેમ કે પક્ષપાત?

ગઝલ—કવ્વાલી.

ગણ્યા મેં એક અંતરમાં, હજારો આપ લઇ બેઠા!
કલેજાં કાપવાનો શું, ઇજારો આપ લઇ બેઠા!
કહી વાતો વફાઇની; છૂરી વીંઝી સફાઇની!
તમે તો બેવફાઈની, સદાની છાપ લઇ બેઠા!
પરાણે પ્રેમ બાંધીને, જહરનાં તીર સાંધીને;
વગર તેડયો-વગર માંગ્યો, તમે સંતાપ લઇ બેઠા!
વફાઇનો ત્યજી સીધો, લીધો છે રાહ શે ઉંધો?
દિવસને રાત ગણવાની, તમે ભૂલથાપ લઇ બેઠા!
અમે ચાલ્યા ઉગમણા ત્યાં, તમે વહેનાર આથમણા;
વૃથા કલ્યાણને બદલે, રૂદન આલાપ લઇ બેઠા!
હૃદય માટે હૃદય દીધું, ન દીધું ને કપટ કીધું!
હતું તે ખુંચવી લીધું, હૃદયનો શાપ લઇ બેઠા!
સુણી સુર સ્નેહ સીંચેલા, હૃદય હરણાં બન્યાં ઘેલાં;
પછી હણવા તમે શું-હાથમાં આ ચાપ લઇ બેઠા!
કહો છો પ્રેમને પૂજો, છતાં શું સ્વાર્થમાં ગુંજો!
પ્રજાળી પુણ્યનાં પુંજો, તમે શું પાપ લઈ બેઠા!
હણો તો એક ઝટકાથી, ન પીડો લાખ ચટકાથી;
અમારાં પ્રેમ લટકાંથી, દગાનું માપ લઇ બેઠા!

કદમમાં મૂકતાં માથું, ઉઠાવો તીર ને ભાથું !
સનમ! સંતાપવા સાધુ, સીતારો આપ લઇ બેઠા !
ગુલામી જ્ઞાનની કરવા, અમે મંત્રો ગ્રહ્યા ગરવા;
બની કાતિલ કહર કરવા, ઘુજારો આપ લઇ બેઠા !

રસીલીની લીલા.

લાવણી–ભૈરવીની ચાલ.

અજબ છે અલબેલીના ઢંગ !
વાહ! વાહ! મોહિની ત્હારા રંગ !
જગાવ્યો જાદુ ભરી શો રંગ !
અજબ છે અલબેલીના ઢંગ !

ચટકીલી ચોળી પહેરીને; તાણી બાંધ્યા તંગ;
દેખી દુનિયા બને દિવાની, ડાહ્યા થાતા દંગ! વાહ !
ચંદ્ર ચળકતો ધર્યો કપાળે, કૌમુદી હાસ્ય તરંગ!
ગગન સાડીએ શોભી રહ્યા શા! ઉડગણુ રંગ અનંગ! વાહ !
પાંચતત્ત્વનો પચરંગી, પાથર્યો પ્રગાઢ પલંગ;
હરિયાળી ચાદર સુંવાળી, શોભે શી નવરંગ! વાહ !
ભુરકીથી ભરમાવી દેતી, ભવ્ય ભ્રુકુટી ભંગ;
કામણગારી આંખલડીથી, ઘાયલ કરતી અંગ! વાહ !
પુષ્પાયુધ કરમાં ધરી, આડે ઉભો વીર અનંગ!
તપસી લપસી ગયા ઘણાએ, જીત્યા નહિ કોઈ જંગ! વાહ !

મોહમધુ પી મસ્ત બનેલાં, ઘેલાં મન માતંગ;
હાથેથી હોળીમાં ઝૂકે, દીવે જેમ પતંગ! વાહ!
ફકીરંને શું જામ પીવાડે, નહિ ચ્હડે કંઇ રંગ!
વસન્ત ત્હારે હાથ ન આવે, વાગે ગુરૂગમ ચંગ! વાહ!

દિદારની તૃષા.

ભૈરવી.

ત્રિભુવનમાં ક્યાંય ન ચેન પડે!
વિરહી આ હૃદય વિહંગ રડે! ત્રિભુવનમાં.

હસિત નયન, નવ કુસુમિત યૌવન,
વિકસિત વદન, કુસુમ તન ઉપવન,
મનહર મૂર્તિ ન દૃષ્ટે ચ્હડે! ત્રિભુવનમાં.

સુખ સ્વપ્ન સદાનું ઉડી ગયું,
ગયું પુષ્પ, ન પાસ નિશાન રહ્યું;
દર્શન વિણ દિલડું દીવાનું થયું!
આ જીવન મૃત્યુ સાથ લ્હડે! ત્રિભુવનમાં.

પ્રિય નામ પુકારી, સ્વરૂપ સ્મરી,
નિશિવાસર અંતર ધ્યાન ધરી;
સ્મૃતિધાર અશેષ ઝરંતી સરી;
તરફડતું મન વનમાં રવડે! ત્રિભુવનમાં.

પ્રિયે ! આવ, બતાવ, દિદાર જરી !
બળતાં અંતરને ઠાર જરી,
મરતાને ઉગારે તું ઉદ્ધાર કરી;
ઉર શુષ્ક થયું દુઃખ ભાર વડે ! ત્રિભુવનમાં.

રાધિકાનો રોષાનલ !

પ્રણય કોપનો પ્રતિધ્વનિ.

અંજની ગીત અથવા ગરબી.

નાથ કહી કહિયે નહિ બોલાવું,
માધવ ! મંદિરિયે નહિ આવું—નાથ.
ખબર હોત જો પહેલાં આવી,
દૂર રહેત હું પડછાયાથી;
સ્નેહ ધર્યો તે ગુન્હો કર્યો શું ?
આળ ધટે શીદ આવું !—નાથ.
પોતાનાને પરવશ કીધાં,
પરનાને સુખશાન્તિ દીધાં;
પડી પડી આળોટું ધૂળમાં,
ગમે ન પીવું ખાવું—નાથ.
દુખડાં દીઠાં ઘણાં દોહ્યલાં,
દુનિયામાં બહુએ નિંદાયા;

પ્રેમ કરી પૂરાં પસ્તાયાં,
ભળ્યું તમારૂં થાવું—નાથ.

રહેવું શીખ્યાં એક ટેકથી,
તમને તો પડી છે અનેકથી;
વતીં જાણ્યું નહિ વિવેકથી,
ભમતાં ઘર ઘર જાવું—નાથ.

નાથ છતાંયે અનાથ સરખાં,
તરછોડેલાં અળગાં બેઠાં;
રડી રડી પૂર નયનમાં સૂક્યાં,
તમને ગમતું ગાવું—નાથ.

ઘડીએ ઘડીએ નામ પોકારી,
જપ કરવા માળા કર ધારી;
તન–મન–જીવન દીધાં વારી !
ન ગમે પીવું ખાવું !—નાથ.

નાથ છતાં આવાં દુઃખ શાનાં ?
થયા સગા નહિ માત–પિતાના !
પરના ત્યારે શું થવાના ?
એથી અધિક શું કહાવું ?—નાથ.

સ્વપ્નામાં દર્શન દેઇ શાનાં,
આળ કરોછો કંઈ કંઇ છાના !
સતાવવાનાં એ સહુ બ્હાનાં !
હવે ભાવ નહીં લાવું !—નાથ.

હતાં અમે સુખીયાં સંસારી !
કરી જીંદગી રંક અકારી !
કારી ઘા મારી ઉર ભારી !
પછી પાછું છુપાવું !—નાથ.

રહ્યું અમારે ઘર ઘર જાવું,
ભીખ ઝોળી લઈ માગ્યું ખાવું !
પ્રેમ કરી મરવું-શરમાવું !
કયાં એ આગ બુઝવું ?—નાથ.

સ્વામી થઇ શત્રુવટ સાધી !
આપ્તજનોને કરી ઉપાધિ !
વજ્ર દોરીએ લીધાં બાંધી !
નગ્ન થઇ શું ન્હાવું ?—નાથ.

નાથ વિના શું નહિ રહેવાશે ?
આપ વિના શું ઓછું થાશે ?
જેમ તેમ જીવન વહી જાશે !
સ્વાર્થીને શીદ રહાવું ?—નાથ.

રાત્રિ દિવસ રડી રડી થાકયાં,
માથાનાં પળીયાં પણ પાકયાં !
હવે દ્વાર અંતરનાં ઢાંકયાં !
મુખ પણ નહીં બતાવું !—નાથ.

આત્મવિહાર.

લાવણી અથવા પદ.

ભર્યો છું સઘળે હું નો હું !
ભ્રમિતજન! બહાર શોધો શું ?
વસું નિજ ઉર મંદિરમાં હું !
ભર્યો છું સઘળે હું નો હું !

સચરાચરમાં વ્યાપી રહું છું,
શીતાતપ, સુખ-દુઃખ સહું છું;
વાયુ લહરી માંહી વહું છું,
સઘળે હું નો હું !-ભર્યો છું.

રવિના તેજઃ પુંજ પ્રકાશું,
શશિમાં રેડું શીત સુધાંશુ;
ઉષા વિષે. રેડું દવ-અશ્રુ,
સઘળે હું નો હું !-ભર્યો છું.

તરંગ થઈ સાગરમાં નાચું,
શ્યામા થઇ સ્વામીમાં રાચું;
હું સ્વપ્નું, મિથ્યાને સાચું,
સઘળે હું નો હું !-ભર્યો છું

પરાગ થઇને પુષ્પે મ્હોરું !
ભ્રમર બની કમળે આળોટું !

પૃથ્વી થઇ ધાવાને હોડું !
સઘળે હુંનો હું !–ભર્યો છું.

શુદ્ધ, અશુદ્ધ, અસ્પૃષ્ટ, અજીઠો !
કડુ, તીખો, ખાટો કે મીઠો !
શ્વેત–શ્યામ, દીઠો–અણદીઠો !
સઘળે હુંનો હું !–ભર્યો છું.

સંગ રહિત, સહુ સંગે ઉભો !
ગની, ગદા કે સાહેબ–સૂબો !
વાડી–મેડી, ઝુંપડી ને કૂલો !
સઘળે હુંનો હું !–ભર્યો છું.

નિરાકાર, નિર્ગુણ, નિઃસંગી !
નિરાધાર, નિશ્ચલ, નવરંગી !
જગદાકાર બન્યો બહુ રંગી !
સઘળે હુંનો હું !–ભર્યો છું.

અખંડ રાસ રચી, રસ રેડું !
નવાં ઘડું, જુનાં ઋણ ફેડું !
વિદાય કરીને ફરીથી તેડું !
સઘળે હુંનો હું !–ભર્યો છું.

ઈન્દ્ર આપનાં રંગીન વસ્રો,
દિવ્ય વજ્રનાં અજસ્ર અસ્રો;
દેવાસુર સંગ્રામ જગવતો !
સઘળે હુંનો હું !–ભર્યો છું.

વિપરીત-સેવા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ઠગારી મોહિની આશા! કરે સંસારની સેવા!
વિતૃષ્ણાના વિફળ પાસા! ધરે નિ:સારની સેવા.
બજાવ્યાં ઢોલ ને વાજાં, ઘણાં ફોડયાં કર્યાં સાજાં;
કરી ગીતો રચી તાજાં, જગત્ સીતારની સેવા.
ગભીરી મોહની ઘેરી, બનીને કર્મના વેરી;-
ભરી બિમારીઓ ઝેરી, કરી બિમારની સેવા.
કરી સાચાં અને જુઠાં, બનાવ્યાં કાળજાં બુઠાં!
રહ્યાં છે હાથમાં ઠુંઠાં! કરી વ્યાપારની સેવા.
નિચોવ્યાં માંસ ને મજ્જા, લુટાવ્યાં લાભ ને લજ્જા!
સહી સેતાનની સજ્જા, કરીને પ્યારની સેવા.
રતિના રંગમાં રાચ્યા, નયનના મારમાં નાચ્યા;
વિષયનાં પુસ્તકો વાંચ્યાં, ધરી દિલદારની સેવા.
વિસાર્યા ભાવ મર્મોના, ઉથાપ્યા માર્ગ ધર્મોના;
ધરી બોજા કુકર્મોના, કરી કુંભારની સેવા.
તજીને પુષ્પ કયારાને, સજી છે શૂળ-ધારાને!
ઠગીને નાથ પ્યારાને, કરી છે યારની સેવા.
વિષયવૃત્તિ સદા સેવી, તજી શાન્તિ શીયળદેવી;
કરી આ દુર્દશા કેવી! ધરી બદકારની સેવા.

વિસારી વિશ્વના દેવા, તજીને મોક્ષના મેવા;
સ્વછંદે સાધતાં શું અંધ, બેદરકારની સેવા ?
તજી મરજાદ ને કુળ લાજ, ચણુતાં પાપ કેરી પાજ;
કુટિલ બુદ્ધિ બતાવે આજ, દરિયાપારની સેવા !
હજારો વેઠતા વાંધા, સડાવ્યા અંગના સાંધા !
ખુશીથી ખાસડાં ખાધાં, કરી પરનારની સેવા.
વિસારી એક ગિરિધારી ! સ્વિકારી લાખ લાચારી !
હૃદયના હારને હારી, કરી લાચારની સેવા.

મિથ્યા ભ્રમણાનું ઔષધ.

ધન્યાશ્રી.

મન મૂકી દે 'મારૂં' 'મારૂં'
આ જગમાં નથી કંઇ તારૂં. મૂકી૦
'મારૂં મારૂં' કરતાં મરશે, સ્વાર્થ–મમતથી કંઇ ન સુધરશે;
સમજી લે સત્ય સારૂં. મૂકી૦
'મારૂં મારૂં' કરી શું મારો ? ભર્યો ઘડો ન કરે ઉચ્ચારો;
પોકળ વાગે નગારૂં. મૂકી૦
સજ્જન સમજુ શાન્તિ ધારે, મૂર્ખ છાલકા રહુડે લવારે;
છાનું ના રહે નઠારૂં. મૂકી૦
મહજજનો મમતાને મારે, મૂર્ખ માતને મારે ભારે;
મારૂં' કર આજ અકારૂં. મૂકી૦

રાક્ષસ રાવણ કંસ સરીખા, 'મારૂં' કરતા મરતા દીઠા;
છે એજ નરકનું બારૂં. મૂકી૦
જ્યાં ભૂલાયું 'મારૂં તારૂં,' ત્યાં શોધાયું સઘળું સારૂં;
અંતર હું એમ વિચારૂં. મૂકી૦
યોગી, યતિ, મહાત્મા ને મુનીઓ, 'મારૂં' તણી ધખાવે ધૂનીઓ;
સમજુ પર જીવન વારૂં. મૂકી૦
જાગો જીવન અમુલખ જાયે, 'માંરૂં' ત્યજે નવ-નિધ્ધિ પમાયે;
ભજીને હર નામ પ્યારૂં. મૂકી૦

આર્જવતાનાં આંસુ.

ધરી દુ:ખિયાની દાદ, દેવા! દયા દર્શાવજો;
સુણી સંતોના સાદ, સ્વામી! સુધા વરસાવજો..

પ્રભો! પામરના પાલનહાર છો, સર્વ સૃષ્ટિ સીતાર તણા તાર છો;
સંત સાધુના સાચા શણગાર છો, દીનબંધો! અમારા આધાર છો.

કરી આર્જવને યાદ, અંતર આનંદઘન! આવજો;
ભક્તિ ભાવના પ્રસાદ, ભૂખ્યા ભકતોને ચખાડજો.
પૂર્યાં દ્રૌપદીનાં ચીર, ચડયા પંચ પાંડુ વીર;
હતા દીન ને અધિર, તર્યા કૃપા બળે નીર;
કર્યા બળીઆથી વાદ, એવી કરણીમાં સંચારજો;
તર્યા ધ્રુવને પ્રહ્લાદ, એવી તરણીમાં બેસારજો.
કાય મન વાણી તાલ, ધરી વિપરીત કરતાલ;

બન્યા હાથે બેહાલ, કુટિલ કામી કંગાલ;
મૂઢ અજ્ઞ તોય બાલ, ગણી કરજો સંભાળ.
હરી પાપને પ્રમાદ, વિપદાનાં શૂર પૂરવારજો;
ધરી શ્રવણે ફરિયાદ, ભવસિંધુ શ્રીહરિ તારજો.

માળાનાં માળખાં.

મનહર.

પક્ષિયોના માળા જેવા માળામાં વસે છે લોક,
અમારા તો માળા ત્હારી માળામાં સમાયા છે;
છંદ, ફંદ, ફેલ, કૂટ ચાળામાં ફસે છે લોક,
નાણાં કરી ભેગાં કાંઉ મ્હોડે એ કમાયા છે. ૧
પાપ પુંજ વ્હોરી બને નર્કના અઘોરી,
પરવિત્ત, ચિત્ત, હિત્ત ચોરી જાન્હવીમાં ન્હાયા છે;
અધર્મીને ધારી, નીતિ ન્યાયને વિસારી,
ઠગે દેવતાને ભારી, દેવ માણુસોથી કાત્યા છે. ૨
પેટમાં ભર્યાં છે પાપ, મ્હોડેથી બતાવે તાપ,
શાપ પામનારા આપ! બાપને સતાવે છે;
પરનારી ધારી સારી, જૂએ આંખ તાકી ભારી.
વિષવેલ પ્યારી, ગણી પ્રેમથી વધાવે છે. ૩
હરામનું ધન હરે, પાપ કર્મેથી ન ડરે,
મરેલી માતાનાં સ્તન ચામડાને ધાવે છે;

માત તાતને હસાવે, નિજ જાતને લજાવે,
ફાવે તેવા ફંદ કરી, જગને નચાવે છે. ૪
લોકમાં ગણાય શાણા, કીર્તિ કાજ આપે નાણાં,
લોભીનાં એ વ્હાણાં, નીતિ લક્ષને ભૂલાવે છે;
દોડધામ કરી ડાહ્યા, વેચે શાન્તિ રૂપ જાયા,
વેચાતા બજારે નિજ દેહને ડોલાવે છે. ૫
જાણે જાતે અજાણ, ખોટી કરી ખેંચતાણ,
હૃદય હિંડોળે ખોટા ભાવને ઝૂલાવે છે;
મનમાં બાંધીને તોડ, ઘડે નવી જૂની હોડ,
હાથેથી પોતાની ખોડ-ખાંપણો ખુલાવે છે. ૬
પાપની અમાપ ઝાડી, પ્રેમથી ભલે ઉગાડી,
દંભ, સ્તંભ ફાડી, પછી નૃસિંહ પધારે છે;
દશ વર્ષ ચાલે ડોળ, પછી વ્હાણુ ડામાડોળ,
ડોલતું સમુદ્ર તણે, તળિયે ઉતારે છે. ૭
અહિં તો ચલાવે સદા, ધામધૂમ બની અંધા,
ન્યાયને દિવસ બધાં પાપને ઉઘારે છે.
પ્રભુના પ્રદેશ વિષે, પોમલાંનું રાજ દિસે!
હશે તેવો થશે ન્યાય એવું શાસ્ત્ર ધારે છે. ૮

રૂપરંગનો મોહ પડદો.

પદ અથવા આશાની લય.

રંગ રૂપને જૂએ, મૂર્ખ તે મોહકૂપ પડી રૂએ:-ટેક.
સાબુ ચોળી મસળી મસળી શરીર ચામડું ધૂએ;
અંદરથી મળમૂત્ર ભરીને, બહારથી ના ધૂએ:-મૂર્ખ.
સત્ય, ન્યાય કે ધર્મ, દયાનું નામ ધર્યું નહિ ઉરે;
પાપ પથારી કરી અંતરમાં ફૂલ પાથરી સૂએ:-મૂર્ખ.
માયાનું ઠેકાણું ન મળે, પોકળ વાસ્તુ કરે;
વ્હાઇટવોશ ચૂનો ચોપડતા, કાણુંવાળા ચૂએ:-મૂર્ખ.
દિવાલ ડોલે, માયા ડોલે; કાયા-ગઢ ડગડગે;
તકલીફી એ તનના માળા, તાણે જીવતે મૂએ:-મૂર્ખ.
કર્મ કરે આંખો મીંચીને, પુણ્ય-પાપ ના જૂએ;
નરક કુંડમાં પડે-સડે પછી, પોક પાડીને રૂએ:-મૂર્ખ.
તેલ ફૂલેલ ન કોઈ લગાવે, સાબૂ કોઇ ન ધૂએ;
ફાટી તૂટી સડી ચામડી, મસળે મળને કૂએ:-મૂર્ખ.

અલખની અકળ હોળી.

વસંત અથવા પરજની ધૂનમાં.

અકળ છતાંયે કળ કેવી ચલાવી?
અચલ છતાંયે ચલ સૃષ્ટિ બનાવી!
નિર્ગુણ છો કે સગુણ ત્હમે છો?
યોગી, યતી, જ્ઞાની, મુની શકે.મ બતાવી!—અકળ.

અધર આકાશે ધરી, પ્રેમ પીચકારી;
સાતે રંગ પૂરી રાધા રાણીને ભીંજાવી—અકળ.

એક એક રંગે એક એક લોક ઉઠે!
સલુણીની સાડી સપ્તરંગમાં રંગાવી!—અકળ.

સંગ રહિત રહી. સહુની સંગે;
જંગ જગાવી કેવી મસ્તી મચાવી!—અકળ.

એકનું અનેક થવું, એકમાં શમાવું;
એવી શી અજબ જાદુગિરી અજમાવી!—અકળ.

'હું'—'તું' ભેદભાવે પૂર્યા ગેબી રંગ કેવા!
આપ ઉભા સ્હામે આજે આપને ભૂલાવી!—અકળ.

અલખ! તમારી ચાવી હાથ ન આવી;
'નેતિ' 'નેતિ' કહી ડોક શ્રુતિએ નમાવી!—અકળ.

ઘર ઘર દીવા કરી રોશની પ્રસારી;
દીવાળી બતાવી પાછી હોળી સળગાવી!—અકળ.

જીવની બતી જલાવી જડદેહ માંહિ:
ચેતના બુઝાવી માટી માટીમાં મીલાવી!–અકળ.

વિદેશે દીવાળી ત્યારે અહીં તો દીવાળાં!
હિંદને નસીબે હવે હોળી માત! આવી–અકળ.

હોળી તો હતી સદાની, નવી શીદ આવી?
ઝાળને હોલાવો, લાવો દીવાળી બોલાવી!–અકળ.

સાચા છે કે જુઠા રંગો, કંઈએ ન જાણું;
પાળીને બતાવો પ્રીદ, બાણને ઝુકાવી!–અકળ.

ગણુ તાણું ગાઇ ગાણું, ગુણને વખાણું!
વસંત સંગીતે રહ્યા ગગન ગજાવી!–અકળ.

૭૫. ફકીરી.

રાગ સોહિની.

ઝોળી તપે, દ્વાર ઉભો કુમાર! ભિક્ષા આપો મા! રંકને!
હોળી જળે, અંગ ઉઠે અંગાર! રક્ષા આપો મા! રંકને!
તંત્રની શિક્ષા, મંત્રની દિક્ષા, રક્ષાની ભિક્ષા થાશેરે;
સોઽહં જપ સોહંે અભ્યંતર, યોગીનાં મન નાચેરે;
ધૂનિ ધખાવીને ઉભો આ વાર! ભિક્ષા આપો મા! રંકને!
તનખા ત્રિભૂવન ભેદી પહોંચ્યા, ત્રિગુણાતીતને તીરરે;
ત્રિવેણી સંગમ આવી ઉભો, બાળે વેષ ફકીરરે.
પૃથ્વીમાં પીડાના પડતા પોકાર! ભિક્ષા આપો મા! રંકને!

અભ્યંતરને બહિર હુતાશન! દશદિશ જ્યોતિ જાગેરે!
દશમા દ્વારે દર્શન દેતા, દેવ દીઠા અનુરાગેરે,
સાધન ધનનો કરવા સ્વીકાર, ભિક્ષા આપો મા! રંકને!
ઇષ્ટને યાજક એક કરીને, અંતર તાપ સમાવોરે;
રંક શિશુને ખોળે લઇને, જનનિ! આપજો લ્હાવોરે!
આત્માના ઉંડા અનેરા આધાર! ભિક્ષા આપો મા! રંકને!

મન-માયાનું યુદ્ધ.

પદ—(નારાયણનું નામ જપી લે)—એ રાહ.

વિભુજી! વિનવું વિનયે તમને!
બળ આપો કંઇ આ દીન મનને!
મોહ–મમત મારે છે મનને,
મન મારે છે મોહ મમતને!
મનડું બિચારૂં સાહ્ય વગરનું,
એકલ–ડોકલ–આધીન તનને:-વિભુજી!

તન પીડાતું ભૂખ–તૃષાથી,
સુખ દુઃખ દ્વંદ્વો રોધે સદનને;
જનની તન સહુ દીન બન્યાં ત્યાં,
કોણ કરે સેવા સાધનને?-વિભુજી!
માયા સેના પ્રબળ હઠીલી,
ઘેરી રહી છે તન–મન વનને;

મન એ સેના ભેદી નિકળવા,
તેજ કરે કંઈ જ્ઞાન વદનને:–વિભુજી !
જ્ઞાન બિચારૂં આપે નપુંસક,
આપ વિના કેમ જીતે રણને ?
નાથજી ! આવો, મ્હેર બતાવો,
આપ દિપાવો આ હૃદયાસનને:–વિભુજી !
નમન કરૂં છું નટવર નાગર !
આજ સ્વીકારો આ જીવનને;
અવર ઉપાય અભાવે આખર,
શરણે આવ્યો શ્રીચિદ્દઘનને:–વિભુજી !

અમારી મસ્ત શરાબી.

ગઝલ—કવ્વાલી.

જમાવેલી અજબ પ્રેમે, શરાબી ચૂસ્ત મ્હારી છે;
જડાવેલી હૃદય હેમે, નવાબી મસ્ત મ્હારી છે.
ઘણા જ્ઞાની અને ધ્યાની, પીતા એ જામ મસ્તાની;
અજબ અવ્યક્ત એ બાની, શ્રુતિ શબ્દે પુકારી છે.
પીધી એ શંકરે સ્નેહે, અમરપદ પામીને દેહે;
દીધું છે શ્રેષ્ઠપદ દેવે, અમરતા ત્યાં ઉતારી છે.
ભર્યું છે સત્વ ભાવોનું, ઝર્યું ઘૃત પંચતત્વોનું;
ધર્યું ત્યાં તેજ દેવોનું, ખરી ખૂબી વધારી છે.

બની, પી, મસ્ત મદમાતા, અમે વિજ્ઞાન ગમ ખાતા;
સ્વરૂપાનંદને ગાતા, અજબ વાણી ઉચારી છે.
ભૂલીને ભાન દુનિયાનું, દીવાનાનું થયું બ્હાનું;
પછી દુ:ખ હોય તે શાનું? સુખે સ્હેજે સવારી છે.
પડે એક બુંદ દરિયામાં, બને ત્યાં મોતીના દાણા;
ભરી રંગો નવીનતાના, બધી દુનિયા વિસારી છે.
બન્યા જુના, પુરાણામાં, થયા કંઇ એકથી નાના*
અજબ રૂપો બતાવાના, રસે પ્યારી ખુમારી છે.
બનીને પૂર્વમાં કાળા, થયાં પશ્ચિમમાં ગોરા;
ઉડાવ્યા આત્મના ગોળા, અજબ આ ખેલ ધારી છે!
કરી આકાશની વાતો, ઘડ્યાં દિવસો અને રાતો;
લગાવી ચક્રને લાતો, નવી સૃષ્ટિ સુધારી છે.
ભૂલીને દુ:ખની છાયા, ઘડીને વજ્રની કાયા;
અકળ કંઇ પ્રેમરસ પાયા, અજબ વાતો વિસારી છે!
હજારોને ભર્યા એકે, હણ્યાં લાખો અમે ટેકે;
ન પીતા જામ તે બ્હેકે, પીએ ત્હેને બિમારી છે!
બિમારી એ અનેરી છે, હમારી જામ ઝેરી છે;
છતાં એ મોત વેરીની, ધરી ગર્દન વિદારી છે!
અમર પ્યાલો અમે પીધો, મરણનો સ્વાદ પી લીધો;
જીવન કે મરણનો રસ્તો, ભૂલે એ રાહ ન્યારી છે.
પધારો સંત! પીવાને, જગાવો આત્મ દીવાને;
વિષય આતિશ બુઝાવવાને, સજી આ જામ સારી છે.

---

* નાના=વિવિધ.

પ્રભુમયતા.

દુઃખમાં દાબી, દેવ ! ડરાવો;
તોય તમારૂં તાન ન ચૂકું !
ત્રિવિધ તાપે હામ હરાવો;
તોય તમારૂં ધ્યાન ન મૂકું !
દેહ-કષ્ટથી ભાન ભૂલાવો-
તોય તમારૂં કામ ન ચૂકું.
અંતર દાહે જીવ જલાવો-
તોય પ્રભુ ! તમ નામ ન મૂકું.
સુખમાં-દુઃખમાં, ક્ષય કે-ભયમાં,
પ્રભો ! તમારૂં ધ્યાન ધરૂં છું.
ચ્હડું ગગને કે પડું પાતાળે-
ત્યાં પણ શ્રીહરિ ! સ્મરણ કરૂં છું.
નિર્ભય રહું કે ભય બહુ ઘેરે,
તો પણ હું તુજને સંભારૂં.
હર્ષ-ખેદની તરંગ લ્હેરે,
તણાઈ તમને કદિ ન વિસારૂં.
વિજય-પરાજય, ઉદય-લયે હું,
પ્રભુજી કેરૂં નામ પુકારૂં.
ઇંદ્રાસન આરોહું ત્યાં પણ,
નાથ ! નિરંજન ! શબ્દ ઉચ્ચારૂં !

કરો કસોટી, ભલે સતાવો,
તોય! કદી પણ નાથ! ન મૂકું.
અંતરમાં છે એકજ ઇચ્છા,
સ્મરણ શ્યામ કદિ ન ચૂકું.
યાચું છું ભક્તિ હું દિન-નિશ,
અવસાને પણ ભજન ન ભૂલું.
સ્વર્ગ નરક આ લોકં અવરમાં,
જ્યાં જ્યાં રહું ત્યાં ચરણે ઝૂલું!

દ્રઢતા-એજ વિજયની નિશાની.

ભજન.

કહેવત નહીં ખોટી, માથું મૂકે તે માલ ખાશે;
વેઠયા વિણ દુઃખડાં, સુખડાંનું મોઢું ના જોવાશે.
તપમાં વિઘ્નો લાખ નડે, દેવો પણ દુશ્મન થાશે;
ઇચ્છિત વસ્તુ આવી મળશે, દ્રઢતાથી જો તપ સધાશે-કહેવત.
દુઃખમાં દુશ્મન આવી મળશે, વાયુ પણ વિપરીત વ્હાશે;
સત્ય સુકાન નહીં ડગમગશે, શ્રીહરિ સહાયક થાશે-કહેવત.
વાદળનાં ઘનઘોર વિના, નહીં મેઘ થકી વરસાશે;
ગર્જન-તર્જન-નૃત્ય વિના, કહો મિજલસ કેમ સુહાસે?-કહેવત.

એક વાનબી દાવો.

ગઝલ—કવ્વાલી.

વિનવીએ તાત! પાળકને, સ્મરે છે કોણ બીજા ત્યાં ?
મળેલા હક્ક બાળકને, હરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
ભર્યું છે ન્યાયનું અમૃત, પિતાના પ્રેમકુંપામાં;
તરે જો એક મૃત્યુને, મરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
ઉજાળી છે દિશાઓ, દેવ ! સમદૃષ્ટિ તણા સૂર્યે,
વિષમ દૃષ્ટિ વિદેશોમાં ભરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
પિતાનો પ્રેમ પૂરો એ, અમારો, દેવ ! દાવો છે;
છતાં અન્યાયના રસ્તા, ધરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
દવા દીધી દુઃખો હરવા, પ્રજાકલ્યાણને કરવા;
બને સાજા હજારો જો, રારે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
સુખી ખોટા દુઃખી સાચા, નથી એ ન્યાયની સીમા !
ડૂબે તરનાર દુનિયામાં, તરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
ચણી છે ભીંત ધારાથી, ન પેસે ટાંકણી જ્યાંથી;
નજર સામે અહિં હાથી, સરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
નથી આ ન્યાયની કન્યા, બજારે વેચવા મૂકી !
રહે દાના કુંવારા ને, વરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
વગાડીને વિવિધ વાજાં, કર્યા હદ પાર મતભેદો;
કર્યા જ્યાં બંધ દરવાજા, ગરે છે કેમ બીજો ત્યાં ?

અચળ સૂત્રે પ્રજા બાંધી, હૃદયના સ્નેહથી સાંધી;
રહે છે એક સીમામાં, ખરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
પડે. દરિયાવમાં બિંદુ, બને છે છીપમાં મોતી;
ઠરેલાં બુંદ વિષરૂપે, કરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?

અનન્ય ઇશશરણ.

ગઝલ—સદા સંસારમાં—એ રાગ.

પિતાજી ! આપ વિના, અન્યનો આધાર નથી;
પ્રભુ ! જગબાપ વિના, કોઇની દરકાર નથી.
મેરૂની રજ અને રજનો તમે મેરૂ બનાવો:
ધરો ઉરમાં કરો પળમાં, બીજાથી થનાર નથી.

સાખી.

અકળકળા છે આપની, નિરાકાર સાકાર;
સમર્થ સરજનહાર છો, અવનિના આધાર.

તમે મારો ઉગારો કે, તમે તારો ડૂબાવો;
રહે પરને ભરોંસે તે, કદી તરનાર નથી.

સાખી.

રચી જીવનાં ઝુમખાં, યુગમાં ગોઠવનાર;
કુશળ કારીગર તમે, તર્ક—બુદ્ધિથી પ્યાર.

તમે કર્તુમકર્તુમન્યથાકર્તુ, સમર્થ;
હરિ સંકેત વિના પાંદડું હલનાર નથી.

સાખી.

મન માને છે મેં કર્યું, કરનારા કિરતાર;
આપ ન ઇચ્છે અંતરે, તો સૌ વ્યર્થ જનાર.

'કર્યું મ્હારૂં થશે,'–મદ મોહ–ભર્યો જન્તુ કહે;
નથી કરવું તમારે તો, બીજાનો ભાર નથી.

સાખી.

'હું, મારૂં' મમતા બધી, મિથ્યા દુઃખ ભંડાર;
આપ ચરણરજ સેવતાં, મળે શાન્તિ સુખસાર.

પછાડ્યા હાથ કર્યા યત્ન, ગયું વ્યર્થ બધું;
हरिइच्छा बलियसी, બીજો ત્યાં કાર નથી.

સાખી.

જુઠો જગવ્યવહાર આ, જુઠી જગજન પ્રીત;
સ્વપ્નું સાચું સમજવું, એ તે કયાંની રીત ?

બધું કાચું નહિ રાચું, અહિં મૃગનીર વિષે;
સેવા વિણુ સાચું કશુંએ, અહિં તલભાર નથી.

સાખી.

મમતા તારે બાંધીઓ, સઘળો આ સંસાર;
એ મમતાને કાપતા, તે તરતા ભવપાર.

ગણ્યા મારા, થયા મારા મને તે મારનારા;
ન દીઠા તારનારા, અન્યથી તરનાર નથી.

સાખી.

પડીને પાર્થિવ પ્રેમમાં, પાપો કર્યાં અપાર;
શિક્ષા કે ભિક્ષા ચહું, આવીને તુજ દ્વાર.

ચ્હડાવો શિખર ઉપર, કે પછાડો ખીણુ મહિં,
ચ્હડાવું મસ્તકે ત્યાં, બોલવા અધિકાર નથી.

સાખી.

ચાહો તો પળમાં તમે, કાપો પાપ અમાપ;
ચાહો તો આપો તમે, બાપ અમોને તાપ.

ભલે મારો, ઉતારો, સાતમા પાતાળ નીચે;
તમારી અવકૃપાને, સાંધવાનો તાર નથી.

સાખી.

કર્મો જેવાં અહિં કર્યાં, તેવાં ફળ મળનાર;
કર્માધીન આ જગત છે, મિથ્યા કંઈ ન થનાર.

પડ્યું તે ભોગવ્યું ને-ભોગવીશું ભાવિ બધું;
કદી પડીએ, કદી રડીએ, તેમાં કાંઈ સાર નથી.

સાખી.

કુટિલ કર્મને કાપવા, કરૂણા કર કિરતાર;
કરજોડી ચરણે પડી, વંદું વારંવાર.

ગણી સાચું, પ્રભુ યાચું, કૃપાધન દયાનું,
વાણી વિસ્તારથી પણ, ગુણ તણો કંઈ પાર નથી.

અનંત પરમાત્માનો અનંત મહિમા!

રાગ—ભજન.

જય જય! આત્મારામ! અનંતઃ-જય.
ઘટઘટ ખેલે એક અનંત! જેનાં રૂપ, ગુણ, નામ અનંત!
ધરા, ધન, ધામ, તમામ અનંત! જેનાં જગમાં કામ અનંત!-જય.
વ્યાપક ચેતનરૂપ અનંત, જડનાં પડનો ન મળે અંત;
ચાલે ઘટમાળાનો તંત! ઘટ, પટ, ચોપટ ખેલે અનંત!-જય.
તેજ, પૃથ્વી, આકાશ, વાયુ, જલ, પાંચે તત્ત્વ અનંત!
પંચીકૃત આ ભૂત અંત વિણ, લીલા કરે અનંત!-જય.
સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ-નક્ષત્રોનો, કદી ન દીઠો અંત;
અનેક એવાં સૂર્યમંડલો, રમતાં રાસ અનંત-જય.
ખેચર, ભુચર, જળચર એવાં પ્રાણીનો નહિ અંત;
અનંત નામે, અનંત રૂપે, વિલસે એજ અનંત-જય.
બુદ્બુદ, ફેન, તરંગ, બિંદુઓ, જળનાં રૂપ અનંત;
મહાસાગર તો એકજ ઉછળે, મળે ન તેનો અંત-જય.
શૈલ, શિખર, ગિરિ, ગુફા, ખીણને ગહ્વર નામ અનંત;
એક ભૂમિ ને એકજ પર્વત, અવયવનો નહિ અંત-જય.
ફુલ, ટીશી, ફળપાન, ડાળીનાં નામ તણો નથી અંત;
અહિં, તહિં, જ્યાં ત્યાં નાદબ્રહ્મ એ, એકજ ધ્વનિ અનંત-જય.
સંત, મહંત, નિરંતર શોધે, છતાં ન પામે અંત;
અંત તણો એ અંત છતાંએ, પોતે છેક અનંત-જય.

અનંત નાચે, અનંત રાચે, ખેલે ખેલ અનંત;
અનંતને મારે જીવાડે, એકજ એજ અનંત–જય.
ભક્ત કલ્પતરૂ ભક્તાધીન છે, તરૂને જેમ વસંત;
જ્યાં જોઇએ ત્યાં અનંત રૂપે, એનો એજ અનંત–જય.
સપ્તલોકમાં ખેલ પ્રસારી, દોરી ધરી અનંત;
બ્રહ્મવિલાસ અખંડિત સુખરૂપ, ઝીલે વિરલા સંત–જય.
તંત તાણુનારા સૌ લટકયા; અટકયા જોઇ નહિ અંત;
અંતકાળ પર્યંત ટકયા પણુ, થઇ નજ શકયા અનંત–જય.
શોક, મોહ, દુઃખ તરંગ ઉછળે, આ ભવસિંધુ અનંત;
અનંતને જાણે નહિ તેની, વ્યાધિનો નહિ અંત–જય.
અંતર દુઃખનો અંત ચહે તો, આણુ આશાનો અંત;
નિરાશ પદ જે સેવે નિશદિન; પામે એજ અનંત–જય.
અનંત યુગથી અનંત શાસ્ત્રો, આપે બોધ અનંત!
અનંત વેદ વીણા પણુ ગાતી, 'નેતિ' 'નેતિ' અનંત!–જય.
અનંત ઋષિ, મુનિ, ત્યાગી; વિરાગી, પામ્યા નહિ કોઇ અંત;
સુરનર, નરવર, મુનીવર શોધે તોય ન મળતા સંત!–જય.
મહાસાગરમાં ડૂબ્યા જીવડા! ભજ્યા નહિ ભગવંત!
સતગુરૂ સંત મર્મ બતાવ્યા, વસંત આપ અનંત–જય.

માયાના કમળમાં મન ભ્રમર.

ગઝલ—હરિગીત.

સંધ્યા થતાં ખીલ્યાં કમળ, તે મધુર સુરભિ પાથરે,
ત્યાં મુગ્ધ ભ્રમરો ગુંજતો ઉત્પલ ઉપર ફરતો ફરે;
સંધ્યા નમી, રાત્રિ વધી, ત્યાં સૃષ્ટિ શાન્તિ શોધતી,
વિશ્રાંતિ લેવા વિશ્વની સહુ પાખંડી તત્પર હતી !–૧

ઘેરી નિશાની છાંયમાં સૃષ્ટિ સકળ ઘેરાય છે,
અંધારપટલે કમલદલ પણ પલકમાં બીડાય છે;
લોભી ભ્રમર મધુપાન કરતો પુષ્પમાં પૂરાય છે,
લેટે કમળની પાંખડીપર આંખડી ઘેરાય છે !–૨

"ઉષા થશે–ફુલ ઊઘડશે ! પળવાર માંહિ ઊડાય છે !"
એ આશતંતુ નાશ કરતો, અંતરે બંધાય છે;
આવી ચ્હડયો ત્યાં મસ્ત હાથી નલિની ખેંચી ચાલીયો,
એ છોડ સાથે ભ્રમરને પણ ઉદર કબરે ઘાલીયો !–૩

શી મોહની ફાંસી ઉપર મ્હોડું વકાસી જાય છે !
બેહાલ થઇને કાળની એ જાળમાં પકડાય છે !
ત્યાં પુષ્પરસની, આશ મનની, મન વિષે રહી જાય છે !
મરતાં દબાતાં દાઢમાં આખર ભ્રમર પસ્તાય છે !–૪

કોરે કઠિણ જે કાષ્ટને તે કમળ ના છેદી શકયો !
મોહે ફસાયો મૂર્ખ ભ્રમરો, કાળના મુખમાં પડયો !

સંસાર સુખના કરકમળમાં મન ભ્રમર પણ લોભાય છે!
માયા મમત મોહે દશા એવીજ ત્હેની થાય છે!–૫

રે! મુગ્ધ થઇને મૂર્ખ! શું માયા મહિં મુંઝાય છે!
વસમી વિષયની વાટમાં શા ઘાટ ત્હારા થાય છે?
અટવાય છે શું આખલા! શિદ વ્યર્થ ગોથાં ખાય છે?
કર! કર! લગાર વિચાર! આખર સાથ શું લઇ જાય છે?–૬

કર્મે લખાવી કઠિનતા તે સુગમતા શાથી મળે?
આ ટેવ અગણિત જન્મની, પળવારમાં કયાંથી ટળે?
ભ્રમથી ભવાટવીમાં ભટકતો ભાન ભૂલી ધાય છે;
કર! કર! લગાર વિચાર! આખર સાથ શું લઇ જાય છે?–૭

કંઇ વિકટ સંકટ કંટકે ને કંકરે કૂટાય છે!
ત્રિવિધિત વિધિના તાપ સ્હેતો પાપથી પીટાય છે!
હા! આ હલાહલ વિષય-વિષ શું હાથથી ઘુંટાય છે?
કર! કર! લગાર વિચાર! આખર સાથ શું લઇ જાય છે?–૮

વિશ્વાસઘાત કરે કૃતઘ્નિ! જાળ જગમાં પાથરે!
વિદ્રોહ કરતાં ના ડરે, વિધવિધ પ્રપંચો આદરે;
એ ફંદ છંદ પ્રબંધનું પરિણામ શું દેખાય છે?
કર! કર! લગાર વિચાર! આખર સાથ શું લઇ જાય છે?–૯

સુખની ત્યજીને સેજ સૂવા જાય સંકટ સાથરે!
હાથે અહિત કરતો ફરે જાતે કૂવે પડીને મરે!
દીવા તણી આ જ્યોતમાં ખદ્યોત! શું ઝપટાય છે!
કર! કર! લગાર વિચાર! આખર સાથ શું લઇ જાય છે?–૧૦

તું દ્રવ્ય માટે દોડતો તન તોડતો જ્યાં ત્યાં ફરે;
એ દ્રવ્યને ગણી દેવ બળતો હેવતા ! મુખમાં ધરે !
ઘડી એક શાંતિ ના મળી શું દ્રવ્ય સાથી થાય છે ?
કર! કર! લગાર વિચાર, આખર સાથ શું લઇ જાય છે ?—૧૧

ધન મેળવી ઢગલા કર્યા, બહુ દ્રવ્ય ભંડારો ભર્યા !
લાખો–કરોડો–મેળવ્યા તોયે ન સંતોષે ઠર્યા;
નીતિ–અનીતિ ના નિહાળી કૃપણ ! ક્યાં કૂટાય છે ?
કર! કર! લગાર વિચાર, આખર સાથ શું લઈ જાય છે ?—૧૨

હમારી તુંજ છે આશા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

બધામાં તું રહ્યો વ્યાપી, બધાની તુંજ છે આશા !
નિરાશા જ્યાં બધે વ્યાપી, હમારી તુંજ છે આશા !
ઉછળતો આ મહાસિંધુ, ઘુઘવતો ઘોર ગર્જનથી;
પછાડા છો રહ્યા મારે, હમારી તુંજ છે આશા !
પ્રભુ છે પ્રેમનો સિંધુ, પ્રભુ છે દીનનો બંધુ;
જગતના પ્રાણને વન્દુ, હમારી તુંજ છે આશા !
તપેલાની શીતલતા તું, મલીન મનની વિમળતા તું;
તને લઇ શાન્ત ઉર થાતું, હમારી તુંજ છે આશા !
દુઃખીનું શાંતિ સ્થળ છે તું, તૃષિતને છે સુધાજળ તું;
વિરાગીના વિમલ આત્મા ! હમારી તુંજ છે આશા !

અકાળે કરમાયેલાં કુસુમને !

ગઝલ.

સુવાસિત પુષ્પ! પ્યારા તું!
ઉગ્યું શાને? ખર્યું શાને?
સુકોમળ બાળ! વ્હાલાં તું!
મળ્યું શાને?. ગયું શાને?
છબિ પ્રેમે રસિલી જે;
હૃદય માંહિ વસેલી છે;
ન વિસારૂં કદી ત્હેને;
વિસારી તું વહ્યું શાને?
થયું તું ક્રૂર શું ભૂડાં!
અરે નિર્દોષ બાલુડા!
નિરંતર ચાહનારાં દિલ-
ને સળગાવી વહ્યું શાને?
ગમ્યું અહિંથી જવું શાને?
જવું ત્યાં આવવું શાને?
હણીને પોષનારાંને,
ઉડી જાતું રહ્યું શાને?
જીગરને ડંખ મારીને,
જખમ ઉંડા ઉતારીને.

વિના વાંકે વિદ્દારીને;
જવું આજે ચહ્યું શાને !
પ્રથમ પ્રીતિ બતાવીને;
મધુર મુખડું ખીલાવીને.
અમારૂં કહેવડાવીને;
પરાયું તું થયું શાને ?
ગમ્યું ના ઝુંપડું આજે;
ન રહેવાનું વિચારીને;
નહોતું તું હમારૂં તો;
પ્રથમ કૂડું કહ્યું શાને ?
ત્યજી પ્રેમી જીગર જૂનું,
કર્યું હેં રંકગૃહ સૂનું !
ખુંચાવી રત્ન જીવનનું;
હવે તન આ રહ્યું શાને ?

ન સંધાશે કદી પાછા !

ગઝલ.

તુટેલા તાર વીણાના, ન બંધાશે કદી પાછા !
ફુટેલાં પ્યારનાં વાજાં, ન સંધાશે કદી પાછાં !
કરાડોના પડયા ચીરા, સમા થાશે કદી પાછા;
થયા ચીરા જીગરના તે, ન સંધાશે કદી પાછા.

તુટેલાં મોતી માળાનાં, તે બંધાશે કદી પાછાં;
ફુટેલા કાચ દર્પણના, ન સંધાશે કદી પાછા.
સળગતી આગના સોલા, બુઝાશે એ કદી પાછા;
જીગરની આગના ગોળા, ન ઓલાશે કદી પાછા.
તુટેલી દોરીના ટુકડા, સમા થાશે કદી પાછા;
તુટયાં જે દિલ દગાથી તે, ન સંધાશે કદી પાછાં.
તુટયા બંધો નદીના તે, બંધા બંધાય છે પાછા;
છુટયા બંધો મહોબ્બતના, ન બંધાશે કદી પાછા.
ચડ્યાં જે પૂર પાણીનાં, વહી જાશે કદી પાછાં;
વળ્યાં જે પ્રેમનાં પાણી, નહીં વ્હેશે કદી પાછાં.
તરંગો જોરથી કૂદે, વહી જાશે તરત પાછા!
તરંગો અંતરે ઉઠયા, નહીં જાશે કદી પાછા.
પડયા દિવાલમાં ફાંટા, મળી જાશે કદી પાછા;
પડયા જે માર્ગમાં કાંટા, ન સંધાશે કદી પાછા.
પડેલા જખ્મ ખંજરના, રૂઝાશે તે કદી પાછા;
પડેલા જુલ્મના ઘા તે, ન ભૂલાશે કદી પાછા.
પડયા જે મોતના મ્હોમાં, ઉભા થાશે કદી પાછા;
છતાં પણ બેવફાના ઘા, ન ભૂંસાશે ફરી પાછા.

દેખાડશો ક્યારે ?

ગઝલ—કવ્વાલી.

અમૂલા ધર્મ પૂર્વજના, ધરી દેખાડશો કયારે ?
  પરાક્રમ વીર તનુજોનાં, કરી દેખાડશો કયારે ?
હતા પૂર્વે બહુ મોટા, થયા શાથી હવે છોટા ?
  પડયા જે વીર્યના તોટા, ભરી દેખાડશો કયારે ?
કહોછો વીરપુત્રો છો, કહો છો 'સૌ સુપુત્રો છે;'
  બતાવી પાત્રના પહેલી, તરી દેખાડશો કયારે ?
વડીલો યજ્ઞવેદીમાં, ધૂનીને ધમધમાવીને;
  જગત્ પાવન કરી દેતા, ફરી દેખાડશો કયારે ?
હતા દાનેશ્વરી પૂરા, કરણ ને પાર્થ સમ શૂરા;
  ચળકતા હિંદના હીરા, ફરી દેખાડશો કયારે ?
હમેશાં દેશહિત ચ્હાતા, હૃદયના નીરમાં ન્હાતા;
  મહા બળવાન ગુણજ્ઞાતા, ફરી દેખાડશો કયારે ?
સમરમાં કીર્તિ વરનારા, અમર નિજ નામ કરનારા;
  અચળ ઉત્સાહ ધરનારા, ફરી દેખાડશો કયારે ?
ધીરજ ને ધામ ધરનારા, વિજયની માળ વરનારા;
  અરિનું હીર હરનારા, ફરી દેખાડશો કયારે ?
પ્રતાપી રામ રણધીરા, ભરત જેવા અચળ વીરા;
  ભકત હનુમંત સમ હીરા, ફરી દેખાડશો કયારે ?

પ્રતાપી પાંડવો પ્રેમી, કુશળ શ્રીકૃષ્ણજી સ્વામી;
વિદુર–ઉદ્ધવ સમા નેમી, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
પ્રતાપી પ્રાણ દેનારા, પ્રજાનાં કષ્ટ હરનારા;
કસોટી તીવ્ર સહેનારા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
કર્યાં જે તેમણે કામો, ઉઘાડયાં સ્વર્ગનાં ધામો;
તમે પણ એ સમાં નામો, કરી દેખાડશો ક્યારે ?
સ્વીકારી શુદ્ધ આ સેવા, પ્રભુ દઇ મોક્ષના મેવા,–
દિવસ અતિ ઉજળા એવા, હરિ! દેખાડશો ક્યારે ?

ફકિરી હાલ મારો છે.

ગઝલ—કવ્વાલી.

જલાવી દે જીગર વ્હાલી ! ફકિરી હાલ મારો છે;
થયાં છે તન–બદન ખાલી, ફકિરી હાલ મારો છે.
બહુ જોઈ ! બહુ જોઇ ! આ રાહે રસ્મ દુનિયાંની;
ભરી છે બેવફાઇ હા ! ફકિરી હાલ મારો છે.
ચ્હડી ચેરાગની ટોચે, જલાવે પ્રાણ પરવાના;
નફ્ટ આલમ હસે તેને, ફકિરી હાલ મારો છે.
ભરી છે બેવફાઇથી, સફાઈ ના મળી દિલની;
વફાઇ ના પમાઈ તો, ફકિરી હાલ મારો છે.
જહર કાતિલ બધે ફેલ્યું, જમાનો આ ઉઠયો કાતિલ;
કપાતા ભાઈ ભાઈથી ! ફકિરી હાલ મારો છે.

મરે શું હાથથી વ્હાલી! મરે શું મારી આશકને!
મરે તું એજ દિલ ખૂંચે, ફકિરી હાલ મારો છે.
ભલે દુઃખ–દર્દથી દાઝું, ભખીને આગના સોલા;
તને તો દાઝતાં દેખી, ફકિરી હાલ મારો છે.
હતો એ વખ્ત એવો જ્યાં, હતી તું પ્યાર પહેલુગાં;
કપાતાં મૂળ તુજ હાથે, ફકિરી હાલ મારો છે.
ભલે કાતિલ કરો કત્લે, મુનાસિબ જાન મારો છે;
દુવા દિલથી ગુજારૂં છું. ફકિરી હાલ મારો છે.
અહો! જારી ગુજારી છે, દુવા તુજ ઉમ્ર વધવાની;
જખમ એ હિજાના ધોવા, ફકિરી હાલ મારો છે.
ખુશી રહેજે, સુખી થાજે, ભુલી જાજે, ભુલેલાને;
નહિ ભૂલું, હું તો કહીયે, ફકિરી હાલ મારો છે.
જીગરમાં છાપ છાપીને, જતનથી જાપ કરવાનો;
સ્વદેશી મંત્ર લઈ બેઠો; ફકિરી હાલ મારો છે.

જગતના ઝેરના પ્યાલા!

ગઝલ.

દિલોજાનીથી ઉભરાતા! પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
સળગતા આગ સમ તાતા! લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
ઉઠો–આવો–દુઃખી! દાતા! ભરી લો અંતરે શાતા!
બનો પી મસ્ત મદમાતા! લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!

રૂદનનાં ગીતડાં ગાતા, રહ્યા શું આમ સીદાતા?
જગતનો ગમ સદા ખાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
પ્રભુની પાઠશાળામાં, પઢે તે બાળ-બાળાનાં;
ગણાવાને ખરા જ્ઞાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
સદાયે આત્મધન ખોતા, રહ્યા બેસી સુરત જોતા;
દુઃખીની આંખડી લ્હોતા, લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
ગણીને શત્રુને મિત્રો; ભૂસીને સ્વાર્થનાં ચિત્રો;
વધારી અંતરે શાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
હૃદયનાં બંધનો કાપો, નિયમના માર્ગને માપો;
રહો સંસારમાં રમતા, લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
ઉખેડીને જૂના પાયા, ચ્હડાવી લો નવી કાયા;
નવા બાંધી નિયમ નાતા, લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
ભરીને ભાવનાં ભાથાં, સજો સહુ એકતા ભ્રાતા!
રહો રંગે ભર્યા રાતા! પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
પ્રભુનો પ્રેમરસ પાતા, બધાંને પ્રાણથી ચ્હાતા;
દયાના નીરમાં ન્હાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
કસુંબી લાલ કે લીલા, થશે રંગો બધા ઢીલા;
હસી 'કાળા' અમે ગાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા!
બધા આ રંગ દુનિયાના, ફના થાતા-ઉડી જાતા;
જહરના રંગ રહેવાના! પીઓ એ ઝેરના પ્યાલા!

મામિર્ક ઝેરના પ્યાલા !

નવલ મિત્ર નવલને--

(જૂના પુરાણા વસંતનો ખુલાસો.)

ગઝલ—કવ્વાલી.

(પ્રસ્તાવ.)

જીગરની આફતો હરવા, ભર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
કસોટી કર્મની કરવા, કર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
સખે ! શી રીત સમજાવું ? નથી એ ભાવતું ખાવું !
બની બેજાન ત્યાં જાવું, ભર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !

(બીજ.)

નથી એ ગીતનું ગાવું, નથી એ નીરમાં ન્હાવું;
નથી ત્યાં આવવું-જાવું ! ઝર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
બની ગુલ્જાર કાયાથી, છવાઇ ઇશ-છાયાથી;
રહી હુંશિયાર માયાથી, ધર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
જમીને પ્રેમને ભાણે, પીએ તે પારખી જાણે;
અજાણ્યા તાંતણા તાણે, સર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
બનાવી ખાખ નિર્મલ જે, ગ્રહે છે શોધી સોમલને;
ન્હડે રણમાં અમલ પીને, કર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
મરે છે જે વડે દુનિયાં, જીવે છે યોગિયો તેમાં;
જગત્‌થી ભિન્ન રસ્તામાં, ભર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !

કરીને દંડ મેરૂનો, બનાવી શેષની રજ્જુ;
  મથીને કાઢતાં અમૃત, મળ્યા છે ઝેરના પ્યાલા!
ઠગાયા દેવતાઓ જ્યાં, કથા ઇન્સાનની શી ત્યાં?
  પૂછો તે એવજા ખ્હાનાં, બન્યા છે ઝેરના પ્યાલા!
નથી સ્હમજી શક્યા પોતે! કહો સમજાવીએ કોને?
  ન વાણી વેદની પહોંચે, રહ્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા!
નથી એ વાત કહેવાની, નથી એ ચીજ દેવાની;
  દીવાની મસ્તી એ મનની, ભર્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા!
પીએ તે ના કદી પૂછે, રડે તે આંસુ શું લૂછે?
  જમીને આસમાં વચ્ચે, ભર્યા છે ઝેરના પ્યાલા!
સરેસર ઝેરના પ્યાલા, દરેદર પાથર્યા ભાલા!
  ઉઠાવો જામ મતવાલા! નર્યા છે ઝેરના પ્યાલા!

(અંકુર.)

અભયપદ દેવને દેવા, ગયા પી દેવ મહાદેવા!
  કરી પરમાર્થની સેવા, ધર્યા છે ઝેરના પ્યાલા!
ઝરીને નીલકંઠે જે, પચાવ્યું ઝેર કાતિલ તે;
  ઉછાળે સાપ ફુંફાડે! ઝર્યા છે ઝેરના પ્યાલા!
ચ્હડી તે ઇશ્કની પાંખે, પડ્યું માશુકની આંખે;
  મજા તો આશકો ચાખે! મળ્યા છે ઝેરના પ્યાલા!
નસે નસમાં ચ્હડે લહેરો, ઉઠે કંઇ રંગ ઘનઘેરો;
  વિસારે વિશ્વનાં વેરો, ગળ્યા છે ઝેરના પ્યાલા!

ગળાની રૂંઢમાળામાં, જટાનાં રૂક્ષ જાળામાં-
  વહંતી ગંગધારામાં, સર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
વહ્યા કૈલાસથી નીચે, ઝીલી બ્રહ્માંડ ઉર હીંચે;
  રસીલી આંખડી મીંચે ! ઠર્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
પ્રતાપી રામ રઘુરાયા, સીતાને શોધવા ચાલ્યા;
  રડે વનમાં, હસે માયા ! ભર્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
ચ્હડયો મનસૂર શૂળીપર, 'અનલહક્ક' ને કરી દિલબર;
  ઉતારી ઇશ્કનાં ખંજર, વહ્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
દટાયો કબ્રમાં ફરહાદ, શીરીંનુ નામ કરતો યાદ;
  બન્યા એવા ઘણા બરબાદ ! ત્યાં છે ઝેરના પ્યાલા !
ગયા મજનુ અને લયલા, થયો મહેતાબ ઘાયલ જ્યાં;
  પુકારે કૃષ્ણને રાધા, પીધા છે ઝેરના પ્યાલા !
મીરાંદેવી જહર પીને, રહ્યાં જગમાં અમર થઇને;
  બને નહીં કામ કંઇ બ્હીને ! બન્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
વખાણ્યા કૃષ્ણને રામે, પીધા છે ભિષ્મને ભીમે;
  સમર જ્યાં રાત-દિન જામે, રહ્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
પ્રબળ મેવાડના વીરા, ધરીને અંગ કેશરીઆં;
  બતાવે રંગ રણધીરા ! વહ્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
ભરીને બાણનાં ભાથાં, ઘુમે લઈ હાથમાં માથાં;
  નથી કાંધા નથી વાંધા ! વહ્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !
હજારો ક્ષત્રિની બાળા, મરણની ફેરવી માળા;
  હસી ભેટી પડે જ્વાળા ! સહ્યા ત્યાં ઝેરના પ્યાલા !

ઉઠયા સુર યુદ્ધને ઝુંડે, મઢયા છે માનવી મુંડે;
નવાં ધરી રૂપ નવખંડે, ફર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
ભલા નિજ દેશને કાજે, અને નિજ ધર્મને માટે;
ઝુઝયા જે વીર શિર સાટે, ગ્રહ્યા છે ઝેરના પ્યાલા !

(વિકાસ.)

અમે જાણ્યું ગરલ જેને, ભલે અમૃત કહો તેને;
મરણશૈયા બિછાવો ત્યાં, ગણ્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
ભરીને જામ એ મીઠા, અમર કોને થયા દીઠા ?
ઉપાડી પીઠ પર પીઠાં, વહ્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
જૂઠી દુનિયા જૂઠું કહે છે, પ્રવાહો ઊલટા વહે છે !
સુધાનું નામ દઇને છેતર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
મરે તેને ધરી માથે, ઉડાવે આફતો હાથે;
ખરે તે તારલા સાથે, ખર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
સ્વદેહે મોત સ્વીકારી, નિવૃત્તિમાર્ગને ધારી;
વિસારી 'મારી' ને 'તારી'–હર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
મરેલા લાખ મોતોમાં, અમે જીવતા સદા બેઠા !
મરણ–જીવન અમારામાં, ભર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !
સુગંધી પુષ્પની શૈય્યા, બિછાવે છે ફિરસ્તા જ્યાં !
મજા એ સ્વર્ગની લેવા, ધર્યા છે ઝેરના પ્યાલા !

આકાશી માશુકને પેગામ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

કર્યો બેજાન શાને ત્હેં, મ્હને ચ્હેરો બતાવીને ?
  કર્યો બેભાન ત્હેં શાને, મોહસિંધુ (માં) ડૂબાવીને ?
જરા દિદારનો લ્હેકો, રહી પડદે બતાવીને;
  દીવાનો દીનને કીધો, જરા આંખો મિલાવીને !
પતો ત્હારો નથી જડતો, પડયો હું રંક તરફડતો !
  નફો શું મેળવ્યો, વ્હાલી ! હમારૂં દિલ જલાવીને ?
કરી માશુક બન્યો આશક, ધરી મેં જીંદગી ખોળે;
  પીધું છે ઝેર ભરી પ્યાલે, હમે હાથે હલાવીને.
ગણું માશુક, બનું આશક ! ગણું હું જીવ કે આત્મા;
  કદમ ધોયાં પ્રિયે ! ત્હારાં, ગરમ લોહી વહાવીને !
ઘણા જ્ઞાની અને માની, મૂઆ એ માર્ગમાં દાની;
  હજારો દિલ પીસ્યાં છે, પ્રેમભૂતે હલમલાવીને !
મજાહ શી દૂધ સાકર કે, મીઠાઈમાં મળે તેને ?
  પીધો છે પ્રેમરસ જેણે, લબોથી લબ મિલાવીને !
હમારા માન ને અહેશાન, દિલે ઇમાન એ જાની !
  કર્યાં સર્વસ્વ મ્હેં કુરબાન, લઇ લે મ્હોં બતાવીને !
કશી જ્યારે ખબર ન્હોતી, છબી શાને ધરી સ્હામે ?
  લગાવી આગ અંતરમાં, ગરીબોને રડાવીને.

નજર દીદાર શું દીધાં ? નહોતી ચાહ દિલમાં તો !
હવે નાશી જશે તે કયા, ફરેબે ફોસલાવીને ?
જીગરની ચશ્મ ખોલીને, નશોમાં ઝેર રેડીને;
છુપાવી આંખ ઘુંઘટમાં, હસે છે શું રિઝાવીને ?
છબિ જે વિશ્વમાં વ્યાપી, અમે તેં અંતરે છાપી;
કલેજાં રંકનાં કાપી; ખસે શું જગ હસાવીને ?
ત્રિશંકુ દેશમાં પેઠો; નથીં ઉંચે નથી હેઠો !
દીવાનો હું બની બેઠો, ગતાગમને ગુમાવીને !
ભલે ચાહે ન આવે, લાવવાનો હું ધરૂં દાવો;
કરીશ મ્હારી, મરીશ તોયે, હું તારૂં મન મનાવીને !

ગયા તે તો સદા માટે.

ગઝલ—કવ્વાલી.

હમારા દેશના વીરા, ગયા તે તો સદા માટે !
પુરાણા હિંદના હીરા ! ગયા તે તો સદા માટે !
દિશાઓ હાકથી ગાજે, નસોમાં વીરતા વાજે;
નિરખતાં દેવ પણ લાજે, ગયા તે તો સદા માટે.
પ્રજાનાં પાપ ધોવાને, અવરનાં આંસુ લ્હોવાને;
ઘવાતા ઘા રૂઝવવાને, ગયા તે તો સદા માટે.
સહોછો સ્નાયુના લકવા, કરોછો બહુ મુખે બકવા;
દવા તો લેશ લીધી ના ! ગયા તે તો સદા માટે !

બહુ નાના બન્યા મોટા, તમે મોટા થયા ખોટા !
 ગળે જે સ્વાર્થના ગોટા, ગયા તે તો સદા માટે
શરીર છે પાણી પરપોટો, ધરો શું મોહ મન મ્હોટો ?
 ખલકમાં શો પડયો તોટો ? ગયા તે તો સદા માટે.
બન્યા છો સર્વથી છોટા, રહ્યા નહિ હોરીને લોટા !
 ગુમાવ્યા વીરનર મોટા, ગયા તે તો સદા માટે.
ધર્યું પૂર્વે પ્રબળ બહુએ, ડુબાવ્યું આજ તે સહુએ !
 રૂવો શું દર્દ દિલ સહેતાં ? ગયા તે તો સદા માટે !
જીગરના ઘા બહુ ખાધા ! મલમપટ્ટા નથી કીધા;
 હતાં જે સાધનો સીધાં, ગયાં તે તો સદા માટે.
બહુ ખાધું અને પીધું ! બહુ લીધું અને દીધું !
 છતાં ના કંઈ કર્યું સીધું ! ગયા તે તો સદા માટે !
ઉછાળો શબ્દના મોજાં, પળાવો આંગણે રોજાં !
 ઉઠાવો કર્મના બોજા ! ગયા તે તો સદા માટે.
હજારો આફતો વેઠી, વિપત્તિ મૂળમાં પેઠી;
 પડી સૌ શક્તિયો હેઠી, ગયા તે તો સદા માટે.
પનોતી લોહની લાગી, હૃદયની ભવ્યતા ભાગી;
 સ્વધર્મી મર્મ અનુરાગી, ગયા તે તો સદા માટે.
ગ્હડયા છો પાપને ચીલે ! પડયા છો કાર્યમાં ઢીલે !
 જડયા છો બંધને ખીલે ! ગયા તે તો સદા માટે.
સફલતા સત્ય ચૂકો છો, ઉદયનો માર્ગ મૂકો છો;
 વચન પર શીદ થુંકો છો ! ગયા તે તો સદા માટે.

વચન કાજે જીવન દેતા, પ્રતિજ્ઞા કાજ સહુ સહેતા;
  વડાઇનાં વચન કહેતા, ગયા તે તો સદા માટે.
બહુ ગાયું અને રોયું, ખવાયું તે બધું ખોયું !
  સુધાર્યું કામ ના એકે ! ગયા તે તો સદા માટે.
ગુમાવી હાથથી બાજી, ન રાખ્યા ઇશને રાજી;
  જનેતા રાંકડી લાજી ! ગયા તે તો સદા માટે.
ગજાવીને ત્રણે લોકો, શમાવે સ્નેહીના શોકો;
  પડાવી દુષ્ટને પોકો ! ગયા તે તો સદા માટે.
ખુશીથી ઝેરને ફાકી, ન રાખ્યું કંઇ હવે બાકી;
  બન્યા પૂરા બળદ ખાખી ! ગયા તે તો સદા માટે.
ઉડાવો ખાકના ગોળા, જમાવો સંતનાં ટોળાં;
  રઝળતા રંક થઇ રોળાં, ગયા તે તો સદા માટે.
ગયા તે શું નહિ આવે ? ફરી નિજ દર્પ બતલાવે ?
  જલાવે શું જીગર હાવે ? ગયા તે તો સદા માટે !

કર્તવ્યની કિંમત.

ભૈરવી—ગઝલ.

હાર શું હિંમત હરામી—યત્નથી સહુ થાય છે !
હારતાં કિંમત નકામી, જીંદગીની જાય છે.
જ્યાં પડે પાછો લથડતો, પાય ત્યાં ટટ્ટાર થઇ;
દમ ધરીને ભર કદમ તું, શ્રીગુરૂ ગમ ગાય છે !

એક શ્વાસે આકરાં, કામો કદિ થાતાં નથી;
ફળ પ્રબળ એ પ્રેમનાં, પુરૂષાર્થથીજ પમાય છે.
લેખાં બધાં આ જીંદગીનાં, ભુલતાં ફરીથી ગણો;
ફૂલે અને ભૂલે બધા, એ કાયદોજ જણાય છે.
તાકયાં નિશાનો લક્ષથી, તે ચોટમાં ચોંટી રહે;
ધર્યાં ફળોને પામતાં, નર વિશ્વમાં વખણાય છે.
જે બીજ વાવ્યાં ખંત ને ઉત્સાહથી ભૂમિ વિષે;
વાવ્યાં યથા કાળે ફળે, ત્યારેજ પાક લણાય છે.
છે કર્મમાં અધિકાર તારો, ત્યાં ઉચ્ચારો ના ઘટે;
કટિબદ્ધ થઇને ખેડ કરવી, એજ ધર્મ મનાય છે.
સીધાં હશે જો ભાગ્ય ને વરસાદ જો સારો થશે;
ફલ શ્રેષ્ઠ પૂર્વ પ્રયાસનાં, સંતુષ્ટ થઈ શોધાય છે.
જો મંદભાગ્યે રૂઠશે, મેઘો અવૃતિષ્ટિ થશે;
તો છેવટે નિજ યત્નમાં, કર્તવ્યથી છૂટાય છે.
માટે ધરીને હોંસ, અગ્રેસર બની કર્ત્તવ્ય કર!
થા નિડર! આજે વસંત! અહિં—કર્ત્તવ્ય વાયુ વ્હાય છે.

નવા સિદ્ધાંતવાદીને સનાતનીનો જવાબ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

કથો છો શાસ્ત્ર એ શાને ? હમે બહુ બોધ લીધા છે !
અમારા પૂર્વજે અમને, ઘણા ઉપદેશ દીધા છે !
જગત્‌ના બોધનારા શું, ગ્રહીશું બોધ બીજાનો ?
અમે પણ શાસ્ત્રના ઉંડા, ઘણાયે શોધ કીધા છે !
ગમે તેવું અમારૂં છો રહ્યું, લેવું નથી પરનું—
હજારોમાં અમારૂં શ્રેષ્ઠ, એ હિસાબ સીધા છે.
સ્વધર્મજ શ્રેયકારી સાફ, શાસ્ત્રો સાક્ષ પૂરે છે;
કરો દિલમાં અદલ ઇન્સાફ ! બેમાં કોણ બીધા છે ?
ગુનાહો આંખમાં ઘૂસી, ગુનાહોને બતાવે છે !
તમે વાંકા ભલે કહેતા, હમારા માર્ગ સીધા છે !
નહીં આખર સુધી છોડે, સ્વીકાર્યા માર્ગને સાધુ—
શિખાવો ભીરૂતા તેને, જનો જે દિલથી બીધા છે !
નિધન આવે છતાં ડગશું, નહિ નિજ ધર્મથી ભાઇ !
અમે શ્રીકૃષ્ણના મુખથી, પ્રબળ ઉપદેશ લીધા છે.
પીવાડો ઝેરના પ્યાલા, નથી તલભાર પણ પરવા !
વિધર્મોને ન અડવાના, હમે સોગંદ લીધા છે !

કરી રાતાં નયન કોપો, ધખાવી આગ સંતાપો !
મરીશું નહિ કદી જેણે, સુધાના જામ પીધા છે !
સનાતન અમૃતે સીંચ્યાં, કદી દીઠા નથી મરતા !
મીરાંએ ઝેરના પ્યાલા, ધરીને પ્રેમ પીધા છે !
તમારૂં કે અમારૂં કોઇનું ધાર્યું નથી થાતું-
થનારૂં થાય છે તેમાં, ત્હમે શા હાથ દીધા છે ?

સુધારક બુલબુલને સનાતની વસંતનો ચાબુક !

ગઝલ—કવ્વાલી.

જન્મિયું પક્ષિકુલમાં તું, ઋતુની વાત જાણે શું ?
બતાવું ધર્મ-મર્મો ત્યાં, વૃથા તું વાદ તાણે શું ?
કહે શ્રીકૃષ્ણ ગીતામાં, "કુસુમાકર રૂતુમાં છું;"
ગ્રહી લે કૃષ્ણના કથનો, તું મિથ્યા માન માણે શું ?
ન જાણે ભેદ કાવ્યોના, ન માત્રા છંદની ગણના !
ગમે તેવી કરે બકવા, વિના જાણ્યે પરાણે શું ?
દશા કે દેશહીણો તું, વિહિત વિદ્યા વિહોણો તું;
ભલે નાચે, કૂદે, બોલે, ઉડે, ઇચ્છા પ્રમાણે શું ?
ત્હડે છે કેમ દંગલમાં ? ઉડી જા બાળ ! જંગલમાં !
વિહારી વનપ્રદેશોનો, પ્રસાદોને પલાણે શું ?

વસંતે કંઠ દીધો છે, વસંતે સૂર પૂર્યો છે;
વસંતે તું કરે લીલા, છતાં પરને વખાણે શું ?
ખરૂં જો રૂપ તું જોશે, હૃદયની ભ્રાન્તિને ખોશે;
પછી પસ્તાઇને રોશે, પછાડે રત્ન પ્હાણે શું ?
પછી પીઠે સુધારાની, બડી સોટી સનાતનની !
ઉઠાવે બૂમ તે શાની ? ન ગમતી એક લ્હાણે શું ?
સુધારાને નમાવીને, વહે ધારા સનાતનની;
ઉઘાડી આંખ નિરંખી લે ! જુએ છે નેત્ર કાણે શું ?
વલોવે શું વૃથા પાણી ? દિસે બુદ્ધિ બની કાણી !
તજીને વેદની વાણી, ચ્હડયો આજે કુરાણે શું ?
ચહે જો સત્યના શોધો, અને સચ્છાસ્ત્રના બોધો;
ત્યજી દે વજ્ર–અવરોધો, પડયું છે લોહખાણે શું ?
થતાં વસંતનાં પગલાં, ઘણાં બુલબુલ ઉડી આવે !
રીસાયું એક શી પરવા ? ઉરે અભિમાન આણે શું ?

કહે છે તે કરતા નથી !

ગઝલ—કવ્વાલી.

ડરો શાને ત્હમે ભુંડા ! અમે કંઇએ ન કરવાના !
ભસે છે શ્વાન જે મ્હોડે, કદી તે ના કરડવાના !
ગગનમાં ગાજતા મેઘો, ઉછાળે પેટનાં પાણી;
બહુ ગાજે બની ગાંડા, કદિ તે નહીં વરસવાના !

ગુમાની જે બની ગાંડા, કરે મ્હોડે બહુ બકવા—
 કદી તે હામ ભીડીને, કરી ના કાર્ય શકવાના!
ભરેલું તાવથી ભેજું; ઉછળતું સન્નિપાતેથી;
 કહો શો દમ રહ્યો તેમાં? બિછાને સૂઇ મરવાના!
કરે તે ના કહે મ્હોડે, કરે તે ના બકે ઝાઝું—
 ન જાણે કર્મના ભેદો, કહો તે કેમ તરવાના?
નદીને તીર બેસીને, કરી બહુ પારની વાતો;
 ન બાંધ્યો પૂલ એકે તે, કહો ક્યાંથી ઉતરવાના?
ઉભી છે સંગ પ્હાડોની, દીવાલો લાખ આડે જ્યાં—
 ન તોડયો એક પણ પ્હાણો, કહો શું દૂર્ગ ચ્હડવાના?
થશે જ્યારે હૃદય તૈયાર, કરવા કાર્ય અંતરનું;
 કરી દેખાડશે પળમાં, નહીં મ્હોડે બબડવાના!
હૃદયસંકલ્પની શક્તિ, હમે વેદાંતમાં શીખ્યા;
 ઉતારી યોગમાં આજે, હમારૂં કર્મ ધરવાના.
હજારો આડ એ ટાણે, હમારે માર્ગ છો આવે;
 લગાવી આગની ફૂંકો, હજારો વિઘ્ન હરવાના!
ન કહેશો કંઇ નથી કરતા, ન કહેશો અંતરે ડરતા;
 કરે તે ના કહે કદીએ, ભલે એ વખ્ત મરવાના!

ભ્રમિત મુસાફરને માર્ગસૂચન.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ભૂલેલા ઓ! મુસાફર! આંખ ખોલી જો થવાનું શું ?
  નજર કંઈ કાર્યની કરજે, હતું અહિં સારવાનું શું ?
કદિ તેં ગોર કીધો છે? અજલ આવ્યે થવાનું શું ?
  જનમતાં સાથ શું લાવ્યો? હવે લઇને જવાનું શું ?
ધરીને ગર્ભમાં બેઠી, હજારો આફતો વેઠી;
  સફળતા શી કરી ત્હેની? હતું અહિં શોધવાનું શું ?
ઉદર નવ માસ કીધો વાસ, દીધો ભાર માતાને!
  હતો શો કોલ ત્યાં ત્હારો? હતું અહિં સાધવાનું શું ?
ઝુલ્યો તું પારણામાં ને, રમ્યો નિજ માતને ખોળે;
  હવે શું ખાખ તું ચોળે?, હતું ત્યાં ખોળવાનું શું ?
ભણ્યો બહુ પાઠ દુનિયાના, ઠગાઇની કિતાબોમાં;
  ખરા કંઇ ઇલ્મનું એકે, ન પાનું વાંચવાનું શું ?
હસ્યો પામી હસીનાને, ફસ્યો તું શોખને ફંદે;
  દીવાની ગઈ જુવાની–ત્હોય બાકી હારવાનું શું ?
સુતો બુદ્ધિ કરી બુઠ્ઠી, પ્રભુશકિત રહી રૂઠી!
  બધી બાઝાર ગઈ ઉઠી, હવે સોદા થવાનાં શું ?
હૃદયરસ ઝીલનારા ને–ગયા બહુ યત્ન કરનારા;
  નથી લેનાર કે દેનાર, ત્યાં છે હારવાનું શું ?

વિતાવી જીંદગી સારી, હવસની બદગુલામીમાં;
ઘડી આનંદની ના'વી, ન જોયું ઠારવાનું શું ?
ગુમાવી હાથનો હીરો, હવે પસ્તાય શું પાજી ?
કરે ઈન્સાફ કાજી ત્યાં, પૂરાવા શોધવાનું શું ?
હજી છે હાથમાં બાજી, વિચારી જો જરા લાજી;
કયામતના દિવસ માટે, લીધું ત્હેં તારવાનું શું ?

હવે તો આંખ ઉઘાડો !

ગઝલ—કવ્વાલી.

ખતા બહુ બેફૂના ખાધા ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
સડો શું ઉંઘમાં અંધા ? હવે તો આંખ ઉઘાડો !
ગુમાવી જીંદગાનીને, ખપાવો સિદ્ધિયો સઘળી !
લજાવી કૂખ માતાની, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
ભરી છે વાસના ખોટી, કમાણી શી કરી મ્હોટી !
રહી નહીં અંગ લંગોટી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
રહી છે ભીખની ઝોળી, સળગતી અંતરે હોળી !
હસો શું ખાખને ચોળી ? હવે તો આંખ ઉઘાડો !
કીર્તિને પાણીમાં બોળી, ભરી પાખંડની ટોળી;
ઘૂમે છે નાશની ગોળી ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
વઢો શું ભાઈ ભાઇથી ? બની બૂરા કસાઇથી !
ભર્યા પૂરા બૂરાઇથી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
પડયાં છે ધર્મમાં કાણું, ગયાં છે નામ ને નાણું;
ન જન્મ્યા હોય ! શું ન્હાણું ? હવે તો આંખ ઉઘાડો !

ગુમાવ્યું નામ પૂર્વજનું, ન ધાર્યું ધ્યાન કારજનું;
 વગોણું વેઠતાં જગનું, હવે તો આંખ ઉઘાડો!
અરે. ઓ! ધર્મના ઢોંગી! અરે! ઓ ભોગના રોગી!
 અરે દુર્ભાગ્યના ભોગી, હવે તો આંખ ઉઘાડો!
બનો શું દંભના ભોગી? બનો શું જૂઠના જોગી!
 બનીને કર્મના યોગી, હવે તો આંખ ઉઘાડો!
વિષયની વાસના લાગી, વચનની ચેતના ત્યાગી;
 હૃદયની ભાવના ભાગી, હવે તો આંખ ઉઘાડો!
અમીનાં નીર કંઇ સીંચો, હૃદયના થીરમાં હીંચો;
 મમતના મોહને મીંચો, હવે તો આંખ ઉઘાડો!
બહુએ પાપવૃત્તિમાં તણાયા દુષ્પ્રવૃત્તિમાં;
 કદી દીઠાં નહિ કૃતિમાં! હવે તો આંખ ઉઘાડો!
કુટિલ આ પેટને માટે, રહડયા શું કષ્ટને કાંટે?
 કદી નહિ ક્રૂરતા ખાટે! હવે તો આંખ ઉઘાડો!
વિષયના નીચ સેતાનો, ઝીલે છે અંતરે તાનો!
 જૂઓ જાગો જરા માનો, હવે તો આંખ ઉઘાડો!
રહડો કર્ત્તવ્યમેદાને, ઘૂમીને ધર્મનાં તાને;
 રમો કંઇ મોક્ષના જ્ઞાને! હવે તો આંખ ઉઘાડો!
તરીને તારજો જગને, ભરી નવરક્તથી રગને;
 ટકાવી પુણ્યના પગને, હવે તો આંખ ઉઘાડો!
નયનનાં નીર વ્હોવાને, કર્યાં દુષ્કર્મ ધોવાને;
 પ્રભુની જ્યોતિ જોવાને, હવે તો આંખ ઉઘાડો!

કાળની વિચિત્ર લીલા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ગણુંતા વર્ષની માળા, મહાપંડિત પણ ભૂલે !
જગતનો તાત બ્રહ્માએ, સમયને પારણે ઝૂલે !
ગયું જૂનું નવું આવ્યું ! નવું જુનું વળી થાશે !
નવાં-જૂનાં તણી ઘટમાળ, જગને આંગણે હુલે !
ગયેલાંને વિસારી દે, નવાંને તું વધાવી લે;
નવું જુનું; બધું વીતે, ગણી જાુદાં વૃથા ફૂલે ?
વહન્તા વર્ષ મહિના, પક્ષ ને સપ્તાહ, દિવસો ત્યાં;
દિવસ ચાલ્યા ઘડીપળમાં, વૃથા મ્હોટાઇ શી તું લે ?
વહન્તાં-જીવ-જંતુ-દેવ-દાનવ સૃષ્ટિમાં સઘળાં;
નહીં રોકી શકે કોઇ, જશે પહોળા પથે ખુલ્લે !
ખરે છે ખીલીને પુષ્પો, મરે છે જન્મ લઇ પ્રાણી;
ડૂબે છે ઉગતા ભાનુ, સદા કરમાય જે ફૂલે.
મહા બળવાન માન્ધાતા, ગુણીજન ગ્રંથના જ્ઞાતા;
જગત કંપાવનારા તે, રહડે સૌ કાળને ચૂલે.
ગયાં શ્રીરામને સીતા, ગયાં શ્રીકૃષ્ણને રાધા;
ગયા છે ભીષ્મ ને પાંડુ, રહ્યાં નહીં તેમનાં મૂળે !
ગયા દારા-સિકંદરશાહ, રૂસ્તમ પહેલવાં મ્હોટા;
કહે ત્હારૂં ગજું તે શું ? વિના મ્હોટાઇ શું ફૂલે !

ગયા દાતા ને મદમાતા, વિધાતા, તાત કે ભ્રાતા;
  લખાતા ચોપડે તે સૌ, કપાતા કાળની શૂળે!
મળી છે સાહ્યબી સઘળી, વળી હાથી ઘરે ઝૂલે!
  નગારાં મોતનાં વાગ્યાં, નહીં બાકી રહે ધૂળે!
ગયા તે તો સદા માટે, ગયા ત્હેની નિશાની શી?
  નિશાની એજ રહી છે કે, ન કોઇને કાળ કદિ ભૂલે!
અમરપટો લખાવીને, નથી એકે અહીં આવ્યો;
  અહીં જે આપશે નહિ તે, પછી પરલોકમાં શું લે?
કરે છે જુલ્મ શા માટે? ધરે છે પાપ શા માટે?
  નહિ પાપી કદિ ખાટે! લખી એ કાળજે તું લે!
સુખી આ લોક કે પરલોકમાં થાવા કદિ ચાહે,
  સુખી કર અન્યને ભાઇ! સમય આ શીદને ભૂલે!
વસંતાનંદને છોડી, વૃથા શું દંભમાં ડૂલે?
  જગતમાં એજ દિન રહેનાર, અરે! શું માનમાં ફૂલે?

દગાબાજ ઉલ્ફત.

ગઝલ—હક્કા.

(યહ બહારે બાગ દુનિયાં ચંદરોજ—એ રાહ.)

જોઇ મેં આ જહાંન સારી બેવફા!
  જ્યાં કરી ત્યાં ખોઇ યારી બેવફા!
હું રઝળતો ઇશ્કના બાજારમાં,
  શોધતો ગુન્હેવફાઇ બેવફા!

મેં જગાવ્યો દ્વારપર અહાલેક ત્યાં–
    ત્હેં ભરી જામે સફાઇ બેવફા !
ઇન્તેજારીથી કલામો સાંભળ્યા,
    મ્હેં કરી કુરબાન સુરત બેવફા !
ચૂમું ત્હને હું હોઠપર કે ન્હાનિયે ? !
    દિલ વસાવી પ્યારી મૂરત બેવફા !
ત્હારી ગલીમાં આવતાં જખ્મી બની,
    બેઇમાની મેળવી છે બેવફા !
વેચી બેઠો દીન ને ઇમાન હું,
    કંઇ રહું–કંઇ કંઇ લવીને બેવફા !
પેરમાં બેડી ગળે જંજીર છે !
    કયદખાનું ભોગવું હું બેવફા !
મૌત છે પ્યારૂં મને આ કયદથી,
    જીવતો શાને બળું હું ? બેવફા !
પાઇ જામે ઇશ્ક અય દિલદાર ત્હેં !
    ચશ્મમાં આંસુ ભરૂં છું બેવફા !
બેવફાઇ જોઇને ત્હારી સનમ !
    જો તજું તો હું ઠરૂં છું બેવફા !
કર નજર રૂખસત તણા પયગામને,
    આખિરી તસલીમ કરૂં છું બેવફા !
ખુશ રહે, હાંસી કરી મ્હારી જીગર ! ·
    ત્હારી હાંસીમાં મરૂં છું બેવફા !

વસ્લમાં દીદારની ઝાંખી કરી–
　　પ્રાણ પરવાના તજે છે બેવફા !
કત્લ કરવા કદ્રદાની શીખજે,
　　કંઇ નથી બીજી તમન્ના બેવફા !
કર કરમ તું, ધર રહમ દિલબર જરા,
　　ભર નમક એ જખમપર આ બેવફા !
દર્દે–દિલ *મરહમનું +તાલિબ થાય તો,
　　ફેર સમજું તુખમમાં હું બેવફા !
કોણે બતાવી હાય ! રાહે ઇશ્ક આ ?
　　કમનસીબી કયાં કહું ? હું–બેવફા !
જાનથી બેજાન હું પાગલ બન્યો,
　　કહે હજી શું શું સહું હું બેવફા !
સર કર્યું હાજર બનાવી જામ મ્હેં,
　　જાનનો પાયો તને ×મય બેવફા !
=ખું વહાવી મેં ÷કદમબોશી કરી,
　　બેતરસ બેદિલ તું નિર્દય બેવફા !
જીંદગીની જામમાં ઉલ્ફત ભરી,–
　　મ્હેં કરી મ્હેમાની ત્હારી બેવફા !
ઉલ્ફતે લાચારનો કંઇ ખ્યાલ કર !
　　કર ખતમ આ *આહોજારી બેવફા !

* મલમ. + આતુર. × શરાબ. = લોહી. ÷ ચરણ–ચુંબન. * ચાલુહા.

જીંદગી હાર્યો નિગાહે-ચશ્મમાં,
યારી ના કરતા, --પુકારૂં--- બેવફા !
ગુલ થતાં ચિરાગ એ બ્હારે વસંત !
ઇશ્ક કાતિલ જહર ધારૂં બેવફા !

વિધિની વક્રલીલા !

આશા.

વિધિનું પાયું પીવું હમારે, ગતિ કંઈ થાય-મતિ કંઇ ધારે ! ટેક.
ચ્હડું ગિરિ ઉપર, પડું પાતાળે, ચ્હડતો-પડતો વિધિના તારે ! વિ.
રામ, યુધિષ્ઠિર, કૃષ્ણ સરિખા, તે પણ ચાલ્યા વિધિનીજ લારે ! વિ.
શશી-રવિ,શચીપતિ,સુરપતિ,શ્રીપતિ, પતિના પતિની મતિનેય મારે
શારદ-શેષની ગતિ નવ પહોંચે, અતિ બળિયાનાં બળનેય વારે ! વિ.
મન માને કે મ્હારૂં કરવું, "મારૂં!" રે કહે-તો વિધિ કર ધારે ! વિ.
મૂર્ખ મમત ! શું મારે ઉછાળા, મ્હારૂં કર્યું નહિ થાયે લગારે ! વિ.
જે હરિ આપે, તે ધરી માથે, શાન્ત રહે મન સારે નઠારે ! વિ.
વારંવાર વિબુધ જન વારે, ફરી ફરી તોય ચ્હડે શું નગારે ! વિ.
કરી કરી યત્નો વારિ વલોવે, વાર્યો ન રહે તે આખર હારે ! વિ.
હારી હવે તો વિનવું વિધાતા ! બગડયું હમારૂં તુંજ સુધારે ! વિ.
તું મારે ને તુંજ ઉગારે, હું પદ-મમતા વસંત વિસારે ! વિ.

દવા વગરનાં દુખડાં.

ગઝલે હુક્કા.

સહેતાં હજારો આફ્ત, સીનો ગયો ઘવાઇ !
ગરદન હમારી કિસ્મત, કાપે બની કસાઇ !
સંકષ્ટ સંત સહે છે, ખળને ખુશાલી રહે છે !
ઉલટું સલીલ વહે છે ! શી સૃષ્ટિની સફાઈ !
પાખંડી ને શીખંડી ઘૂમે ઘણા ઘમંડી;
ફાવે કુપાત્ર ફંદી, એ ન્યાય શો હવાઇ !
તેજી પડયા છે ધીમા, ગરવો ગુમાવી ગરિમા !
જેનો અપાર મહિમા, મહિમાં રહ્યો છવાઇ.
વેશ્યા વિલાસ માણે, સતી આંખ અશ્રુ આણે;
જીવે દુઃખે પરાણે, કલિની કલા છવાઇ !
રાહુ પ્રકાશ વેરે ! રવિને તિમીર ઘેરે !
મૂંગળ વિના હમારી, ભુંજવાય અહિં ભવાઈ !
પરમાર્થ યજ્ઞ–કુંડે, સર્વસ્વ–હોમ દેવા;
બીડું ઉઠાવનારા, દીઠા ન કોઇ ભાઈ !
ધીમા કદમ હમારા, વંટોળિયે ચ્હડયાં છે !
પોતાની વાત શી જ્યાં, પીડા પડી પરાઈ !
પરની ઉપાધિ વેઠી, સુખની ઘડી ન દીઠી !
દિલ દર્દ–દાહ–દુઃખની, દીઠી નહિ દવાઇ !
વિશ્રામ વૃક્ષ આપે, તેનીજ ડાળ કાપે !
આખર તવાય તાપે, તેની નથી નવાઇ !

વરિષ્ટ કોર્ટને અપીલ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

જીવન છે આપના કરમાં, દયા કંઈ દિલ ધરો દેવા !
મરે છે રંક કિંકર આ, મયા કંઇ પાથરો દેવા !
વળ્યો કાંટા ભરી વાટે, રઝળતો હાટ ને ઘાટે;
ઠગાયો વ્હારને ઠાઠે, હવે ઉર ઉતરો દેવા !
બનીને પાપના કીડા, કરી બહુ કર્મમાં ક્રીડા !
સહી છે પાપની પીડા, હવે વ્યાધિ હરો દેવા !
વિના મોતે મરાયો છું, છતાં ના લેશ ફાવ્યો હું !
શરણમાં નાશી આવ્યો છું, હૃદયમાં સંચરો દેવા !
હૃદયહીણા સ્વજન દીઠા, સદા નિજ સ્વાર્થમાં મીઠા;
ભૂંસી એ ધુળના લીટા, ત્હમારો તો કરો દેવા !
નગારાં મોતનાં ગાજે, કુટિલ મન તોય ના લાજે !
પ્રભુપથ મૂર્ખને આજે, બતાવોને ખરો દેવા !
ઘડીની જીંદગી માટે, કર્યાં તોફાન શિર સાટે !
કુટિલતા કાપવા માટે, સજો કાતિલ છરો દેવા !
ગભીરા ઘા સહી વીરા ! પડયા છે કાળજે ચીરા !
પ્રબળ એ પ્રેમની પીડા, હવે મારી હરો દેવા !
જગત્‌ના મોહને હરીને, દિવાનો આપનો કરીને;
ચરણમાં રંક શિર ધરીને, હવે અભર્યાં ભરો દેવા !
સ્વીકારી દીનની અરજી, પધારો અંતરે હરજી !
હવે માગું રડી—અરજી—ગરીબને સંઘરો દેવા !

બેહયા દિલબરને.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ચ્હડયું બ્રહ્માંડ ચકડોળે, જીગરમાં આગ વરસે છે !
  સીતમગર ! કાળજાં ફોલે ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
ભલે લૂટો-ભલે કૂટો ! રિહાઇને કરી નાબૂદ;
  દરેદર જુલ્મ રેલાવો, જીગરમાં આગ વરસે છે !
કસમ છે રહેમ ના લાવો, મરેલાને ભલે મારો !
  હમારે મોજ મરવામાં ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
નથી એ જીંદગી સાચી, નથી જે જીંદગી મીઠી !
  જીવે તે સૌ મૂવા જેવા ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
નથી કંઇ ફિકર મરવાની, નથી મરવું કહો કોને ?
  ભલું મરવું સદા માટે, જીગરમાં આગ વરસે છે !
જીવીને આફતો વેઠી, હઝારો લ્યાનતો લીધી !
  કરી છે એ કમાઈ કે, જીગરમાં આગ વરસે છે !
બનો જાલિમ-બનો કાતિલ ! જહર સીંચો રગેરગમાં !
  મરો-મારો બધી આલમ ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
દગાબાજી કરી આજે, બનો રાજી ભલે પાજી !
  કયામતના કહે કાજી, જીગરમાં આગ વરસે છે !
કયામતના દિવસ માટે, કરો કે ના કરો પરવા;
  હમારો ખ્યાલ એકજ છે, જીગરમાં આગ વરસે છે !

જગત્ ઇન્સાફનો તખ્તો, કસોટી આખરે કરશે;
હમે એ રાહ પર બેઠા, જીગરમાં આગ વરસે છે!
ભલાઈ કે બૂરાઇનો, નથી કંઇ ખ્યાલ આજે તો;
દિવસ એ આવતાં જોશો, જીગરમાં આગ વરસે છે!
જલાવી તનબદન સોલા, વહેશે પાર દુનિયાની!
મિલાવી ખાકસારીથી, જીગરમાં આગ વરસે છે!
સદાના ખાક તોયે આ, ખુદાના પાક બંદા છે!
કદિ અંધા નહિ જોશો, જીગરમાં આગ વરસે છે!
લગાવો જહરની ફુંકો! જગાવો આગના સોલા!
પછી પોકારજો આખિર, "જીગરમાં આગ વરસે છે!
ગરલ પીધું સુધા છોડી, વિષમ ઉરવાસના જોડી!
ખુદાઇ રૂહની ત્હોડી, જીગરમાં આગ વરસે છે!
વસંતાનિલ અનલ ફૂંકે, પ્રબલ શયતાન સર ઝૂકે;
મજહબે જામ પર થુંકે! જીગરમાં આગ વરસે છે!
ઉઠયાં આતિશ તણાં મોજાં, વહ્યા સિંધુ ત્યજી માજા!
અનેરાં કર્મનાં વાજાં, જીગરમાં આગ વરસે છે!
જીગરમાંથી મહા જ્વાલા, વહી છે સપ્તલોકોમાં!
કરે બ્રહ્માંડના ચૂરા! જીગરમાં આગ વરસે છે!

હુન્નરની હોરી.

ગઝલ—કવ્વાલી.

સજી સુરતા તણી દોરી, ખડકતા પાપની હોરી;
 ત્યજીને માર્ગ એ ધોરી, કરો શું જાતની હોરી ?
ભરીને જ્ઞાનની ઝોળી, લગાવી મોહની ગોળી;
 સ્વરૂપાનંદને ઘોળી, પકડતા પ્રેમની દોરી !
થયા ત્યાં વંશજો અંધા, ગુમાવ્યા જ્ઞાન-ગુણ-ધંધા;
 ખુએ છે આત્મધન ખંધા, ખડકતા ખાટની હોરી !
વિષયની વાસના વરસી, અનીતિ આદરી નરસી;
 કરી વિવાહની વરસી, અલેતી આફતો વ્હોરી !
ગુમાવ્યાં શ્રેષ્ઠ સાધનને, ડુબાવ્યાં દ્રવ્ય-તન-મનને;
 સ્વહસ્તે આપ ગરદનને, વીંટાળો કાળની દોરી !
બનીને કામના કીડા, ઉઠાવી પાપની પીડા;
 પડયા છે કાળજે ચીરા, અને જાગી ઉઠી હોરી !
વિસાર્યા ધર્મના ધારા, પ્રજાળ્યા કર્મના કયારા;
 રીસાયા શ્રી પ્રભુ પ્યારા, ઉઠી છે આંગણે હોરી !
ત્યજીને દૂધના લોટા, ઉપાડયા પાપ પરપોટા;
 ખરાને માનતા ખોટા, ધરે છે ધારણા ખોટી.
તણાતા મોહ સાગરમાં, ઉછળતાં આગ મોજાં જ્યાં;
 ફસ્યા ઉંડા ખરાબામાં, ન સૂઝે જ્યાં ભૂમિ કોરી !

સહીને દુઃખના ભારા, કિનારાથી થયા ન્યારા;
બચાવે કોણ કહી 'મ્હારા,' બિચારા અંધને દોરી.
જવું છે આજ કે કાલે, નહિ ત્યાં કોઇનું ચાલે;
કપાતે કાળને ભાલે, ઝલાશે રાતની ચોરી.
વિષયના બંધનો તોડી, સજો વિજ્ઞાનની ઘોડી;
પ્રણવમાં ચિત્તને ચોડી, કરી લ્યો પ્રેમની હોરી.
ગુલાબી જ્ઞાન રંગદોળી, વિવિધ વિદ્યા સલીલ જોડી;
પ્રણય પીચકારીઓ છોડી, રમો વિજ્ઞાનની હોરી.
દિવસ છે તેજ હુન્નરના, વિજય છે આજ નરવીરના;
જગાવો રંગ ઉદ્યમના, વિદેશોથી વિનય વ્હોરી.
ધરી સત્કર્મ કેસુડાં, ભરી સત્પાત્ર ઉર રૂડાં;
ઉઠાવો રંગનાં કુંડાં, કરો સહુ સ્નેહ શિરજોરી!
ભરીને કાષ્ટ સાધનનાં, મૂકી અંગાર ચેતનનાં;
નવા આ મંત્ર જીવનના, રમી લો બ્રહ્મની હોરી!

એક વ્યાજબી દાવો.

ગઝલ—કવ્વાલી.

વિનવીએ તાત! પાળકને, સ્મરે છે કોણ બીજા ત્યાં?
મળેલા હક્ક બાળકને, હરે છે કેમ બીજા ત્યાં?
ભર્યું છે ન્યાયનું અમૃત, પિતાના પ્રેમ કુંપામાં;
તરે જો એક મૃત્યુને, મરે છે કેમ બીજા ત્યાં?

ઉજાળી છે દિશાઓ દેવ ! સમદૃષ્ટિ તણા સૂર્યે !
  વિષમ દૃષ્ટિ વિદેશોમાં, ભરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
પિતાનો પ્રેમ પૂરો એ, હમારો દેવ દાવો છે;
  છતાં અન્યાયના રસ્તા, ધરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
દવા દીધી દુઃખો હરવા, પ્રજા કલ્યાણને કરવા;
  બને સાજા હજારો જો, મરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
સુખી મોટા, દુઃખી સાચા, નથી એ ન્યાયની સીમા;
  દુખે તરનાર દુનિયામાં, તરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
ચણી છે ભીંત ધારાથી, ન પેસે ટાંકણી જ્યાંથી;
  નજર સામે અડિં હાથી, સરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
નથી આ ન્યાયની કન્યા, બજારે વેચવા મૂકી !
  રહે દાના કુંવારાને, વરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
વગાડીને વિવિધ વાજાં, કર્યા હદપાર મતભેદો;
  કર્યા જ્યાં બંધ દરવાજા, ગરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
અચળ સૂત્રે પ્રજા બાંધી, હૃદયના સ્નેહથી સાંધી;
  રહે છે એક સીમામાં, ખરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
પડે દરિયાવમાં બિંદુ, બને છે છીપમાં મોતી !
  ઠરેલાં બુંદ વિષ રૂપે, કરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?

મહાપાપીનો પશ્ચાત્તાપ.

ગઝલ.

ભયંકર આ જીવનનૌકા, પ્રભુ ચરણે ઝુકાવું છું;
ઝીલી તોફાનનાં ઝોકાં, હવે પસ્તાઈ આવું છું.
ઉઠયો હું દુષ્ટ અંગારો, ભર્યો મ્હેં પાપનો ભારો;
અકારો જન્મ આ મ્હારો, હવે શરણે સુહાવું છું.
ઘરે ઘર જુલ્મ રેલાવ્યા, પ્રપંચો પૂર્ણ ટેલાવ્યા;
જખમ કારી બહુ માર્યાં, હવે માથું નમાવું છું.
ગુન્હાઓ મ્હેં બહુ કીધા, જખુન કામો કરી લીધાં;
હૃદય નિર્દોષનાં વિંધ્યાં, હવે આંસુ વહાવું છું.
ભયંકર પાપની મૂર્તિ, ધરી શયતાનની સ્ફુર્તિ;
કરે સંતાપની પૂર્તિ, જીવન મરણે વહાવું છું.
હસે શયતાન મ્હોં સ્હામે, ધ્રુજે ધરતી કુટીલ નામે;
નરાધમ શાન્તિ કયાં પામે? જીગરની આંગ લાવું છું
સતાવી પાકદામનને, હર્યું છે મ્હેં શીયળ ધનને;
તપાવે તાપ એ તનને, અગન મનની બુઝાવું છું.
ગરીબના લોહીમાં નાહી, દુરાચારો ઘણા વાહી;
કટારી જુલ્મની સાહી, હવે તમને મનાવું છું.
બનીને પાપમાં પૂરો, કર્યો મ્હેં ધર્મનો ચૂરો;
બન્યો બૂરા થકી બૂરો, હવે કિન્નો સમાવું છું.
ઉથાપી આપની આજ્ઞા, કરી વૃત્તિ દુરિતમગ્ના;
સહું સહુ પાપની શિક્ષા, મરણ શય્યા બિછાવું છું.

અધમ અપરાધ કરનારો, બન્યો ગુણહીન ગોઝારો;
  કર્યા નિર્દોષ સંહારો, કુટિલ મ્હોડું બતાવું છું.
ભીષણ આ નર્કની જ્વાળા, જગાવે છે પ્રબળ સોલા;
  ખુંચે છે તનબદન ભાલા, જીગર દુઃખમાં ઝુલાવું છું.
દુઃખી કીધી સતી દારા, વહાવી લોહીની ધારા;
  ક્ષમા એ પાપની પ્યારા, હવે માગું મનાવું છું.
કૃપાધન છો દયાસિંધુ! પ્રભુંજી દીનના બંધુ!
  ચરણ લોટી શરણ વંદુ, દયા ભિક્ષા હું ચ્હાવું છું.
પ્રભુ છો શાન્તિ સુખદાતા, હૃદયમર્મો તણા જ્ઞાતા;
  તમે સાચા પિતા–માતા, ચરણમાં સર ઝુકાવું છું.

દૂર બેઠેલા બાપાને–
બિચારા બાળકના બે બોલ!

સરહિંદના સ્વામીને અને સૃષ્ટિના સ્વામીને પીડાતા પ્રાણની પ્રાર્થના.

ગઝલ—કવ્વાલી.

અમારા આત્મધન દેવા! શરણને શું વિસારો છો?
  અમારા સ્નેહની સેવા, કહોને ક્યાં સ્વીકારો છો?
વિભુરૂપે વસ્યા વિશ્વે, પ્રકટ સામ્રાજ્ય રૂપે છો;
  ન પામે અસ્ત રવિ એવો, અચળ કીર્તિ મિનારો છો.

ઘડયો છે ધર્મનો આત્મા, બતાવે શું કહો બીજા ?
  અજાણ્યા જાણનારાઓ, કરે મિથ્યા લવારો છો.
છતાં શાને રહ્યા છેટા ? રહ્યા કયાં બાપ ? કયાં બેટા ?
  છુટા વડથી પડયા ટેટા, રવડતાને રડાવો છો.
ખરા ભ્રાતા ! હૃદય જ્ઞાતા ! પ્રજાના એ પિતામાતા !
  ભરીને રંક ઉર શાતા, દુઃખો કયારે નિવારો છો ?
પિતાજી પામતા મ્હોટા, સુખોના શેં રહ્યા તોટા ?
  અમારા ભાગ્યના ખોટા, કદિ કાંટા ઉતારો છો ?
પ્રભુની જામતાં ભક્તિ, પીડાથી પામતા મુક્તિ;
  અફળ ગઈ કેમ એ યુક્તિ, ખરો આશ્રય અમારો છો.
શરણને આશરો દેવો, નિયમ એ નેક કુદરતનો;
  ચરણ ચુમી જુલમ સ્હેવો, કયો એ ન્યાય ધારો છો ?
ગરિબડા રંકજન ભોળા, શરીર કાળાં હૃદયં ધોળાં;
  પિતાજી ! પાથરે ખોળા, પ્રીતિ શાને વિસારો છો ?
પિતાના પ્રેમના તલસ્યા, હૃદયની રહેમના ભૂખ્યાં;
  રડે છે રંક ચાતકડાં, હવે કયારે ઉગારો છો ?
અમારા નેહની નૌકા ! ઉદય સિંધુ તણાં મોજાં !
  કૃપાળુ દેવ ! મહારાજા ! કૃપાને કયાં પ્રસારો છો ?
તુટયા શું સત્યના પડદા ? પડયા પાતાળમાં પડધા ?
  રહ્યાં ભાગ્યે ભરમ ગડદા, ગદ્દાને કયાં સમારો છો ?

પરદેશી અવાજ.

અહિં તો સર્વ આવે છે, મજા-મસ્તી ઉડાવે છે!
કહે કોઈ જેમ ફાવે તેમ-"તું સહુનો ઉતારો છો!"
ધર્મ કે વર્ણના ભેદો, ન સ્પર્શે લેશ જે રાજ્યે,-
કહે છે કેમ પરદેશી-"અમારાથી તું ન્યારો છો!"
કહીને,-"બંધ નથી રહેતાં!" ગરીબને બાંધતા રહેતા!
જડીને લોહ જંજીરમાં કહે,-"છોને પુકારો છો!"

હિંદભૂમિનો પડઘો.

"પ્રભુ જેવા પિતાના રાજ્યમાં પ્રભુતા અમે જોતા;
ઉઘાડી આંખ ઉઠયા ત્યાં, ગજબ શાનો ગુજારો છો?
વિદેશી કંઇ હુશી દેતા,-વળી કંઇ ડોન્ટ કેર કહેતા!
ખબર શાને નથી લેતા? પ્રભુતા શું વિસારો છો?
શિથિલ શિરના રક્ષુ કરીને, સૂતો કયાં સિંહ શૂરો ક્યુ?
દબાવે સિંહ આશ્રિતને. તમે શું મૌન ધારો છો?
સુણીને એ કટુવચનો, મળે છે માટીમાં રત્નો;
ઉગારો આદરી યત્નો, પિતાજી! શું વિચારો છો?
ઉઠો દેવા! કરો યત્નો, બતાવો વિશ્વને રત્નો;
દીધેલાં દીનને વચનો, વિભુજી! શું વિસારો છો?
કૃપાની ભીખ જે માગે, રડીને જે પગે લાગે;
કદી તેને નહીં ત્યાગે, સ્વજન એ સૃષ્ટિ ધારો છો.
શરણવત્સલ! દયાસિંધુ! પ્રભુજી ભકત દીનબંધુ!
ચરણરજ ચૂમતો વંદું, હજી કયાં કયાં ઉતારો છો?

દિવ્ય મંદિરમાં આત્મસ્વરૂપ દર્શન.

ભજન.

રે મનવા ! અમને તું શીદને સતાવે ?
રે મુરખ ! ભવ–ભયથી શું બહેકાવે ? રે મનવા !

અડસઠ તીર્થો ને ધામ ચતુષ્ટય, નાહક શું ભટકાવે ?
આત્મસ્વરૂપ વિના નથી મુક્તિ, એ વેદ ઢંઢેરો પીટાવે ! રે૦
કાશી, મથુરાં કે સપ્તપુરીમાં, મુક્તિ કહે કોણે દીઠી ?
ગુરૂ ચરણે શિર મૂકી દે મુરખા ! તો મનગમતી મળશે મીઠી ! રે૦
વિષ, વિષયો ને વિલાસનો સાથી તું, શાને વૃથા લલચાવે ?
સદ્‌ગુરૂ કરૂણા પ્રતાપે પિછાણ્યું, તું દુઃખની એ રાહ બતાવે ! રે૦
રત્નોની ખાણુ ભરી નિજ ઘરમાં, શું પાદરમાં ભટકાવે ?
નિજ નાભી માંહિ કસ્તુરી ભરી છે, તું મૃગને પત્થર શું સુંઘાડે ? રે૦
નિરખ્યું સ્વરૂપ, ટળ્યો ભવકૂપ હું, ભૂપનો ભૂપ હું હાવે !
મોહ માયા નારી પૂરી ઠગારી, કારી તેની નહિ ફાવે ! રે૦
ધૂળ ફકાવા કે વશ કરવાને તું, યુક્તિ અનેક લડાવે !
મુક્તિની ચાવી શ્રીનાથે બતાવી ત્યાં, તારો નહિ દાવ ફાવે ! રે૦
અજ્ઞાની, દીન કે પામર નરને તું, મન ફાવે તેમ ફસાવે !
નાથ કૃપાનું સુકાન ધરી, ભર દરિયે ઝોકાવે ! રે૦
સદ્‌ગુરૂ દેવ સુકાની સુઘડ છે, ત્યાં વાયુની કારી શું ફાવે ?
ચક્ર ઘુમાવે કે જોર બતાવે, વસંતને ઝોકો નહિ આવે ! રે૦

ભૂલા પડેલા મુસાફરને.

ધીરાની કાફી.

ઓ મુસાફર! ઘેલારે, સીધો રસ્તો ત્યાગ મા;
અરે મૂર્ખ! મન મેલારે, અવળી વાટે ભાગ મા.

માયાની અંધારી બાંધી, બન્યો આંધળો બેલ;
ચોરાશીની ઘાણી ફેરી, ત્યાં નીકળ્યું તારૂં તેલ.
તોય નથી થાકયોરે, મધ્ય દરિયાને તાગમાં—ઓ૦

કાળ કોળિયો થાય મોડુથી, ભ્રમર કુમાર પૂરાય;
દીપક તેજ વિષે મોહીને, પતંગ ભસ્મ થઇ જાય.
આ દુનિયાંની હોળીરે, ઉછળીને પડ મા આગમાં—ઓ૦

પુણ્ય પૂર્વનાં પ્રબળ હતાં, તે પામ્યો માનવ દેહ;
મોહ કરોળિયો જાળ પાથરી, દેશે તુજને છેહ.
એ વે'ર તારાં જૂનાંરે, આવ્યો છે આજે લાગમાં—ઓ૦

નામ તેહનો નાશ છે, સહુને શિર અવસાન;
જાણે, જુએ, રૂવે નિરંતર, તોય ન ભજે ભગવાન!
મીઠાશ તે શી લાગેરે, ભજનથી અધિકી ફાગમાં?—ઓ૦

ભગવદ્ ભજન ત્યજી મનગમતાં, શું કર વિષય વિશેષ;
અત્તર, તેલ, ફુલેલ ત્યજીને, શી ચોપડવી મેશ?
તજીને મોક્ષના મેવારે, લીંબોળી ખાવા લાગ મા—ઓ૦

મોહ માયા છે જગની રાણી, તેને તારી જાણ;
પાપ પ્રપંચે કરે કમાણી, કરી ખેંચ ને તાણ.
ચોરી તું કર મા ચોટ્ટારે, કુદરતના આ બાગમાં-ઓ૦

પાન કરી ભક્તિ રસાયન, અમર બની જા વીર;
અવર નથી રસ એ સમ ઉત્તમ, વિચાર કર ધરી ધીર.
વિષયવિષ ચૂસીરે, હાથેથી મૃત્યુ માગ મા-ઓ૦

હીરા જડિત સુવર્ણ દાબડી, ભર શું તેમાં થોર?
અમૂલ્ય હીરો માનવ જીવન, ગુમાવે શું ઢોર?
વસંત તને વારેરે, હંસા જા મા કાગમાં-ઓ૦

ચતુરને ચેતવણી.

રાસડો—સહિયર સુખ કર સંસારમાં-એ લય.

નથી જગમાં સાચું કોઇ આત્મારામ વિના;
ધન સાધન વ્યર્થ તમામ હરિના નામ વિના.

દીપશિખામાં પડી પતંગો, પ્રેમે દેહ પ્રજાળેરે;
મોહજાળમાં મથી મથી મરતાં, નાહક ભવ શીદ બાળે?
હરિના નામ વિના.

જર જમીન જોરૂની જાળે, જગમાં જકડયો જીવરે;
કંકર કાચ ધરી શિર ઉપર, વિસાર્યો સુખકર શિવ.
હરિના નામ વિના.

ધન માટે ધંધામાં ધાયો, અંધા ! અબૂઝ અજાણુરે;
વસ્રો પણુ ઉતારી લેશે, શી કર તાણુતાણુ ?
હરિના નામ વિના.

માન્ધાતા સરખા મહિપતિ પણુ, મહિ મૂકી પરવાર્યારે;
ત્રણુ પગલાં જ્યાં ત્યાં પણુ મળશે, ધરણીધરનાં ધાર્યાં.
સીતારામ વિના.

ગૃહિણી ગૃહને દ્વાર વળાવી, રડતી વળશે પાછીરે;
સગાં સંબંધી સાથ ન સાધે, સ્વાર્થ તણાં સંગાથી,
હરિના નામ વિના.

વિચાર કર મૂરખ નર ! મનમાં, વસંત આ વહી જાશેરે !
કમાન છટકી જાતાં કરથી, પાછળથી પસ્તાશે;
હરિના નામ વિના.

સાત્વિક સાધના.

સ્વદેશ–ભક્તિ સાધતાં, સદાય સંકટો નડે;
પળે પળે શિરે અનેક, આફતો તૂટી પડે.
વિપત્તિ–વાદળો વિશેષ, જોર ભેર ગડગડે;
અભાગ્ય–મેઘ દીન દેશભક્ત–મસ્તકે ગ્હડે !
ડરે નહિ, હઠે નહિ, ન કર્મ મર્મ ચૂકશે;
મરે હજાર વાર પણુ ન પુત્ર ધર્મ મૂકશે.
ગુમાવશે સ્વદેહ–ગેહ, જેહ માતૃભકત છે;
ન લોપશે ગ્રહેલ માર્ગ, ભારતાનુરકત જે.

સંસાર માર્ગદર્શન–હૃદયના મંત્રો.

લાવણી અથવા સવૈયા.

ઉઠો, બંધુઓ! પ્રભાત ઉગ્યું! પ્રમાદ–પાતક દૂર કરો!
દશે દિશામાં કિરણો ઝળક્યાં! અંતરનું અંધાર હરો.
તનમન–ઉરના તમ-મળ ત્યાગી, જ્ઞાનજળે મુખ સ્વચ્છ કરો;
પૃથ્વીતલ પર અમરકીર્ત્તિ વરી, માનવ–જીવન સફળ કરો.
નિર્મળ નીતિ–વિચારબળે, અંતરમાં ઉત્તમ ભાવ ભરો;
ઈશ્વરને કરી યાદ હૃદયમાં, કર્મ–ધર્મનાં ધ્યાન ધરો;
પૃથ્વીતલ પર કીર્ત્તિ અચલ વરી, જીવનધનને સફલ કરો. પૃથ્વી. ૧

સર્વ પ્રથમ સંતતિ સંબંધી, નિજ કર્ત્તવ્યો સ્મરણ કરો;
લાલન–પાલન, વર્ત્તન–શિક્ષણ, સર્વ વિષયમાં લક્ષ ધરો;
અનુચિત લાડ લડાવી તનુનાં, જીવનધન નવ નષ્ટ કરો! પૃથ્વી. ૨

શુભ સંગતિમાં સદાય રાખી, માનવ પદને યોગ્ય કરો;
પવિત્ર પિતૃપદના અધિકારી! ફરજ કરજને ના વિસરો.
રૂષ્ટ–પુષ્ટ ને બને સુશીલજન, એવા નિત્ય ઉપાય ધરો. પૃથ્વી. ૩

પળ પણ વ્યર્થ ગુમાવે નહિ તનુ, ત્હેની શુભ સંભાળ ધરો;
બ્રહ્મચર્યના દૃઢ રક્ષણમાં, બાલમતિ દૃષ્ટિભૂત કરો;
સચ્ચરિત્ર સદ્દગુણમય જેથી, જીવનનો વહે સતત ઝરો. પૃથ્વી. ૪

દુષ્ટ રૂઢિનાં દુઃખકર બંધન, તોડી ફોડી નષ્ટ કરો;
શિક્ષાપથમાં આડે આવે, એવા દુષ્ટાચાર હરો;
નિરખો નજરે શાસ્ત્ર–ધર્મપથ, પૂર્વજની કૃતિ યાદ કરો. પૃથ્વી. ૫

જ્ઞાન સમાન વિમળ હિતકર્તા, અન્ય નથી આનંદ ખરો;
મહામૂલ્ય વિદ્યાધન સ્હમજી, નિશદિન તેનો લાભ ભરો;
નિર્મલ વિદ્યા જ્ઞાન-નાવ સ્હડી, દુસ્તર ભવજલ પાર તરો. પૃથ્વી. ૬

ધર્મ-જાતિ નિજ દેશબંધુની, સેવા કદીએ ના વિસરો,
બંધુ-ભાવથી સાથે મળીને, ઉન્નતિ પથમાં ગમન કરો;
આપ તરી બાંધવને તારી, વિમળ બની વિશ્વે વિચરો. પૃથ્વી. ૭

સ્નેહ અને સજ્જનતા પ્રસરે, એવા નિત્ય પ્રયાસ કરો;
ઐક્યસૂર્યનો ઉદય થશે ત્યાં, સબળં વહેશે ઉદય-ઝરો;
પેટ વેઠ માટે ઓ હંસો! મોતી ત્યજી શું ઘાસ ચરો? પૃથ્વી. ૮

કૃષિ, વાણિજ્ય, કળા, હુન્નરથી, દેશ-દીનતા-દર્દ હરો;
દુઃખ-દુર્દશા દફે કરીને, ભારતનો ઉદ્ધાર કરો;
આંખ ઉઘાડી, સત્ય ધર્મ ને વિમલ પન્થમાં પાય ધરો. પૃથ્વી. ૯

સ્થિરતા ને સદ્‌ભાવ સંગ્રહી, દેશ.વિદેશે વિજય વરો;
નવા શોધ ને નવીન ધંધા, શોધી ખોળી હાથ ધરો;
બુદ્ધિ-બળ ને તર્કવિતર્કે, વધ્યા વિદેશી વીર નરો. પૃથ્વી. ૧૦

રામાયણ, મહાભારત, ગીતા, અગમ-નિગમ શ્રુતિ પાઠ કરો;
પૂર્વજનાં પ્રાચીન ધનરત્નો, સંગ્રહવા ઉંડા ઉતરો;
અમૂલ્ય હીરા ત્યજી પર કંકર-કાચ વિષે શું મોહ ધરો? પૃથ્વી. ૧૧

શ્રવણ પઠનથી આગળ વધીને, અનુભવ પર અનુરાગ ધરો;
ખરી કસોટી કરી જ્ઞાનની, સત્ય વસ્તુને હાથ કરો;
અમૂલ્ય માનવ-જીવનનૌકા, ખેડી ભવસાગર ઉતરો. પૃથ્વી. ૧૨

પ્રમાદરિપુને ઠાર મારવા, ક્રિયાશક્તિ તલવાર ધરો;
આળસમાં ઘર ખૂણે સૂતા, શાને શ્વાન સમાન મરો?
હરિ કુંભસ્થલ ભોગી કેસરી, કદી કરે નહિ ઘાસ ચરો. પૃથ્વી. ૧૩

નિત્યકર્મ, ઉદ્યમ આટોપી, નિયમિત વાચન–પઠન કરો;
રત્નકોષમય ગ્રન્થનિધિનાં, અમૂલ્ય વચનો હ્રદય ભરો;
પરનિંદા, ઇર્ષા કે કુથલી, કૂડી ટેવ કુકર્મ હરો. પૃથ્વી. ૧૪

જ્ઞાન, માન, વિજ્ઞાન વધારી, બંધુજનને દાન કરો;
એકલપેટા કાક બનીને, સ્વાર્થે વિષે નવ ડૂબી મરો;
સત્સિદ્ધાંતો સ્થાપી જગમાં, પરને તારી આપ તરો. પૃથ્વી. ૧૫

સદ્વિચાર–સાગર ઉલેચી, તત્વ–વસ્તુને ગ્રહણ કરો;
સ્વાર્થ સાથ પરમાર્થ સુધારો, એક પંથ બે કાજ સરો;
જગમાં જન્મી પરહિત કરવા, વ્રત ધરી ઉર ઉત્સાહ ભરો. પૃથ્વી. ૧૬

દાવ–પેચ, છળ, છિદ્ર, કપટના, પડદા દિલથી દૂર કરો;
પાપ, પ્રપંચ, પ્રમાદ, પિશુનતા, પાખંડોનાં પ્રગળ હરો;
હંસ બંધુઓ! ત્યજી હાડકાં, મોતીડાં બહુમૂલ્ય ચરો. પૃથ્વી. ૧૭

કહો થોડું પણ કરી બતાવો, કિંમત વચનની ના વિસરો;
હરિશ્ચંદ્ર, દધીચિ, શિબીરાજા: કૃત્ય ત્હેમનાં સ્મરણ કરો;
પ્રાણ જાય પણ રહે પ્રતિજ્ઞા, અચલ–અટલવ્રત સફલ ધરો: પૃથ્વી. ૧૮

ભેદભાવ ભૂલી ભીતરના, પ્રેમ–પ્રતાપ પ્રચાર કરો;
હિત–તત્વો હૈડામાં ધારી, ધર્મ માર્ગમાં સ્વચ્છ સરો;
સમાજ-ધન-બળ-સાધન શોધી, સાધી, સીંચી સત્વ ભરો. પૃથ્વી. ૧૯

રાજા–પ્રજા તણાં સુખ–લાભો, સંભારી પ્રભુતા પ્રસરો;
વૈમનસ્ય ને વૈર વિહારી, વિમલ વિચારો હૃદય ધરો;
સાત્વિકતા, સૌજન્ય, સુશીલતા, પુનિત પાથરો પુણ્ય થરો. પૃથ્વી. ૨૦

દંભી, ઢોંગી, ધૂર્તજનોને, કોડી પણ નહિં દાન કરો;
ગંજેડી, ભંગી, અફીણીયા, વ્યસનીને શી સાહ્ય કરો ?
વિદ્યા, જ્ઞાન–પ્રકાશ વૃદ્ધિનાં, દાન–ધર્મને ચિત્ત ધરો. પૃથ્વી. ૨૧

રૂહેણી–કરણી, નીતિ–રીતિ, યજન–પૂજનમાં પ્રેમ ધરો;
ભાવી સંતતિ બની સુશિક્ષિત, આશિષ હે એવુંજ કરો;
વિદ્યા, ધન, બળ વિના જગતમાં, પ્રગળ પ્રજાનો થાય મરો. પૃથ્વી. ૨૨

એજ ધર્મ છે ખરો આર્યનો, પ્રેમે પરહિત કાજ મરો;
જનહિતનાં જાહિર કાર્યોમાં, વૈર–વિરોધ સકળ વિસરો;
જનની–મુખ ઉજ્વલ ન કરે જન તે કરતાં સારો પથરો ! પૃથ્વી. ૨૩

આત્માનો આનંદ લૂટવા, બ્રહ્મતત્વની શોધ કરો;
સમાનતા પ્રસરે સંસારે, એવા નિશદિન ભાવ ધરો;
ગ્રીષ્મ-શિશિરનાં દુઃખો હરી, હરિ ! વસંત વિશ્વ વિષે વિચરો. પૃથ્વી. ૨૪

કુદરતની ભેદી લીલા.

ભૈરવી—કોઈ રબકી મરજી ક્યા જાને ?—એ લય.

ઓ દીનબંધો, દીનવત્સલ ! તું, હિં કંઇ કંઈ ઠાઠ જમાવે છે !
મુકુન્દ ! મ્હારી–માધવ ! તું અહિં શા શા રંગ બતાવે છે ?!
જીવવાનર–સેના સૃષ્ટિમાં, થઇ કેદી ત્હારી શક્તિમાં !

જડી માયાની અનુરક્તિમાં, પડી વિષમ વિષય વિષ–ભક્તિમાં !
કંઇ દાવપેચની યુક્તિમાં, કંઈ ઉંધી સીધી ઉક્તિમાં;
કોઈ લીન બનીને ભક્તિમાં, મન ધરતા અવિચળ મુક્તિમાં,–
દોરી ખેંચીને માયાની, તું સહુને નાચ નચાવે છે ! મુકુંદ !

દુનિયાંના ભવ્ય બગિચામાં, ઉગ્યાં વૃક્ષો ઉંચાં–નીચાં;
કોઈ કટુ કોચાં કોઇ અતિ મીઠાં, રસભીનાં અમૃતફળ દીઠાં !
કોઇ પુષ્પ વગરનાં ફુલ હીણાં, કોઇ રૂપ, રંગ, સૌગંધ વિના;
કોઈ વીંઝે પર્ણની વન–વીણા, એ ઠાઠ બધાય અનાદિના !
કોઈ ઉંચે છેક ચ્હડાવે છે ! કોઇને નીચે કરમાવે છે ! ! મુકુંદ !

ગેબી ત્હારી કુદરત વાડી ! એ માળી ! વિઠ્ઠલ વનમાળી !
કહિં ખિલી રહી છે ફુલવાડી, કહિં ઉગ્યાં તાડ, તરૂ, તાડી !
કંઇ જામી ઘન ઘાટી ઝાડી ! કંઇ ગાઢાં વન દીધાં બાળી !
નચવે સહુને દઇ કરતાળી ! સહુની છે તુજ હાથે નાડી !
પળમાં કંઇને કરમાવીને, ફરથી બીજાં વિકસાવે છે ! મુકુંદ !

કંઇ ગુલાબ, ચંપો, મરવો, કંઇ જુઇ,જાઈ, કરેણુ, ચમેલી છે !
ગુલછડીની રંગીન વેલડીઓ, નવ પુષ્પકલી વિકસેલી છે !
કોઇ ગંધહીન રંગીલાં છે ! કોઈ સાદાં સુરભિ ભરેલાં છે !
કોઇ સુક્કાં છે ! કોઈ લીલાં છે ! કોઇ ગાંડાં, મસ્ત, મરેલાં છે !
કહિં કળિયો કાચી તોડે છે ! કહિં સુંદર પુષ્પ ખિલાવે છે ! મુકુંદ !

મનડું ખેંચે જ્યાં માયામાં ! તનડું તરફડતું છાયામાં !
સ્ત્રી, સુત,વિત્ત, જનની, જાયામાં, નિજ સમજી સર્વે પરાયામાં–
તન-મન-બુદ્ધિની ત્રિપુટીમાં, આ ખેંચતાણુ જામી રહી જ્યાં–

બુદ્ધિ–અબળા તુજ છાયામાં, રહેવા બહુ બહુ સમજાવે ત્યાં–
એ દીન બિચારી અબળાને, તત્ર માયા શિદ ભરમાવે છે ? મુકુંદ !

ઘડીમાં મનડું ચ્હડતું ઘોડે ! માયા મેદાને બહુ દોડે !
જર–જુવતીમાં જીવડો જોડે, પડતાં આખડતાં મ્હોં મ્હોળે !
રઝળે–રવડે પછી પગ ખોડે ! ક્યાં છાતી ક્યાં માથાં ફોડે !
ચોરી કરતું દહાડે ધોળે, બહુ પાપવૃક્ષનાં ફળ તોડે !
એ મોહ મમતની રમત ગમતમાં શાને મન લલચાવે છે ? મુકુંદ !

કોઇ છેલા મેલા ઘેલા છે ! કોઈ ફૂક્કડ ફંદ ભરેલા છે !
કોઈ મમતા માંહિ મરેલા છે ! આપ્યાં વચનો વિસરેલા છે !
કોઈ વાંઢા કોઇ વરેલા છે ! કોઇ બળતા કોઈ ઠરેલા છે !
સહુ એક માટીના થેલા છે, જલ કણ તુજ ઝરણે ઝરેલા છે !
ઘટઘટમાં ઘાટ ઘડયા એકે, તે કેમ જુદા દર્શાવે છે ? મુકુંદ !

લીલા જોતો તુજ કુદરતની, ખોલી મુજ આંખો અંતરની !
વારિ ! વારિ ! બલિહારી છે ! બાજીગર ! આ તુજ મંતરની !
કારી સુરનર કે મુનીવરની, ચાલે નહિ કોઈ કારિગરની !
પ્રિય નટખટ નટવર નાગરની, શી ખુબી વર્ણું ધરણીધરની ?
આ રંક ‘વસંત’ ઉભો દ્વારે, તુજ સૃષ્ટિચક્ર તપાસે છે !
આંટી–ઘુંટીમાં અકળાતો, શ્રીચરણે શિષ નમાવે છે ! મુકુંદ !

રીસાયલી રામાને ચરણ !

ગઝલ.

ઘુંઘટપટ પ્રાણ ! ઉઘાડો ! પ્રિયે ! હું તો પગે લાગું !
જરા દિદાર દેખાડો ! ન બીજું હું કશું માગું !
થતાં દિદારની ઝાંખી, ટળી જાશે બધી વ્યાધિ !
શશીને સૂર્ય છે સાક્ષી ! કરગરી એટલું માગું !—ઘુંઘટ૦
ધરી છે દેહ પ્રિય ચરણે, ઉભો કર જોડીને શરણે;
વહેતાં આંસુને ઝરણે, રડી હું એટલું માગું !—ઘુંઘટ૦
પથારી પાપની ત્યાગી, પ્રણયરજ—રેણુ મ્હેં માગી;
નયનથી ઉંઘ ગઇ ભાગી ! નિરખવા મુખ છબી જાગું !—ઘુંઘટ૦
નથી ગમતું પીવું ખાવું, ન રૂચે આવવું જાવું !
ગમે સંગીત તુજ ગાવું, રસીક રતિરંગ અનુરાગું !—ઘુંઘટ૦
નથી ઉર મોક્ષની ઇચ્છા, નથી ધન માનની વાંચ્છા;
ગળે ઘુંટાય એજ તૃષા, નયનરસ ઝીલવા લાગું !—ઘુંઘટ૦
ત્હમારૂં નામ લઈ નાચું, ત્હમારા રંગમાં રાચું;
ત્હમારાં પ્રેમપદ વાંચું, તમારી રાહ જોઈ જાગું !—ઘુંઘટ૦
ત્હમારૂં સુખ છે સાચું, ગણ્યું બીજું બધું કાચું;
સદા નયને ને પૂરી રાખું—પછી કહેજો ભલે—"ભાગું"—ઘુંઘટ૦
જરા લ્હેંકો કરી લીધો, દીવાનો દીનને કીધો !
નજર પ્યાલો ભરી પીધો, પછી બીજું ન કંઇ માગું !—ઘુંઘટ૦
ચરણરજ મોક્ષના મેવા, કદમ ચુમી પ્રેમથી લેવા,—
નિરંતર પ્રાણની સેવા, કરી ભવરોગથી ભાગું !—ઘુંઘટ૦

અગમનિગમના ભેદો!

(ભજન એકતારાનું.)

ભાવ હમારા ઉરના ભાખ્યા નવ જાય!
ભેદુ ભેટે તો ભ્રમણા ભાગીયે હોજી!
દાવ હમારા દિલના દીઠા નવ જાય!
સંતો આવે તો સગપણ સાંધીએ હોજી!

સાખી.

દૃશ્ય કહિ દર્શાવીએ, અદૃશ્ય શેં દેખાય?
કેમ કરી સ્હમજાવીએ? જે વાણીમાં ન સમાય!

વાણીનાં પાણી અંતર સરવરમાંહિ ઉભરાય!
જ્ઞાની ભેદુનો સંગ માગીયે હોજી!

સાખી.

અવનિ ચ્હડી આકાશમાં, નભ પેઠું પાતાળ!
વિશ્વચક્ર આ સ્થિર થયું, બાપ બન્યો છે બાળ!

પર કાને એ ભરમ કહ્યા નવ જાય!
સાધુ ભેટે તો શંકા ટાળીયે હોજી!

સાખી.

દશે દિશાને ભેદતો, ઉઠયો અનહદ નાદ!
શબ્દો ડૂબ્યા શ્રવણમાં, શમ્યા વાદ-અપવાદ!

એ એકતાના રસમાં આ ત્રિલોક તણાય!
આવો રસ-તાન લેવા લાગીયે હોજી!

સાખી.

જળચર-ભૂચર-પ્રાણીયો, ખેચર પક્ષિસમાજ!
વનલીલા લીલી અને, સૂકાં જડનાં રાજ!

સહુસાજ સજીને માયાનાં સરિતાજળમાં ન્હાય!
આવો પ્રભાતે વીરા! જાગીયે હોજી!

સાખી.

જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિમાં, તુર્યા રેડે તાન!
મમતા માગે મરણ ત્યાં, થયાં સ્વપ્નનાં ભાન!

એ ભાન ભરતાં મસ્ત "વસંત" વીણા વ્હાય!
સ્નેહી શ્રીહરિને ચરણે માગીયે હોજી!

દુ:ખનો અપ્રતિહત પડઘો!

(એક અભાગિયાની આત્મકથા!)

લાવણીની લય.

દરિદ્રતાનાં દુ:ખથી નિશદિન દિલમાં ડૂમો ચ્હડી રહેતો;
જેમ તેમ મન મારીને હું, અસહ્ય સંકટ સહી લેતો.
સારાં વસ્ત્રો પહેરવાની, ઇચ્છા થાય બહુ મનમાં;
વસ્ત્રોની પ્રાપ્તિ આ જગમાં, વસી રહી કંચન-ધનમાં.
ધન ના દીધું હરિએ ત્યારે, તન અમને શાને દીધું?
તુચ્છ જીવન અમ દરિદ્રજનનું શા માટે ના હરી લીધું?

અસંતોષના અંતરાગ્નિથી, ઉર મ્હારૂં નિશદિન પ્રજળે;
મનોરથો મનમાંજ રહે, જેમ તરંગસાગર અંક ઢળે!

*　*　*　*

જયન્તીના એક મંગલદિવસે મંદિર દર્શન કરવાને-
જતો હતો હું સંધ્યા સમયે, પાપ–દુઃખ પરહરવાને.
ચરણુ ઢાંકવા જોડા ન મળે, ચિત્તમાં ચિંતા વધી પડી!
હૃદય પ્રજળતાં સૂની આંખો આંસુ સારે રડી રડી.
ધીરે ધીરે પગલાં ભરતો, પગ છુપાવતો જતો હતો;
દુઃખવ્યાકુળ ચીરાતાં ચિત્તમાં, ખેદ ઘણોયે થતો હતો.
દેવમંદિરે અલ્પકાળમાં, આવી પ્હોંચ્યો જે ઘડીયે,–
દીઠો એક અપંગ બાપડો, ડગલાં ભરતો ગુંઠણીયે!
એ દુઃખિયા દુર્બળને દેખી, અંતર મ્હારૂં ગળી ગયું;
કલ્પિત ચિંતા સરી ગઇ ઉરની, 'જોડા'નું દુઃખ ટળી ગયું!
પગ દીધા છે પ્રભુએ મુજને, એ ઉપકાર ધરી ઉરમાં,–
વખાણતો શ્રીહરિની કરૂણા, આવ્યો હું પાછો પુરમાં.
પરના અભાવ અંતર ધરીને, નિરખીને દુઃખ દીનજનનાં,–
પ્રાપ્તસ્થિતિ સંતોષે સેવી, સ્વસ્થ બની જા હે મનવા!
દુઃખપૂર્ણ આ જગને જોતાં, કલ્પિત દુઃખ કયાં ટકી શકે?
અનંત દુઃખ આ અવનિતલમાં, રંકહૃદય શું લખી શકે?

*　*　*　*

ઘોર ભયંકર વનમાં એક દિન જઈ પહોંચ્યો હું અણધાર્યો;
અંધારી રાત્રે આથડતો, ફરૂં ભયથી માર્યો–માર્યો!
આંખે માર્ગ નથી દેખાતો, કંકર–કંટક–કષ્ટ ઘણાં;

'હાય ઓય!' કરતો હું હિંડું, ચિંતા કષ્ટ વધ્યાં બમણાં!
શીત-સપાટે શરીર કંપે, અંતર કંપે છે ભયથી!
ચાલી ચાલીને ચરણ ધ્રૂજે, મન ધ્રૂજે વન-પશુના ભયથી!
શરીરના રક્ષણને માટે, જરૂર પૂરતાં વસ્ત્ર નથી!
પ્રાણતણા રક્ષણને માટે, કંઇ પણ સાથે શસ્ત્ર નથી!
જીવ જવાનો સમય જણાતાં, આત્મા ઠંડોગાર થયો!
ઉષ્ણ-અશ્રુનો પ્રવાહ વહેતો, ઉંડા નિ:સાસા નાખી રહ્યો!
ઘન કાનનમાં રૂદન કરી, પોકારી શ્રીપરમેશ્વરને,-
પથ ભૂલેલો પથિક બિચારો, કરગરી કહુ કરૂણેશ્વરને,-
"દયા ધરી હરિ! વ્હાર કરીને, ઉગારજો આ દીન જનને;
નિરાધાર છું, નાથ નિરંજન! બચાવજો શરણાંગતને!"

* * * *

ઉક્ત વચન ઉચ્ચારી, ભૂમિ પર બેઠો નિ:શ્વાસ ભરી;
નિરાશ હૃદય રડી તરફડીને, સ્મરવા લાગ્યું શ્યામહરિ!
પડઘા પેરે જંગલમાંથી 'પ્રશાન્ત સ્વર શ્રવણે પડતો,-
ઘનગર્જન શો વિહ્વલ, ગંભીર! કરૂણારસથી આર્દ્ર હતો.

* * * *

"ભલા મુસાફર! શાન્ત થઇને, સાંભળ તું શબ્દો મ્હારા;
એક વાર નિરખી સ્થિતિ મ્હારી, ઉઘાડ કંઈ નેત્રો ત્હારાં!
દુનિયાંના દર્પણમાં દેખી, નિજ ને પરની મુખમુદ્રા-
કરો કલ્પના સુખ ને દુ:ખની, કરો સ્પૃહા, ભય કે ચિંતા.
કોણ સુખી ને કોણ દુ:ખી છે? કોણ રાય ને કોણ ફકીર?
હૃદય તપાસી જન-સમૂહનાં, અંતરમાં કંઈ ધરજો ધીર.

ત્હ્હાડ તણી પીડા છે ત્હમને, વસ્ત્ર પૂરતાં પાસ નથી;
અંધારી રાત્રિ, ઘન વન છે, (પણ) બીજો તો કંઇ ત્રાસ નથી!
દુઃખ હશે, પણ મ્હારાં દુઃખની, સાથે કંઇ તુલના કરજો;
સ્થિતિ ઉભયની ધરી ત્રાજવે, તોળીને મન સ્વસ્થ થજો.
ત્હમે ઉભા છો ધરતી ઉપર, માર્ગ શોધવા સાધન છે;
આંખ, કાન, કર, ચરણ, હ્રદયથી ધાર્યું કરનારૂં તન છે.
મન–તન–સાધન બંધન જડિયાં, દશા વિલોકો! કંઇ મ્હારી;
કૂવે પડયો પોકારૂં વનમાં, રાત્રિ છે અતિ અંધારી!
બે હાથે આ દીવાલ ઝાલી, જેમ તેમ શિર બ્હાર ધરી–
ગળા સુધી જળમાં ડુબ્યો છું, અવર નથી આધાર જરી.
ખડબચડી છે દિવાલ જૂની, ખરે કાંકરી ને ચૂનો!
ટ્હાડે ધ્રૂજે શરીર ભીનું, ઠરતો ઉભો ઉરસૂનો!
જીવજંતુના ડંખો સહું છું, મૃત્યુ–ભય ભમતો માથે;
નિર્જન વનમાં પ્રભુને વિનવું, નથી કોઇ સહાયક સાથે.
કૃતજ્ઞતાથી ધન્યવાદ, ઇશ્વરને આપો અંતરથી;
કૃપા અપાર ત્હમારા પર છે, દૂર રહ્યા મૃત્યુ–ડરથી!
નથી પડ્યા આ ભૂત–કુવામાં! ઠંડા જળમાં નથી લટકયા;
નિરાધાર તરફડતા હાથે, હજી નથી તળીયે લથડ્યા!
દીન–દુઃખીની દીનદશાના, લેખ લલાટે નથી લખ્યા!
છતાં બીજાનાં દુઃખ દેખી શું, શાન્તિ ધરતાં નથી શીખ્યા?"

* * * *

નિરખી એ દુઃખિયાની હાલત, ધીર ધરી મન સબળ થયું;
નયનો ઉઘડ્યાં, નમ્યાં દેવને, દુઃખનું સ્વપ્નું દૂર ગયું!

સહાય કરીને કુવે પડેલા, જનને ખેંચી લીધો બ્હાર;
હૃદયે ચાંપી-મળી-ભેટીને, રડી મેળવી અશ્રુધાર.
એક બીજાનાં આશ્વાસનથી, આંખો લૂછી સ્વચ્છ કરી-
કર ધરીને, બેલડીએ વળગી, આગળ લીધો માર્ગ ફરી.
પ્રયાસથી અમ પ્રવાસ પૂરો, કાળાન્તરે થયો જ્યારે;
આવીને નિજ ગૃહે પ્રેમથી, પ્રભુપૂજન કીધું ત્યારે.
અનેક ભય ટાળી ઘનવનમાં, રંકતણી રક્ષાકર્ત્તા!
જયજય શ્રીહરિ! કરૂણાસિંધુ! જય શ્રીહરિ ભવભયહર્ત્તા!
સંતમહંત પ્રતાપ હરે, ત્રયતાપ વસંત વિહાર કરે;
સમતાથી સંતોષ સેવતાં, શ્રીહરિ સઘળાં કષ્ટ હરે.

દોરંગી દુનિયાનાં પોકળ પડઘમ!

લાવણી અથવા બેત.

ભવસાગરનાં મોજાં પર, ભડકા ભૂત તણા બહુ જાગે છે!
દુનિયામાં પોકળ ભપકાનાં, કંઇ ઢોલ-નગારાં વાગે છે!-દુનિ૦

વેપારીઓનું પડઘમ.

વેપાર કરે બહુ વેપારી, હદપાર બતાવે હુશિયારી!
નામાં લખતા ધારી ધારી! ધરી હાથ કટારી બે ધારી!
વિશ્વાસુને ઉર ઉતારી, કરતા ઘા કારી-બહુ ભારી!
ગોદા લાગે જ્યાં ગરદનમાં, ત્યાં 'હાય!' પોકારે છે હારી!
એ બંધ બજારે સોદા છે! ત્યાં, સૂતા છે--કોઇ જાગે છે!-દુનિ૦

ખિસ્સામાં બખ્ખીના વાંધા! ખોટી શેઠાઇ બતાવે છે!
ચાકર-નોકર-પેઢી-રાખી, ભોળા જનને ભરમાવે છે!
હાંલ્લાં ઘરમાં હડીઓ કહાડે, પણ મુંછે તાલ લગાવે છે!
સટ્ટા-સોદા ને વેપારે, બહુ જૂઠા જંગ જગાવે છે!
લાગે ગેબી જ્યાં ગોળો ત્યાં, પાછી પીઠે ભડ ભાગે છે!-દુનિ૦

લડાઇનું પડઘમ.

મેદાન ગજાવે વીરતાથી, કર તીર અને ખંજર ધારી!
તોપો સામે ધરતા સીના! બહાદુર બની બહુ બળધારી,
એ ધર્મયુદ્ધનાં બ્હાનાંમાં, લાખો બાંધવડાંને મારી,
વીંઝે છે ગોળા ગેબી ત્યાં, પહોળાં મ્હોડાં કરતા હારી!
હીસાબ ચૂકવવા કરણીના, આ લોક આખરે ત્યાગે છે!-દુનિ૦

સંસારનું પડઘમ.

કોઇ વાત કરે મેલી-ગંદી! કોઇ ખાય-ખૂએ તેજી મંદી!
કોઇ ફાવે ફેલ કરી ફંદી, કોઇ જાય વીરતાને વંદી!
કોઇ ઘોડાને આપે ચંદી! કોઇ વિષયોમાં રમતા છંદી!
કોઇ નાચે થઇ બેગમ-બંદી! કોઇ દંભ ધરી બનતા દંડી!
છક્કડનાં છટકાંને કુદરત-ચાબુકના ફટકા લાગે છે!-દુનિ૦
કોઇ લૂટે છે-કોઇ લાવે છે! કોઇને મિષ્ટાન્નો ભાવે છે!
કોઇ પાન-સોપારી ચાવે છે! કોઇ ફિક્કાં મ્હોં દર્શાવે છે!
કોઇ મૃત માતાને ધાવે છે! કોઇ ફંદ-છંદમાં ફાવે છે!
કોઇ સુક્કા દમ અજમાવે છે! કોઇ બુદ્ધિબળ બતલાવે છે!
પણ આવે જ્યાં આંટી ઘુંટી, ત્યાં આડી વાટે ભાગે છે!-દુનિ૦

અધિકારીનું પડઘમ.

ફુંફાડે ફાડે ફ્હાડોને, ધમકાવે થઇને અધિકારી !
ફરિયાદ ન સાંભળતા કાને, કરી ચાર દિવસની સરદારી !
બહુ ઉંધી બુદ્ધિના બુટ્ટામાં, મરતા કરી "મ્હારી-ત્હારી"
ચીઠ્ઠી જ્યાં આવે ચાકરને, ત્યાં તૂર્ત કરે છે તૈયારી !
કારી ચાલે નહિ કરમીની, હું પદ-મમતાને ત્યાગે છે !–દુનિ૦

પ્યારનું પડઘમ.

ગોઠવતા પ્યાર તણા પડદા ! મેદાન પડી કરતા યારી !
ભરમાવે ભોળી ભામાને, કરી સાચી-ખોટી ફિશિયારી !
બહુ બાગ-બંગલા મહોબ્બતના, ચણતા શબ્દો રચીને ભારી !
પીડા ને ક્રીડા વ્હાલીની, પતવે બ્હાનાં દઈ પરબારી !
જ્યાં પડે કસોટીની સોટી, ત્યાં પ્યાર પથારી માગે છે !–દુનિ૦

પ્રેમદાનું પડઘમ.

અબળા કહેવાતી પ્રબળા, ખર નરને નચવે નખરે નારી !
કોઇ નાચે-કૂદે-ખેલે, થઇને મનહરનારી ગાનારી !
જાદૂ આંજીને આંખડીએ, આશકને ઘા કરતી કારી !
જ્યાં નાડી બંધ પડે પળમાં, ત્યાં સરખી સૌ માઠી-સારી !
બહુ કૌવત દીઠાં કુદરતનાં ! કંઇ કામ જામગિરી દાગે છે !–દુનિ૦

કિસ્મતનું પડઘમ.

પળમાં ધનના ઢગલા ભારી, પળમાં ધૂળને ઢગલે નારી !
ભિખારી કરતા સરદારી, કંઇ રાજા બનતા ભિખારી !
તાગડધિન્નાને તાલ-ટપ્પામાં, ચાલી રહી 'મ્હારી-ત્હારી !'

તૂટે કિસ્મતની યારી, ત્યાં લાલાજી કરતા લાચારી !
અહિં રંક અને મહારાજાને, કુદરત સરખી અનુરાગે છે !–દુનિ૰

અજબરંગી પડઘમ.

કોઇ જ્ઞાની ગાંજા ફૂંકે છે, કોઇ મોહ–મમત પર થૂંકે છે !
કોઇ શાન્ત સમાધિ ચૂકે છે, કોઇ માયા–છાયા મૂકે છે !
કોઇ ભજન ભાવમાં ઝૂકે છે ! કોઈ ભાંડ–ભવાઇઓ ભૂંકે છે !
કોઇ નાટક–ચેટક–ખેલ–તમાસા, કરતા તડકે સૂકે છે !
કોઇ નાચે છે ! કોઇ નચવે છે ! કોઇ માગે છે ! કોઇ ત્યાગે છે !–દુનિ૰
ગાતા ગીતો સુર સાંધીને, ઉંચા આલાપો લલકારી !
કોઇ ગાલ બજાવી–નાચીને–વેશો બહુ ભજવે છે ભારી !
કોઈ ઇશ્વરથી કરતા યારી, માયા–મદ–મોહ–મમત મારી !
સત્યાચારી ! મિથ્યાચારી ! કોઇ પુષ્પે ! કોઇ પરાગે છે !–દુનિ૰

દુનિયાંનું ઉંધું પડઘમ.

બહુ ઉંધાં ચશ્મા ભેરવતા ! ધન–માલ–થાપણો ઓળવતા !
પાપી પગલે જગમાં ફરતા, નીતિ–નિયમોને પરહરતા !
કરમાં તુલસીમાલા ધરતા ! નિજ ધર્મ–કર્મને વિસરતા !
ખોટાં–સાચાં કરીને જગમાં, સાચાને ખોટા ઠેરવતા !
વિણુ મોતે મરતા–સરી જાતા, રડતા–રડવડતા ભાગે છે !–દુનિ૰

વ્હાણીયાનું પડઘમ.

કોઇ વ્હાણુ ચલાવી દરિયામાં, લાખોના ડોળ કરે ભારી !
કોઈ ઝાઝ ડૂબાવી પોતાનાં, તળીએ ઉતરે સ્વેચ્છાચારી !
*કરવટ બદલે કાંટા અડતાં ! પડતા આખડતા ભયધારી !

* પરખાં–પાસાં.

પગવચ્ચે પૂંછડી ભેરવતાં, ભસતાં બહુ શ્વાન દુરાચારી !
બોજા અણુઘટતા ઉપાડી, કોઇ ઉંડાં પાણી તાગે છે !–દુનિ૦

કવિનું પડઘમ.

કવિતાની જોડીને કડીયો, કોઈ ચોરી ચીરી ચાંપે છે !
કોઇ લેખ લખીને આપે છે! કોઈ છાપે છે! કોઇ કાપે છે !
કોઇ સાચા–સીધા–વીરનરને, જર ને જશ દુનિયાં આપે છે !
કોઇ દોરી લોટો સાથે લઇને, રાત્રે વંજા માપે છે !
કોઇ કાગળ કરતા કાળા, કૂડા ભીખ આખરે માગે છે !–દુનિ૦

કુદરતનું પડઘમ.

બહુ સુખીયા ને બહુ દુખિયા છે! કોઇને જશ કોઇને જૂતા છે !
કોઇ ધનદાતા, કોઇ જગભ્રાતા, કોઈ લોભી, કોઇ ધનધૂતા છે !
કોઇ સૂકા–લૂખા–ભૂખ્યા છે ! કોઈ લીલા ને રસવંતા છે !
કોઇ અંતર પડદા બાંધીને, માયા–મમતામાં સૂતા છે !
કોઇ પડદા પ્રેમે ચીરીને, પ્રભુજ્યોતિ જોવા જાગે છે !–દુનિ૦

વસંતનું પડઘમ.

બહુ ઠાઠ કર્યા ! બહુ પાઠ ધર્યા ! બહુ લીધાં ને બહુ મેલ્યાં છે !
ચોપાટ ગોઠવી દુનિયાંની, સંબંધસોગઠાં ખેલ્યાં છે !
બહુ રાગ રંગના રગડામાં, મનતરંગ–શ્રીફળ પીલ્યાં છે !
ખુલ્લી આંખોને મીંચીને, બહુ ઘાવ જીગરમાં ઝીલ્યા છે !
ઉનાળો આવે ધસમસતો, ત્યાં વસંત જગ પરિત્યાગે છે !
નાટકતખ્તો આ જગનો જોતો, ઉંઘે છે કે જાગે છે ! !–દુનિ૦

સ્વદેશી મંત્ર.

તોટક છંદ.

પર હસ્ત દઇ ઘર રત્ન સુખે,
ધૂળ લઇ ધન આપીયું મૌન મુખે!
દઇ કંચન મોતીની માળ અરે!
લઇ કંકર-કાચ શું રાચો હૃદે? ૧

પર પોકળ દંભની જ્યોતિ પરે,
થઇ અંધ પતંગ શું દેહ દહે?
પરવસ્ત્ર વીંટયાં શરીરે શરીરે!
પર દૂષિત ભાવ પ્રવિષ્ટ ઉરે! ૨

પર દીપ-શિખા નગરે નગરે!
ત્હમે સૂર્ય છતાં વસતા તિમિરે!
પરદેશ દવા ઉપચાર વધ્યાં;
પર અન્ન-જળે તનુ પોષિ રહ્યાં. ૩

પર ભાષણ-આસન આનનમાં,
પરતા-પરતા તનમાં, મનમાં!
નથી કંઇ સ્વીયતા-ઇયતા શરીરે,
તમે જે તિમિરે હજી તે તિમિરે. ૪

વિરાટ દેવતાની પૂજા.

ભજનની લય.

મ્હને વ્હાલાં મ્હારાં બંધુડાં ને બ્હેન,
બંધુ–સેવાનાં અમે સાધુડાં હોજી !
મ્હારી આંખલડીમાં ઘેર્યાં ગંભીરરસ–ઘેન !
સાચી સેવાનાં અમે સાધુડાં હોજી !

સાખી.

ભૂલ્યો ભાન શરીરનું, સ્ત્રી, સુત, વિત્ત, પરિવાર;
બંધુમય જીવન ગણ્યું, એજ હૃદય આધાર.

મ્હારાં બાંધવડાંને જોતાં ઉભરાતાં મ્હારાં નેન,
બંધુ–સેવાનાં અમે સાધુડાં હોજી !

સાખી.

જગને જૂઠું છો કહે, જૂઠા જગના લોક;
જગમાં જગકર્ત્તા વસે, શોષે જનનાં શોક !

એ દિવ્યદેશી જનનાં ચહું હું સુખ ચેન,
દેશ–સેવાનાં અમે સાધુડાં હોજી !

સાખી.

'દેવ દેવ' કહી શી કરૂં, પરઘર દોડાદોડ ?
નજર સમક્ષ વસી રહ્યા, દેવો ત્રીસ કરોડ.

એ દેવગણુની ચરણુકમલ રજરેણુ-
હૃદયે ભરનારાં અમે સાધુડાં હોજી !

સાખી.

દેહરૂપ આત્મા થયો, દિવ્ય દેશમય આજ;
દેશ-દેહની એકતા, કરી પ્રભુ-પૂજા કાજ !

એ પૂજા કરતો, જનવન રખડું હું દિન રેન,
જનની-સેવાનાં અમે સાધુડાં હોજી !

સાખી.

થાળ ભરી પૂજા તણો, આવ્યો જનની દ્વાર !
વિશ્વરૂપ માતા થયાં ! શો વિદ્યુત્ ચમકાર ? !

એ કુતુહલ નિરખી, રસથી સીંચાયાં મ્હારાં નેન !
જગની સેવાનાં થયાં સાધુડાં હોજી !

સાખી.

કુતુહલમાં કુતુહલ ભર્યું ! ભાળ્યા ભવપતિ ભૂપ ! !
માત, ભ્રાત, ભગિની અને વિશ્વ થયાં એકરૂપ ! !

એ રૂપ-રાશિ રાજે ઘટ-ઘટમાં ઝરે વેણુ !
એ અમૃત અમે ઝીલનારાં સાધુડાં હોજી !
થયાં અરે ! સહુની સેવાનાં અમે સાધુડાં હોજી !
જગની સેવાનાં અમે સાધુડાં હોજી.

સનમની રાહમાં.

ગઝલ—કવ્વાલી.

સનમને શોધવા કાજે, ફકિરી આજ ધરી લઇશું;
કફન બાંધી શિરે આજે, સફળ ફેરો ફરી લઇશું.
સનમ! ત્હારાં કદમમાંથી, ઉઠે મોજાં મહોબ્બતનાં!
ઝરે મીઠાં અમી-ઝરણાં, અમે રસ સંઘરી લઇશું.
કદિ દિલને તલબ લાગે, જીગરની જામ ધોઇને;
કદમની ખાખથી કૂજા, અમે દિલબર! ભરી લઇશું.
હમે માથે કફન બાંધી, પડયા જ્યારે કદમ આવી,–
દફન તુજ દારમાં થાવા, કદમબોશી કરી લઇશું!
સનમ! ત્હારી સખાવતમાં, અમે જિન્નત ગણી પેઠા!
ડરાવે સેંકડો જહન્નમ, અમે શાને ડરી જઇશું?
રસો ત્હારી નસોમાંથી, વહેતા વિશ્વને પહોંચે;
જગત્ જીવે ત્હમારાથી, અમે જીવતાં મરી લઇશું!
હકિકી ઇશ્ક સાધીશું, મિજાજીને રજા દઇશું;
ટળી બે એક થઇ રહીશું, નવું કંઇ કંઇ કરી લઇશું!
રવિ ઉગે નયન ઝલકે, મીંચાતાં ચશ્મ શશી ખિલે!
×'કમર *આફતાબ' તુજ આંખે, પ્રકાશો પાથરી લઇશું!
હૃદયનાં પોયણાં ખીલે, ઉઘાડી મ્હોં અમી ઝીલે;
કહો જો "પ્રેમરસ પી લે." ફરી ઉર જામ ધરી લઇશું!

× ચંદ્ર. * સૂર્ય.

જીગર જલતું બને ઠંડુ, જીવન ઉતરી જશે ઉંડું;
હજારો જીંદગીથી મીઠડું, મૃત્યુ ધરી લઈશું !
ચ્હડી મસ્તી શરાબીની, મળી સત્તા નવાબીની;
ખલક ખાનાખરાબીની, નહીં મરતાં ફરી લઈશું !
ભૂલાયું ભાન દુનિયાનું, ચ્હડયું છે તાન ઉલ્ફતનું;
નથી કંઈ કામ જિન્નતનું, કદમને ઘર કરી લઈશું !
રમાડી રોમરોમે રાસ, કરીને ભેદ-તમનો નાશ !
ઉલ્ફત પાથરી ચોપાસ, છેલ્લીવાર મરી લઇશું !

તમારો સ્નેહ સાચો છે.

ગઝલ.

પરમ આધાર છો પ્યારા ! ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે !
ન થાશો નાથજી ! ન્યારા, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે !
જગત્ સઘળું થયું ન્યારૂં, નથી અહિં કોઇ પણ મ્હારૂં;
પ્રભો ! તુજ ધ્યાન ઉર ધારૂં, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે !
ત્હમે આધાર આશાના, તિમિર હરજો નિરાશાનાં;
દુઃખો દળતા દુરાશાનાં, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.
નિરાશ્રય, દીન, નિર્ધનના, સગા સાચા દુઃખીજનના;
પ્રદાતા સૌખ્ય-સાધનના, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.
નથી ઘરબાર કે નારી, રહી છે એક લાચારી;
હિવે દૃઢ ધારણા ધારી, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.

ગણી છે ભક્તિને પ્યારી, ગયે જગ મોહથી હારી;
 લીધા બહુ રંકને તારી, ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.
પડ્યા જે સર્વથી હેઠા, પ્રભો! તમ દ્વારમાં પેઠા;
 સુખે હરિમંદિરે બેઠા! ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે!
પ્રભુજી! પ્રાણથી પ્યારા! નયનથી ના કરૂં ન્યારા!
 અચળ સુખ સ્નેહ ભરનારા! ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.
ત્હમે વ્હાલા! પિતા–માતા, સખા–સ્નેહી ત્હમે ભ્રાતા!
 વિધાતા! છો જીવનદાતા! ત્હમારો સ્નેહ સાચો છે.

અભેદાનંદના તરંગો!

ગઝલ—કવ્વાલી.

અમે આનંદના કીડા! અખંડાનંદમાં રહીએ!
 હરીને પારકી પીડા, સદા આનંદમાં વહીએ!
ઉછાળી પ્રેમની છોળો, લગાવી જ્ઞાનનો ગોળો;
 ઝુલાવી હર્ષહિંદોળો, અનંતાનંદમાં રહીએ!
સપાટા સત્યના સહેતા, સમીર સંતોષના વહેતા;
 પ્રભુના રાજ્યમાં રહેતા, વિશુદ્ધાનંદમાં વહીએ!
પુરાણો, શાસ્ત્ર કે તંત્રો, વિવિધ વેદાંતના મંત્રો;
 શીખાવી ઐક્યનાં સૂત્રો, અભેદાનંદમાં રહીએ!
સકળ પ્રાણી તણા વીરા, અમે પ્રેમી સુશીલ ધીરા;
 કરી દુ:ખદર્દના ચીરા, ચિદાત્માનંદમાં વહીએ!

નિવાર્યા દ્વેષ-કલેશોને, વિસાર્યા વેર-ઝેરોને;
વહાવી પ્રેમ લ્હેરોને, અમિતાનંદમાં રહીએ !
નથી કંઇ ભેદ ચેતનમાં, ન અસ્થિ, રક્ત કે તનમાં;
ભૂલીને ભેદ જન-વનમાં, અશેષાનંદમાં વહીએ !
મિલાવ્યા સર્વથી હાથો, ભીડી બ્રહ્માંડથી બાથો;
સુધારી સાથ-સંગાથો, સ્વરૂપાનંદમાં રહીએ !
ફુલો બહુ વિશ્વવાડીનાં, ઉગ્યાં જન દેશ-ડાળીમાં !
ઉછેર્યા એક માળીનાં, અદ્વૈતાનંદમાં વહીએ !
રહી હર હાલમાં એકદિલ, ખુશી કીધી હમે હાંસિલ !
હમારી મસ્તની મહેફિલ, ભરી આનંદમાં રહીએ !
ખિલ્યાં રવિ ઐકયનાં કિરણો ! વહે આનંદનાં ઝરણો !
પૂજી પ્રભુનાં પુનિત ચરણો; વસંતાનંદમાં વહીએ !

આતુરની અંતરવાણી !

ભજન.

આવજો આવજો રે ! મ્હારા દેશની કરવાને વ્હાર !—પ્રભુજી !
લાવજો લાવજો રે ! રૂડા દેશભક્તિનો ભંડાર !—પ્ર૦ લા૦
ટ્હાડાં પડેલાં કાળજાં આજે, દુઃખનો કરતાં પોકાર !
સીંચી અમીરસ-ધાર, ઉદયના મંત્રો ગજાવજો !—પ્ર૦ આ૦
ભૂલા પડયા અમે માર્ગમાંરે, દેજો દૃષ્ટિનાં દાન;
લઇએ અણદીઠડાં તેજ કંઇ, પ્રભુતાના નાદ વરસાવજો !—પ્ર૦ આ૦

અંધકારે અથડાતાં બાળકોરે, કરે હૈડાં થડકાર!
હિંમતના કોટ ચણી ચિત્તમાં, જુસ્સાનાં જાદુ જગાવજો !–પ્ર૦ આ૦
ધર્મ–કર્મ–મર્મ સર્યા હાથથીરે, ગયા પૂર્વજના રંગ !
ધ્યાન ધરી રંકના પોકારને, અંતરધન પાછાં અપાવજો !–પ્ર૦ આ૦
પિતૃઓ પિંડદાન આપતારે, નિજ બાંધવડાં કાજ;
લાજ નિભાવતા લાડથી, એવા કંઈ ભાવો નચાવજો !–પ્ર૦ આ૦
ધીરજના બંધ આજ તૂટતારે, હરે હૈડાંનું હીર !
નૂર નવાં આંજીને આંખમાં, બાલુડાં દીન બચાવજો !–પ્ર૦ આ૦
લાજ આજ રંકની લૂટાય છેરે, બિરદ પાળોને નાથ !
હાથ હવે ઝાલીને હેતથી, કામ કાંઇ મોંઘાં કરાવજો !–પ્ર૦ આ૦
ડગમગતો મેરૂ ડોલતોરે, પ્રલય લહરિયો વ્હાય !
કાળજાં કંપે છે દીનનાં, ધીરતાના બંધ ધરાવજો !–પ્ર૦ આ૦
ગરમ લોહી થડકે છે નાડમાંરે, હાડ ચૂરા થઇ જાય;
તોય અમે ચૂકીયે ન ધર્મને, એવા કંઇ લેખો લખાવજો !–પ્ર૦ આ૦
કુદરતના કોષને ઉઘાડજોરે, આપી ઉંચા ઉદ્દેશ !
ચાવી બતાવી ઉત્કર્ષની, ભય કેરાં તાળાં તોડાવજો !–પ્ર૦ આ૦
હીરાકણીએ ચોક પૂરજોરે, ભાવ ઉરમાં ઉભરાય !
રેડીને નીર વીરતાતણાં, અસ્ત્રો ઉત્સાહનાં સજાવજો !–પ્ર૦ આ૦
ભીષણ ભવસાગર ભડભડેરે, લાગ્યો દવ ક્યાં હોલાય ?
અંતરની આગ આજ ઠારવા, પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ પધારજો !–પ્ર૦ આ૦
ઉકળે છે આતુરને અંતરેરે, પ્રભુદર્શનનો પ્રેમ !
ગરમી હરીને હરિ! ગ્રીષ્મની, વ્હાલા 'વસંત'ને વધારજો !–પ્ર૦ આ૦

દીન હૃદયની યાચના.

(બિલાવર-સહિયર દુઃખ શું દાખવું ?-એ લય.)

પાય પડી પ્રભો ! વિનવું, વ્હાર કરજો આ વાર;
ચરણશરણ ચાહું શ્રીહરિ ! નોધારાના આધાર !-પાય.
આપ દયાઘન દેવ છો, દીનબંધુ દાતાર;
શરણાંગતવત્સલ હરિ ! મારા હૈયાના હાર !-પાય.

અપાત્રતા.

સેવા પૂજા મેં સાધી નથી, નથી ભક્તિનો ભાવ;
અંધ, અબૂઝ, અજાણ છું, મ્હારો કરજો બચાવ-પાય.
કામી, કુકર્મી, કુટિલ અતિ, કર્યાં પાપો અપાર;
આપ કૃપાને આ બાપજી ! નથી યોગ્ય લગાર-પાય.
અનીતિ, અસત્ય, અધર્મના, ભર્યાં કર્મ-ભંડાર;
વ્યર્થ ગુમાવી આ જીંદગી, શોધ્યો નહિ કંઇ સાર !-પાય.
જેવો તેવો તોય તાતજી ! રંક બાળ આ વાર,-
શરણે આવ્યો ત્હેને તારજો, કરી શિશુનો સ્વીકાર-પાય.

અંતર સ્થિતિ અને યાચના.

નિર્બળ હોડી આ માહરી, જગ ભવસિંધુ અપાર;
'એ ડૂબી, કે એ ડૂબશે !' એવા ઉઠતા પોકાર !-પાય.
ફૂંકે તોફાની વાવડો, પાણી કરતું ઝંકાર !
લોઢા ભયંકર ઉછળે, ફેલ્યું ફરતું અંધાર !-પાય.

શઢ તૂટ્યા ને સ્તંભો ઉખડ્યા, નથી કંઇએ આધાર;
ડૂબાવવાને દોડતાં, મારે મોજાં બહુ માર!–પાય.

ષડ્-રિપુઓ મળી સામટા, થયા હણવા તૈયાર;
મોહ હલાહલ સીંચતો, ઘોંચે ભાલાની ધાર!–પાય.

કામ કટાર ધરી ઉભો, મદ મારાનો અવતાર;
ક્રોધ કસાઇ ત્યાં કારમો, કરતો ભીષણ ઉચ્ચાર–પાય.

મત્સર, મદ, અભિમાનનાં, છૂટ્યાં તીરો અપાર;
ઘાયલ જીવડો આ તરફડે, નથી શાન્તિ લગાર–પાય.

એ ષડ્-રિપુના મારથી, બન્યો છેક લાચાર;
"ત્રાહિ ત્રાહિ" પોકારતો, આવ્યો તાતને દ્વાર–પાય.

દેહની હોડી આ ડોલતી, નથી દેખાતો પાર;
મરણાધિક દુઃખ ભોગવું, નથી અવર આધાર–પાય.

ઉગરવાનો ઉપાય કંઇ, બાકી નથી તલભાર!
વિશ્વ તણા કર્ણધાર છો, આપ કરજો ઉદ્ધાર–પાય.

ચરણશરણમાં રાખજો, કરૂણામૃતના ભંડાર!
વસંત-નૌકા સૂકાનને, કર ધરી વિશ્વાધાર!–પાય.

પ્રભુની પ્રેમજ્યોતિ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

વિલોકી મોહિની મૂર્તિ ! હૃદયમાં જે વિરાજે છે !
સકળમાં સ્નેહની સ્ફૂર્તિ ! શ્રીહરિના નાદ ગાજે છે !

જગતને વામ કરધારી, પ્રણય સર્વત્ર વિસ્તારી;
ઉઘાડી મોક્ષની બારી, અજબ એ શક્તિ સાજે છે !

જગતને જ્યોતિમાં જોડી, ખિલો પ્રભુપ્રેમનો ખોડી;
પડદા સ્વાર્થના તોડી, અભેદાનંદ ગાજે છે !

કર્યોવિણ સાધના 'ૐ'ની, જશે સહુ વ્યાધિઓ શાની ?
પરમસત્તા પ્રભુતાની, જીગર ઉદ્ધાર કાજે છે !

જગતજ્યોતિ જલે જેની, ધરા ધૂની ધખે જેની;
ધરી સુરતા સદા તેની, અલખ રત્નો નિવાજે છે !

જગતની આંખ મીંચીને, હૃદયચક્ષુ ઉઘાડીને;
નિહાળી દિવ્ય લીલાને, હૃદયમાં દેવ રાજે છે !

બ્રહ્માંડનો માંડવો-ગેબી વિશ્વરહસ્ય.

તુરાની લાવણી અથવા ભજન.

શૂન્યમાં ખડાં કર્યાં બ્રહ્માંડ! માંડવો અજબ બનાવ્યોજી!
રચ્યાં કાંઇ અદ્ભુત માયા-કાંડ! ઠાઠ આ બડા જમાવ્યોજી!-માં૦

નિર્ગુણથી ગુણ પેદા કીધા, ઇચ્છાને આધાર!
નિરાકારમાંથી શા સર્જ્યા, વિવિધ અનંતાકાર!

તમારી લીલાનો નથી પાર, કુશળ કારિગર સરજનહાર!
પ્રવૃત્તિ કરતા આપ અપાર! અચળ સ્થાણુ છો વિશ્વાધાર!-માં૦

પહેલાં પોકળ ગગન રચ્યું, પછી સમીર કર્યો સંચાર!
વાયુથી અગ્નિ ઉપજાવી, અગ્નિથી જળધાર!
વારિથી પૃથિવી ઉપજાવી, રચ્યો સકળ સંસાર!
જળચર, ભૂચર, ખેચર, વિરચ્યાં, પ્રાણી પારાવાર!

ઘટ ઘટ ખેલો જગદાધાર! તમારી લીલાનો નહિ પાર!-માં૦

તેજ-ગોલકો રચ્યા ભેદવા, સૃષ્ટિનો અંધાર!
ન્હાનાં મ્હોટાં અગણિત કીધાં, ગ્રહ-નક્ષત્ર અપાર!
સૂર્યમંડલો રહે ઘૂમતાં, ઝરે તેજ અંબાર!
નિરાધાર દોરીમાં બાંધ્યાં, ખસે નહિ તલભાર!

પરસ્પર ખેંચતાણ કરનાર, ગુરૂત્વાકર્ષણને આધાર!
શેષ થઇ ઝીલો છો ભૂભાર, ચલાવી વિસ્મયકર વ્યાપાર!-માં૦

નિરાધાર પૃથિવી ઉભી છે, ગગને રમતી રાસ!
તારાગણ સાહેલી સાથે, ચંદા કરે વિલાસ!

હશે આ મિથ્યા કે સહુ સાચ? ન પહોંચે વેદ જ્ઞાનની વાચ!
'નેતિ'નો કરમાં ધરીને કાચ! નચાવી નવલી અદ્‌ભુત નાચ!
કળા કરી કેવી અપરંપાર! વસ્યા જળ સ્થળમાં સર્વાધાર!—માં૦

એક એક નરદેહ વિષે, વળી એક એક બ્રહ્માંડ!
પિંડ પિંડે નવી રચનાનું, રચ્યું અજબ કુભાંડ!
બગલમાં જીવ બાલકડાં સાથ, કરે તાંડવ ત્યાં માયારાંડ!
મોહ—મધુપાન વડે બેભાન, બન્યું છે ઘેલું મનડું હાંડ!

બંડ કરવા બનતું તૈયાર! હસીને સુણતાં એ સીતાર—માં૦

દશ ઇન્દ્રિય, એકાદશ હુંપદ, શરીર દુર્ગે સરદાર!
દશે દિશામાં દીપ્યાં કેવાં! વિચિત્ર ત્યાં દશ દ્વાર!

કરે છે ચોકી ચોકીદાર, બનીને આઠ પ્હોર હુશિયાર!
ભૂલતા ત્હેના શિર પર માર! નથી જ્યાં ઉધાર—ખાતા પાર!
રોકડો હિસાબ હરિ! કરનાર! ન્યાયમાં લાગે શાની વાર?!—માં૦

બંધુ આ બ્રહ્માંડ માંડવે, આવ્યા રમવા રાસ!
રાસ રચ્યો કર્ત્તવ્ય—ધર્મનો, નથી અહિં ભોગ-વિલાસ!
પ્રેમ પરસ્પર પવિત્ર પ્રસરે, એવી ભરી સુવાસ!
હાથ ધરીને—સાહ્ય કરીને, સુધારવો સહવાસ!

વીરૂ! કરજો આ તત્ત્વ—વિચાર! અંતરે ઝીલજો અમૃતધાર!
ભરીને રેડી સુધારસ—ધાર, કરો અહિં દિવ્ય જીવન સંચાર!—માં૦

સહુ તાર સમતાના સાંધ્યા, સુરતાનો સીતાર!
રોમ રોમમાં રણકા ઉઠ્યા, "હરિ! હરિ! જગકર્તાર!"

*મણિ, +મોતી, ×હીરાકણિયોનો, મ્હડયો સરસ શણગાર!
વસંત ખિલી અવનિતલમાં, સફળ થયો અવતાર!
કરે છે નાથ! નામ ઉચ્ચાર, ભરે ઉર ભક્તિરસ ભંડાર!
સારમાં સાર એજ સંસાર, સંચર્યા સ્વામિન્! હૃદયાધાર!–માં૦

અનલહક્ક અને અલખનાદ.

ગઝલ.

ભરી રસને રંગેરંગમાં, હૃદય સહુનાં રીઝાવી જા;
જીવન રેડી નવું જગમાં, જીવન જ્યોતિ જગાવી જા.
ભૂલી ભગવાનની ભીતિ, વિસારી ધર્મ ને નીતિ;
ધરે જગ ઉલટી રીતિ, ગતિ ત્હેને લગાવી જા.
શ્રુતિનાં સંગ્રહી સૂત્રો, રચી કંઇ યોગનાં તંત્રો;
લખીને પ્રેમના મંત્રો, અલખ લગની લગાવી જા.
રચી કર્ત્તવ્યની વેદી, વદીને વેદની વાણી;
પુનિત ઘૃત પ્રેમનું રેડી, ધ્વનિ મંત્રે ગજાવી જા.
શિખાઓ યજ્ઞની સળગી, ધુણી ઉર ત્યાગની ભડકી;
અમલનાં ઇંધનો ખડકી, અલખ ધૂની ધખાવી જા.
સહુને રાખજે રાજી, બની તું તાહરો કાજી;
મ્હડી છે હાથ તુજ બાજી, કનકવાને ચગાવી જા.

---

* દયા. + ક્ષમા. × આત્મભોગ.

ગુમાવ્યું કિંમતી મોતી, જરૂર તે આજ લે ગોતી;
પ્રકાશીને અલખ જ્યોતિ, જીવન તુજ ઝગમગાવી જા.
ભરીને લક્ષ્યના લોટા, શમાવી પાપ-પરપોટા!
લગાવી જ્ઞાનના સોટા, ભયો સહુના ભગાવી જા.
વિષયમય ઘાસના પૂળા, પડયા ભૂમિ ઉપર ખુલ્લા;
ફુંકી ત્યાં મોતનો વાયુ, અનલ-તનખો ઝગાવી જા.
સુધારી ધર્મના ચીલા, બનાવી બંધનો ઢીલાં;
અચળ જગ-પાપના કિલ્લા, ઉખેડી-ડગમગાવી જા.
રડયો છે તું ઘણા જન્મો, વિસારી ધર્મના મર્મો;
ધરી આજે નવાં વર્મો, હસીને તું હસાવી જા.
ધરી મસ્તી ફકિરીની, લુંટી લીલા અમીરીની;
પીંછી લઈ અંત પ્રેમીની, જહાં સારી રંગાવી જા.
મરીને લાખ મોતોમાં, ઉઠીને દિવ્ય જ્યોતોમાં;
સ્વસત્તા લેશ ખોતો નાં, 'અનલહક્ક'ને ગજાવી જા.

મ્હારી વ્યાપકતા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ચરાચરમાં ભર્યો છું હું, બધો સંસાર મ્હારો છે;
થરેથર પાથર્યો છું હું, બધો વિસ્તાર મ્હારો છે.
પવનની મંદ લહેરોમાં, વહું સૌગંધરૂપે હું;
નચાવું ચેતનાવૃક્ષો, જગત્-સંચાર મ્હારો છે.

ખિલું હું પુષ્પ થઇ વૃક્ષે, વસું હું માતની કુક્ષે;
લખું હું લાખને લક્ષે, બધે અધિકાર મ્હારો છે.
ગજાવી મેઘમાળાને, ડગાવી વિશ્વશાળાને;
જગત્ સૂતું જગવવાને, અજબ ટંકાર મ્હારો છે.
રચું ઉંચા ઉભા પ્હાડો, ઉગાડું પુષ્પ-ફળ-ઝાડો;
બનાવું રાત ને દહાડો, બધો એ કાર મ્હારો છે.
ઘૂમે છે સૂર્યમંડલ આ, હજારો મંડલો તેવાં;
ધરાને શેષ ધારે જ્યાં, તહિં આધાર મ્હારો છે.
ઉદયના મંત્ર ફૂંકીને, રચું છું સૃષ્ટિઓ લાખો;
કરૂં પાછો પ્રલય ત્હેનો, અજબ વ્યાપાર મ્હારો છે.
બની હું બાદશાહ પોતે, પ્રજા સરજું છું પોતાને!
જમાવું જાત પર સત્તા, જગત્ દરબાર મ્હારો છે.
બનું ગોરો અને કાળો! બનું ભોળો અને ભાલો!
બનેવી ને બનું સાળો! બધો વ્યવહાર મ્હારો છે.
બનાવી વીજના સંચા, ચલાવે લોક સંદેશા;
બધી એ બેટરીને સાંધનારો, તાર મ્હારો છે.
સ્રવી ઉરભેદી આલાપો, નિવારૂં તસેના તાપો;
અગમગમ ભાખનારો એ, અલખ સીતાર મ્હારો છે.
બની ગજરાજ ગાજું છું; બની મૃગ અશ્વ ભાગુ છું!
જીવન-મૃત્યુ બનુ છું હું, છરો બે ધાર મ્હારો છે.
રજત, સોનું અને રત્નો, રચ્યાં કોટી કરી યત્નો!
કુબેરે સાચવ્યો છે એ, અલખ ભંડાર મ્હારો છે.

બનીને રામ કે વામન, થયો હું ભક્ત ભયભંજન;
નિરંજન નંદ-નંદન કૃષ્ણ, પણ અવતાર મ્હારો છે.
પ્રકાશું ચંદ્ર થઈ જગને, પ્રજાળું સૂર્ય થઈ નગને;
રચું રક્તે રગેરગને, બધામાં પ્યાર મ્હારો છે.
બનાવી સમ લોકોને, વિદારી દુઃખ શોકોને;
રચું લીલા વિલોકોને ! વિવિધ સંસ્કાર મ્હારો છે.
ઉગ્યો હું વૃક્ષ પાંદડીએ, હસ્યો હું પુષ્પની કળીએ;
વસ્યો ભૂમિ-ગગનં-દરિયે, વસંતાગાર મ્હારો છે.

બ્રહ્મરસનો મસ્ત પ્યાલો !

પદ આવથ સોરઠ.

પ્યાલો મ્હારો બ્રહ્મરસનો ભરપૂર ! પીઓ ઉર ભરી ભરીરે !
બનો પ્રિયે ! મતવાલા ચકચુર ! રહે ચિત્ત ઠરી ઠરીરે ! ટેક.
પીતાં અજરામરપદ પામ્યા, જુગજુગનાં દુઃખ બંધન વામ્યાં;
મોક્ષ સદન ધન જામ્યાં, ભવ ગયા તરી તરીરે ! પ્યાલો.
સુરતા શબ્દની દોરી પકડતાં, ષડ્રિપુ સાથે રણમાં લડતાં,-
ઋહડતાં-આખડતાં, જ્યોતિ ઉર ઊતરીરે ! પ્યાલો.
શાસ્ત્રવચન સિદ્ધાંત્ત શ્રુતિના, ધ્યાન ધારણા ધર્મધૃતિના;
વાણી વીણા સદ્‌વૃત્તિને વરી વરીરે ! પ્યાલો.
સદ્દગુરૂ શબ્દતણાં શર સાંધી, મુક્તિ નિશાને દૃષ્ટિ બાંધી,-
દાવ ફેંકવા ભાવ ધરીને ફરી ફરીરે ! પ્યાલો.

લઘુતા છોડી છે તન-જનની, મમતા દોરી તોડી મનની;
માનવજન્મની સહજ સફળતા કરી ખરીરે! પ્યાલો.
ભક્તિમાર્ગે ભલો મન ભાવે, જ્ઞાન-રવિ ઉર કમળ ખિલાવે;
ચક્ર ઘુમાવે ધરા-ધરી કર ધરી ધરીરે! પ્યાલો.
સૌખ્ય તરંગો ઉરમાં ઉછળે, પ્રગળ પૂર્વનાં પાપો પ્રજળે!
ત્રિવિધતાપનાં ભાન, ગયાં સહુ વિસ્મરીરે! પ્યાલો.
વસંત સદ્‌ગુરૂ નાથ પ્રતાપે, અક્ષરપદ પામ્યો હું આપે!
સ્વરૂપમાં નિજ લક્ષ સમાધિ સરી સરીરે! પ્યાલો.

મ્હારૂં ગેબી સ્વરૂપ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

સુણો અહિ ભાવથી કોઇયે, નવાં વાકયો કહું છું હું;
નથી 'હું' તે 'તમે' તોયે, 'હમે' તે 'હું' ન હું છું હું!
તરંગો ઉઠતા જળમાં, શમી જાતા પ્રતિપળમાં,
ઉદય-લયના મહાલયમાં, બધે સત્તા ગ્રહું છું હું!
વસું હું મેદનીપુરમાં, ચતુર ને મૂર્ખના ઉરમાં;
અનુભવ ઉઠતા સુરમાં, ગણી તે સંગ્રહું છું હું!
અજબ મસ્તી હમારી છે, બધા રંગોથી ન્યારી છે!
છતાં અંગો વધારીને, નવા રંગો ચહું છું હું!
રૂદન ને હાસ્ય દુનિયાનાં, સુખો દુઃખો ઘડ્યાં જગનાં!
શુણીને એ વિવિધ વાજાં, સદાયે મસ્ત રહું છું હું!

હસે તે જોઇને હસતો, રડે ત્યાંથી રડી ખસતો !
રૂદન ને હાસ્યમાં વસતો, વહેતામાં વહું છું હું !
ઉપાધિ, આધિ ને વ્યાધિ, ત્રિપુટીતંત્રને સાંધી;
જગતને દોરીએ બાંધી, બધી વ્યાધિ દહું છું હું !
જગત્ જેને કહે વ્યાધિ, અમારે એજ *ઉપાધિ;
અનાદિસૂત્રને સાંધી, નવી યાદી લખું છું હું !
લગાડી મોહનો ધોકો, પડાવું વિશ્વને પોકો !
રડે જ્યાં રાંકડા લોકો, ખુશીથી ત્યાં હસું છું હું !
ચ્હડીને વાયુની લહેરે, હવા બ્રહ્માંડને ઘેરે;
વિકલ્પો વિશ્વમાં વેરે, હમેશાં ત્યાં વસું છું હું !
નથી હું દેહ કે દુનિયાં, છતાંયે હું નથી શામાં ?
ઉછળતો સપ્ત-લોકોના, તરંગોમાં વહું છું હું !
ઉભો શિર રાખી આકાશે, જડ્યાં પાતાળમાં ચરણો !
ધર્યા ત્રણુલોકને ઉદરે, નથી તોયે બધે છું હું !

મનોવિજયનો મહિમા.

ભજન-પદની લય.

વીરનર અમરપદને વરે, જે કોઈ મનને વશ કરે:-જે કોઈ.
મન અમર જીવન અપાવે, મન જીવનને હરે;
મન ચ્હડાવે શિખર ઉપર, ખીણુમાં મન ધરે:-જે કોઇ.

---

* Attributes=વિશેષણ.

મન ભૂમિતલ ચીરીને, પાતાલમાં ઉતરે !
પવન સરખું વેગી મનડું, સ્વર્ગપથ સંચરે:—જે કોઇ.
સ્વચ્છંદી મનપશુ વિષયનું, મલિન ઓખર કરે;
સંયમી મનદેવતા, સર્વાંગ ઓજસ ભરે:—જે કોઇ.
અંકુશે ગજ સજ્જ થઇને, વિજય રણમાં કરે;
નિરંકુશ માતંગ મનડું, ભૂત ભમતું ફરે:—જે કોઇ.
મન વિજેતા ધ્રુવ સરિખી, અચળ પદવી ધરે;
યુગ–યુગાન્તર પ્રલય પ્રસરે, તોય પગ નવ સરે:—જે કોઇ.
શંકરનો વર પામનારો, હિરણ્યકશિપુ મુઓ;
(પણ) દશ સહસ્ત્ર નૃસિંહ આવે, તોય ન માર્યો મરે:—જે કોઇ.
વીશભુજ દશશિષ રાવણ, રામચંદ્રે હણ્યો;
લક્ષ રામ મળે કદાપી (તોય) મનોજીત ન મરે:—જે કોઇ.
નયનઝલકે વિજય વરીને, શત્રુનો જય કરે;
વિષ્ણુ, શિવ ને વિરંચી સરિખા, વરદ કર શિર ધરે:—જે કોઇ.
ચિંતવે તે સહજ પામે, સૃષ્ટિ સેવા કરે;
હાથ જોડી રિદ્ધિ–સિદ્ધિ, હાજરી ત્યાં ભરે !—જે કોઇ.
પગ ધરે ત્યાં સકળ જનનાં, સતત મંગળ કરે;
સૌમ્ય શીતળ મુખ નિહાળી, હૃદય સૌનાં ઠરે !—જે કોઇ.
તેજ–ઓજસ–ભેદી ત્રિભુવન, વિભુચરણમાં સરે;
પ્રબળ પગલે ધરતી ધ્રૂજે, નમન સુરનર કરે !—જે કોઇ.
મનોવશ કરનાર મુનિવર, વિશ્વને વશ કરે;
આત્મદેશ ગજાવી, એ દિગ્વિજયી બની વિચરે:—જે કોઇ.

મનવડે છે મોક્ષ-બંધન, દુ:ખ-સુખ મનવડે;
રાયને મન રંક કરીને, રંક રાજ્યે ધરે!–જે કોઈ.

ચહે જો કલ્યાણ જીવડા! વાત ઉરમાં ધરે;
મન-વિજયનો મંત્ર ભણીને, તાપ ત્રિવિધિ હરે:–જે કોઇ.

એકરસ આત્મસત્તા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

નથી કંઇ ભેદ ઉદ્દેશે, નથી કંઇ ભેદ જ્યાં લેશે!
જણાયે ભેદ તે દેશે, ભર્યો છે સર્વમાં સરખો.

નથી એ ભિન્ન કાળામાં, ન જૂદો એ રૂપાળામાં;
જગતનાં બાળ-બાળામાં, વસ્યો એ સર્વમાં સરખો.

નિદર્શન-યોગ-ભક્તિમાં, પુરાણો ધર્મઉક્તિમાં;
વિવિધ વેદાન્ત યુક્તિમાં, ઠર્યો છે સર્વમાં સરખો.

નથી જૂદો ઉપાદાને, નથી કંઇ ભિન્ન વિજ્ઞાને;
બધાંએ જેમને માને, ઝર્યો એ સર્વમાં સરખો.

દયા, સ્નેહે અને ભાવે, હૃદય, દેહે અને દાવે;
જૂદો એ હોય દેખાવે, છતાં છે સર્વમાં સરખો.

ઘડ્યા છે એક માટીથી, ઘડા આ પ્રેમપાટીથી;
ન રોટી ભિન્ન બાટીથી, ધર્યો છે સર્વમાં સરખો.

રહે છે રક્ત જે સતું, બધાંની નાડમાં વહેતું;
જીવનરસ રેડતો ત્યાં તું, રહ્યો છે સર્વમાં સરખો.

ભલે જૂદા બહુમત હો, વિવિધ કંઇ ધર્મના પથ હો;
ઝરો સુખરૂપ આત્માનો, વહ્યો છે સર્વમાં સરખો.
જૂદા દિવસો અને રાતો, જૂદી–જૂઠી ખરી વાતો;
સમય ત્યાં એક સંધાતો, સર્યો છે સર્વમાં સરખો.
ઘડેલા ઘાટ સોનીના, ભલે કંઇ લાખ જૂદા હો;
હમારો બ્રહ્મ સોનાનો, વસ્યો છે સર્વમાં સરખો.
હમારૂં લક્ષબિંદુ તું, હમારો આત્મબંધુ તું;
હમારો શાન્તિસિંધુ તું, કહ્યો છે સર્વમાં સરખો.
ચ્હડે કોઇ અગ્નિરથમાં કે, ઉડે વિમાનની પાંખે;
સ્ટિમર કે અશ્વનો રસ્તો, રહ્યો છે સર્વમાં સરખો.
ભલે જેને રૂચે જેવાં, કરે આભૂષણો તેવાં;
હમારો બ્રહ્મનો હીરો, રસ્યો છે સર્વમાં સરખો.

અગમનિગમની વાણી.

એક તારાનું ભજન.

જ્ઞાનનો મારગ લેજો જાણી, ત્હમે વીરા મારા !
શાસ્ત્રોના સારને પ્રમાણી !
મન ભાવ્યાં શાં ભોજન કીધાં, સ્હામે પીરસ્યાં ભાણાં;
સ્વાદ ન ચાખ્યો, ભૂખ ન ભાગી, ખોયાં તે ખર્યાં નાણાં !
એતો અંધાની ઉજાણી રે–જ્ઞાનનો.

નહિ કિનારે આસન માર્યું, તોય તરસ નહિ ટાળી!
કાં તો સરિતા સૂકી–લૂખી, કાં તો અક્કલ બાળી;
શું તૃષા ન ટાળે પાણીરે ?–જ્ઞાનનો.

ભાવ ધરીને ભક્તિ કીધી, તોય ક્ષુધા નવ ભાગી!
સુખનાં સ્વપ્નાં દૂર રહ્યાં ને, આગ હૃદયમાં જાગી!
આતે કેવી વિપરીત વાણીરે ?–જ્ઞાનનો.

પરવસ્તુ ધંધામાં ધાયો, ઘરનાં ધન પણ ખોયાં!
દેશદ્રોહનો નફો મેળવ્યો, વિષનાં બીજો બોયાં.
આતે કેવી કરી કમાણીરે ? !–જ્ઞાનનો.

સદ્‌ગુરૂ સેવ્યા, સિદ્ધિ ન મળી, સૂધરી નહિ મુખ વાણી!
કાંતો ગુરૂજી જ્ઞાન વગરના, કાંતો ચેલામાં નહિ પાણી;
એતો ચાર પગાળાં પ્રાણીરે!–જ્ઞાનનો.

રાજાનું શિરછત્ર છતાંયે, પ્રજા રખે દુભાણી;
રાજકાજનું શું ઠેકાણું, એ કર્મ વગરની કહાણી;
હાય! એ ધણી છતાં લૂટાણીરે–જ્ઞાનનો.

ગુરૂ મછંદર! શિષ્ય ગોરખો, બૂટ કાનની તાણી;
પગની બૂટે શિર શોભાવ્યું! અગમનિગમની વાણી!
સંતો! જાણી લ્હેણું જાણીરે!–જ્ઞાનનો.

કૃષ્ણબંસીનું અનબતાન.

ગઝલ—કવ્વાલી.

યશોદાનંદના લાલા ! જરા બંસી બજાવીજા !
રસીલા કાન મતવાલા ! પ્રણય-મંત્રો ગજાવીજા !
ગ્રહીને વેદની વીણા, કહીને મર્મ કંઇ ઝીણા;
સ્વરો આલાપીને તીણા, સૂતી સૃષ્ટિ જગાવીજા !
તૃષાથી કંઠ સૂકાતો, પીડાતો પ્રાણ આ જાતો;
મધુરૂં ગાન કંઈ ગાતો, તૃષા મ્હારી છીપાવીજા !
વિષયનાં ભાન ભૂલાવી, અજબ ઉરઝૂલે ઝૂલાવી;
શ્રવણ બ્રહ્માંડ ડોલાવી, ગગનપટને ગજાવીજા !
જીગર દુઃખ દર્દ હરનારા, પરમ સુખશાન્તિ ભરનારા;
જગતને જીતનારા એ, મહા-મંત્રો સુણાવીજા !
અચળ પદ—દુર્ગે ચ્હડનારા, પ્રબળ રિપુ સાથ લ્હડનારા;
વિજયની માળ વરનારાં, સબળ શાસ્ત્રો સજાવીજા !
હૃદયની મસ્તીનાં મોજાં, ચ્હડે સિંધુ ત્યજે માઝા !
અલખનાં એ અજબ વાજાં ! હૃદયકુંજે બજાવીજા !
વહાવી મસ્તીલ્હેરોને, ઉછાળી પ્રેમ—છોળોને;
અમારાં ક્ષુબ્ધ હૃદયોને, પ્રણવરસથી ભીજાવીજા !
બનાવી સૃષ્ટિને ગાંડી, પીટાવી પ્રેમની ઢાંડી;
નિચોવી સ્વાર્થથી હાંડી અભયરસ પીવરાવીજા !

વિહારી ભેદની છાયા, નિવારી મોહની માયા;
 અમર કરી અમ કનક કાયા, વિષયવિષ વીસરાવીજા !
બનાવી પ્રેમના યોગી, કરી દે બ્રહ્મસંયોગી;
 રમાડી રાસ રસભોગી ! રસીલા રંગ પૂરીજા !
બની તુજ એકની રાધા, લીધી સહુ અન્યની બાધા;
 તજી વ્હાલા ! બધા વાંધા, હૃદય મૂર્તિ ઉતારીજા !
ભુલાવી ભાન દુનિયાનું, જગાવી જ્ઞાન આત્માનું;
 મધુરી મૂર્તિ બધે ભાળું, મને એવું શિખાવીજા !
સૂતાં ઉઠતાં જતાં ફરતાં, જગતનાં કાર્ય સહુ કરતાં;
 રહે મૂર્તિ ખડી ઉરમાં, લગન એવી લગાવીજા !

ઠગી હમને હરયા બહુએ હવે હરનાર નથી.

ગઝલ.

(સદા સંસારમાં સુખ દુઃખ સરખાં માની લઇએ—એ લય,)

જનારા તે જશું, રોકયા હમે રહેનાર નથી;
 વૃથા છે યત્ન બધા, જિન્દગીમાં સાર નથી.
ઘુંટાવો બૂટીઓ કે ધાતુઓની ખાખ હમે;
 જવાનો વખ્ત થયો, ત્યાં કશો ઉપચાર નથી.

તેડાવો વૈદ, સૈયદ, સાંઇ તે બરબાદ જશે !
નકામા હાથ ઘશો શું ? કશું વળનાર નથી.
જપાવો મંત્ર, રાખો ચાખડીઓ લાખ રખે;
બડા જાદુગરોનો કાર કંઇ થનાર નથી.
તુટેલા તાર સાંધવાનો, શો મલમ બતાવો ?
આપે કોઇ જીંદગી, એવો અહિં હુશિયાર નથી.
રડીને કેટલું કહોને, તમે અહિં રાખવાના ?
રડો નિજ સ્વાર્થને તેમાં કશો ઉપકાર નથી.
ભલે ફુસલાવી, પટાવી, તમે મનાવો મથી;
ગણ્યું નિઃસાર, તેમાં સાર સમજનાર નથી.
ન આલમ જાણુતી, કહીએ શું અમે આજ કથી ?
જવાના તે જશું, રહેનાર તો જિન્હાર નથી.
નથી આશક, નથી માશુક, તજી ઉલ્ફત બધીએ;
ખરા દિલથી હમે, કદિ વસ્લના દિલદાર નથી.
નથી વ્હાલા કે વ્હાલીના, ન ભાઇ મિત્ર તણા;
હમે હરના થયા, પરનો હવે અધિકાર નથી.
લખાવી દિજા નસીબે, તબાહ આજ કરી;
ભલાઇ કે બુરાઇનો, હવે સુમાર નથી.
ભલે ગુનાહ ગણો, તેનીયે પરવાહ ત્યજી;
હમારી ચશ્મને અપરાધનો ઇનકાર નથી.
ભલે દિદાર ગણો કે તમે દરકાર ત્યજો;
જીત્યા જગમાં હમે, કદીએ કબૂલી હાર નથી.

ડૂબ્યા નિજ આત્મતત્વસિંધુને તળીએ હમે તો;
વિનાશી વિશ્વની વ્યાધિ તણો વિચાર નથી.
ઉપરથી ભાવ બતાવી, કર્યા ઉરઘાવ ત્હમે;
ઠગી હમને હસ્યા બહુએ, હવે હસનાર નથી !

રિહાઇ કે બેવફાઇ ?

ગઝલ.

દીલની હતી જે ચાહના, તે આજથી પૂરી થઈ;
વ્હાલી હતી જે આશના, તે જાનથી બૂરી થઈ.
ઓ ! નિંદ ! હા ! એ ખ્વાબ ! ઉલ્ફત જામ આજ ફુટી ગઇ;
લિજ્જત અમારી ચશ્મની, ઝેરી સનમ ઝુંટી ગઇ.
અલ્મસ્ત એકજ ઇશ્કની, વાતો હવે ખૂટી રહી;
ખ્વારી હમારી થઇ રહી, યારી સનમ લૂટી રહી.
દિલ, ઇશ્ક દોરી તૂટતાં, આ જીંદગી તુટી વહી;
દિલ, કાચ, મોતી તૂટતાં, બાકી રહી બૂટી નહિ.
હા ! વશ હવસને થઇ જીગરનાં ખૂનમાં બરછી ધરી;
કંઇ કસ નથી બસ તન બદનમાં સરબસર ચીરે ફરી.
જુસ્સો વહે જલતાં જીગરમાં આગના સોલા ભરી;
ન રિઆવ થઇ તું બેહયા ! આમુશ કર કત્લે છૂરી.

કરી ચાક સીને સાફ ખંજર, બેવફાઇ ખુંચતી;
પરવાહ શી ? આલમ કરૂં, દિલની સફાઈ ફુંકતી.
આ બેકદરદારી અને યારી હમારી આ રહી;
જુલ્મે સીતમગારી અને દિલની ખુમારી ક્યાં વહી ?
કદી પ્યારને બદલે ભલે ફાંસી નઝર મળતી અહિં;
કદી આજ ઉલ્ફતમાં હમારી, શાન જો જલતી રહી.
એ આગને ફાંસી અહિં છે, પાક દોરી ઇશ્કની;
જે જામ ચાખે ઇશ્કની તે રાહ જોશે વસ્લની.

આતિશે ઇશ્ક.

ગઝલ.

ઉગે છે સૂર્ય થાવા અસ્ત ખીલે છે ફૂલો ખરવા;
હમે તો જાણી લીધું છે, હમે જન્મ્યા છીએ મરવા.
પતંગે મેળવ્યું છે દીપ, પર કુરબાન તન કરવા;
પછી તલવારની ધમકી, અને આ લાલ ડોળા શા ?
ફક્ત છે એકરોજી ચાહ, દિલમાં ચાહનારાની;
જહર એ ચાહને બદલે, પીવાડે ત્હોય ના પરવા.
તમે રોકો, તમે ટોકો, ઉઠાવો મોતનો ધકકો !
ભલે ઘેલા છતાં મુખ્તાર, ધાર્યું દિલ તણું કરવા.
લગાવી ઝેરના કાંટા, ભલે ભોળું જીગર વિંધો;
ખૂદાના છે કસમ નાં, રાખશો બાકી કંઇ કરવા.

ગુજારો કંઈ સિતમગારી, પૂરીને કેદખાનામાં;
  બધી આલમ હમારે કેદખાનું, શી પછી પરવા ?
કમાઇ ગર્ભમાં બેડી, હમે માશુકને માટે;
  હવે બેડી હજારો હાથમાં હો, ત્હોય શી પરવા ?
ફરીશું પેરમાં બેડી, ગળે જંજીર પહેરીને;
  શરમ શું ? મીઠી માશુકના, તમગા એ દિલે ધરવા.
ફરી બેડી, ફરી જંજીર, પ્હેરી તોક સીના પર;
  ન બદલે જ્યાં સુધી થઇ, ગુલછડી માશૂકના કરમાં.
બનીને ડોલ ચક્કરમાં, ભરીશું કર્મનાં પાણી;
  ફરીશું બસ ફર્યા કરશું, પૂરો એ હોજને ભરવા.
ફરીશું ના કદી પાછા, મરીશું મોજથી જ્યારે;
  લપેટીને ગળે મરશું, હમે માશુકના કરમાં.
ખુદા જો ખલ્કનો છે તો, ખુદા માશૂક છે મ્હારો;
  ખુદા-માશુક માટે જાન, આ કુરબાન છે કરવા.

શ્યામાને સંબોધન.

હરિગીત.

નિઃસાર આ સંસારમાં નિઃસ્વાર્થ કોનો પ્રેમ છે,
ને દુઃખદાયક સૃષ્ટિમાં સુખકાર કોની નેમ છે;
આ ગરળના આગાનમાં કે કોણ પિયૂષ ધાર છે,
એકાકી મારી જીવનશ્રેણીમાં ખરો શો સાર છે. ૧

નિષ્પક્ષપાતે પ્રેમથી જાણે વખાણે યત્નને,
લેવા સદા સુખ દુઃખ સરખા ભાગથી તત્પર રહે;
ને ગરલમય આ વિશ્વમાં વિષબાણ વાગે વિષમ તે;
સ્હેવા સમર્થ કરે સ્મરે શુભ સ્નેહથી એ કોણ છે. ૨

કોની અમૃતમય દૃષ્ટિના સંતાપથી શાન્તિ મળે,
મૃતપ્રાય મારૂં આત્મપુષ્પ સજીવ કયી છાયા તળે;
કોનાં કમળચક્ષુ નિહાળી સ્નેહથી દુઃખ વિસરૂં,
કઇ મોહજાળે જઇ પડી આ ભાર જીવનનો ધરૂં. ૩

સુંદરી ખરે તે અર્ધ મારી જીવનતંત્રી તુજ છે,
મમ સંકુચિત હૃત્કુસુમનો તું દિવ્ય તેજઃ પુંજ છે;
તું જીવને મમ સર્વને આદર તણું છે ધન ખરૂં,
તારા રસામૃત પાનથી તોષાય છે તનું માહરૂં. ૪

સાહિત્ય વૃક્ષે સુમન વારિ સિંચને તવ ખંતરે,
મમ કાવ્યની દેવી થઇ તેં ભાવ પ્રેર્યો અંતરે;
એ યત્નનું પરિણામ આજે પ્રેમથી અર્પું તને,
સ્વીકાર સ્નેહે ધાર શ્રીવામાં નવાં આ પુષ્પને. ૫

દોહરો.

પ્રેમી પ્રિય આ પ્રેમદે, પુષ્પ મલ્લિકા આપી;
થાય કૃતાર્થ હૃદય વિષે, દુઃખ શો ને કાપિ.

વ્હાલાનાં રીસામણાં.

ભૈરવી-ગઝલ.

આવી છું તુજ દ્વાર આજે, દ્વાર ખોલે કે નહિ?
 પ્રેમનાં વ્હાણાં નિવાજે, પ્રેમ બોલે કે નહિ?
જન્મ મેં લાખો ધરી, બોલાવવા પ્રતિજ્ઞા કરી;
 આવું મરી ફરી જન્મ ધરીને, તોયં બોલે કે નહિ?
ધરી પ્રેમની પાંખો, ઊડું હું યોગનાં આકાશમાં;
 તુજને હું રાતો દિન પોકારૂં, તોય બોલે કે નહિ?
આંસુના દરિયા વહાવી, બિસ્તરો ભીંજાવતી;
 રાત-દિન હા! હા! પોકારૂં, તોય બોલે કે નહિ?
દિમાગનો પ્યાલો કરી, ખૂની શરાબી હું ધરૂં;
 એ પ્રેમથી જીવન પીવાડું; તોય બોલે કે નહિ?
આંખડીની પાંપણે, પાલવ પથારી પાદમાં;
 રજ લોટતી રડીને પોકારૂં, તોય બોલે કે નહિ?
આ જીગર ચીરી રોમે રોમે, મૂર્ત્તિ તુજ હું ખડી કરૂં;
 હનુમંત થાઉં હજાર તું, પ્યારા હજુ બોલે નહિ?

વિહ્વળ રાધિકાજીના સખીઓ પ્રતિ ઉદ્ગાર !

ભૈરવી.

સખી મ્હારૂં મન મોહનમાં મોહ્યું;
સુખકર સુંદર સુરતે સોહ્યું. સખી !
મોહીની મૂર્ત્તિ પ્રિયરસ પૂર્ત્તિ;
સ્ફૂર્ત્તિ પયે ચેતન ધોયું. સખી !
ત્રિભુવન મોહન સુલલિત લોચન;
જીવન ભાન હર્યું. સખી !
અતુલ અનુપ અપ્રતિમ રૂપ નિરખી;
પ્રેમનું પાન કર્યું. સખી !
મનસા વાચા તર્કો કાચા;
રંગે રૂપ મેં એહ ધર્યું. સખી !
રંગ તરંગે ડૂબી નિરંતર;
ચૈતન્ય ધ્યાન ધર્યું. સખી !

સાહિત્યસુંદરીને છેલ્લો સંદેશો.

ગઝલ—કવ્વાલી.

કર્યો ઓ જાન ! ત્હેં બેજાં, નિગાહેતીર મારીને !
 રસી શું કાપ બેઇમાં ? મ્હને કૂવે ઉતારીને !
ભરીને ગ્રંથપ્યાલામાં, મ્હને ત્હેં ઇશ્કરસ પાયો !
 દીવાનો દીનને આજે, કર્યો ત્હેં શું વિચારીને ?
રસીલા વર્ણ-વર્ણનમાં, રસેલાં શબ્દબાણોથી,-
 કર્યો છે કત્લ કિંકરને, જીગરમાં શર ઉતારીને !
ધરીને વસ્ત્ર શોભીતાં, નવાં નવરંગ-રસભીનાં;
 નવી ઉલ્ફત ! ખુબી ! લીલા ! વધારે શી ખુમારીને !
અજબજયોતિ ઉરે જાગી, અલખ ત્હારી લગન લાગી !
 અભાગી ક્યાં શકે ભાગી ? પૂર્યો શીશે ઉતારીને !
ન સૂઝે કંઇ જવું કરવું, ન રૂચે કંઇ પીવું-ખાવું !
 ગમે સંગીત તુજ ગાવું, ગુણો ત્હારા ઉચ્ચારીને !
બન્યો અંધો, ભૂલ્યો ધંધો ! છૂટયો સંસારથી સાંધો !
 જીગરમાં તારના બંધો, તૂટે દુનિયાં વિસારીને !
અજબ કંઇ ભાવ જાગ્યો છે, અનેરો રોગ લાગ્યો છે !
 બતાવો વૈદ્ય એવો જે, મટાડે દિલબિમારીને !
નથી રહેતી જીગરઘરમાં, ઝલાતી તું નથી કરમાં !
 રીસાતી રંકથી શાને ? પ્રિયે ! પ્રીતિ વિસારીને ?

જગત ડોલાવતું જાદુ, જગાવી વાક્યરચનામાં,—
છુપાતી ગ્રંથિયું ઘટડે, હમારાં સર ઉતારીને !
હૃદય–આકાશવાસી તું, ઉદાસી અલ્પજન્તુ હું,
થયું શું, ને થશે શું–શું ? ધ્રૂજુ છું એ વિચારીને !
નથી શક્તિ રહી તનમાં, નથી વાંચ્છા રહી ધનમાં,
મજા શી માનતી મનમાં, ફકિરોને તું મારીને ?
ક્ષમા મહેબુબ ! માગું છું, હવે તો પાય લાગું છું !
જવા દે, દૂર એ દેવી ! હવે યારી વિસારીને !
ઘણો મ્હોટો ગુન્હો કીધો ! અજાણ્યો માર્ગ મ્હેં લીધો !
હવે તું છોડ, દુઃખી–સીધો, બિચારો દાસ ધારીને !

પ્રભુજીને આમંત્રણ.

વ્હાલા વેગે આવોરે—એ રાગ.

પ્રભુજી પૂરણ કામારે, મ્હારા અંતરના વિસામારે;
શરણે આવ્યાને સ્વામિ તારજો હોજી.
આપ દયાઘન ! સૃષ્ટિના આધાર,
વ્હાલાના વિસામારે, રંકને ન વિસારજો હોજી–પ્રભુજી.

સાખી.

ગ્રાહ ગ્રહે ગજરાજને, ગજ કરતો પોકાર;
તે સમયે પ્રભુ આવીઆ, કરવા રંકની વ્હાર.

તમે દુઃખિયાના સુખદાતારે,
સંકટમાં કરજો શાતારે, ષડ્ રિપુગણને મારજો હોજી–પ્રભુજી.

સાખી.

મીરાંના મનમાં વસ્યાં, કર્યાં જહરનાં પાન;
અમૃત રૂપ બની રહી, દીધાં જીવનદાન.

અગ વિષય તણા વિષ હરજોરે,
અભ્યંતરમાં ઉતરજોરે, આ વિનતિ ઉરમાં ધારજો હોજી–પ્રભુજી.

સાખી.

આત્મારામ રમી રહ્યા, હૃદયે કરી પ્રકાશ;
જીવનધન સાધન ગણ્યાં, પૂરો પ્રભુજી આશ.

માયાની જાળ છોડાવીરે,
શ્રીચરણે ચિત્ત જોડાવીરે, શિરપર શ્રીકર ધારજો હોજી–પ્રભુજી.

આપ તણો છે, એકજ અમને આધાર,
આ ભવસાગરનાં મોજાં રે,
જ્યાં ભયનાં વાગે વાજાં રે, એ વિપદ વાદળને વારજો હોજી–પ્રભુ.

આપ નહિ આ દીનનો જો કરશો ઉદ્ધાર,
તો ડૂબશે તન નોકારે, ખાતી ઉદધિમાં ઝોકાંરે
ભાગેલી હોડી ના વિસારજો હોજી–પ્રભુજી.

અચળ પ્રતિજ્ઞા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ગુણો ગૌરાંગના ગાવા, પ્રતિજ્ઞા આજ કીધી છે;
સુધારસ પ્રેમનો પાવા, અનુજ્ઞા આજ લીધી છે.
ન ગમતી જ્ઞાનની વાતો, નથી સંતોષ ઉર થાતો;
બન્યો હું પ્રેમ મદમાતો, ફકિરી આજ લીધી છે.
ન ગમતાં મોહ ને માયા, ગણી છે તુચ્છ આ કાયા;
ચહું છું આપની છાયા, રહી જ્યાં અષ્ટ સિદ્ધિ છે.
ભુજા ષડ્ દર્શનો જેવી, ગિરામાં શારદાદેવી;
અરે શાન્તિ ચરણ કેવી ? મરમની ગ્રંથી વીંધી છે.
હણી છે દુષ્ટતા બહુની, ચણી છે શ્રેષ્ઠતા સહુની;
ઉભા રહી આપને ચરણે, કૃપાની જામ પીધી છે.
પ્રબળ આ પ્રેમના મ્હેલો, રચે ઉભા અજબ ખેલો;
પ્રભુરસ અંતરે રેલો, સદા એ રાહ સીધી છે.
નથી ધન–માનની વાંચ્છા, નથી સુખ–સ્વર્ગની ઇચ્છા;
તમારી એક આકાંક્ષા, હૃદય–મન સાથ બાંધી છે.

શ્રી ગૌરચરણ પ્રતાપ.

ગઝલ—હુક્કા.

શ્રી ગૌરનાં ચરણુમાં, સૌ સિદ્ધિ રહી સમાઇ;
નયણાં નમી નમીને, નિરખી રહ્યાં નિમાઇ !
જુઠી છે મોહ માયા, કીર્ત્તિ, કનક ને કાયા;
સાચી છે એક જંગમાં શ્રી ગૌરની સગાઇ:–શ્રી ગૌર.
ભક્તિ તણા પ્રભાથી, આ વિશ્વને પ્રકાશ્યું;
પ્રીતિની કેવી ઘેરી, છાયા રહી છવાઇ ? !–શ્રી ગૌર.
આંખેથી ધાર વહે છે, એ મૌન વાત કહે છે;
ડૂબી એ પાદ પદ્મે, મધુ ચૂસી લે અલિ ભ્યઇ !–શ્રી ગૌર.
જગને સુબોધ દેવા, આવ્યા પ્રતાપી દેવા;
એ પ્રેમપાન લેવા, આવો સુસંત ધાઈ !–શ્રી ગૌર.
વૈરાગ્ય ભાવ જાગ્યો, ભવ ભાવ દાવ ભાગ્યો;
ઉભા શ્રીશેષ જેવા, બળભદ્ર ત્યાં નિતાઇ–શ્રી ગૌર.
ઝાંખી મને કરાવી, ઘેલી દીધી બનાવી;
ભવ ભાનને ભૂલાવી, ગિરિથી વધારી રાઇ !–શ્રી ગૌર.

વસંતની હોરી.

હોરી.

આજ આઇ બસંતકી બારી,
સૃષ્ટિ સબ હુઇ ઉજિયારી:—આજ૦

સદ્‌ગુરૂ દેવ કૃપા કર દીના, દર્શન ચરનન પ્યાસી;
પ્યાસ બુઝાકર પ્રેમ વિકાસે, ભક્તિ હૃદયમેં ભાસી.
ચ્હડી સદ્‌ગુરૂકી સવારી:—આજ૦

પંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય રંગ બનાકર, ભરી હૈ પ્રેમ પીચકારી;
સજ્જન પ્રેમી વૈષ્ણવજનકો, અંતરસે ભર મારી.
ખેલત હૈ નાથ વિહારી:—આજ૦

સાધન કાષ્ટકી બની પીચકારી, સેવા જલમેં ઉતારી;
આત્મારામકા રંગ મિલાકે, ખેલત હોરી ગિરિધારી.
ઘટમેં ભઈ લીલા ભારી:—આજ૦

નવપલ્લવ પુષ્પિત કુદરતકી, ખીલ રહી ફુલવાડી;
હૃદયકમલ સુખ સુરભિ પ્રસારત, પ્રેમઘટા ભઈ ધાડી
ત્રિવિધ તાપ નિવારી:—આજ૦

શ્રીગુરૂ ચરનકમલ રજરેણુકી, ભર લી ગુલાલસેં ઝારી;
નાચત કૂદત મનુકુલ બાલક, કરમેં ગોવર્ધન ધારી.
પધારે શ્રી માધવ મુરારી:—આજ૦

શાસ્ત્ર વચનકે ફાગ ઉડત હૈ, વૃત્તિ ગોપી બલિહારી;
શ્રદ્ધા શાસ્ત્ર વિવિધ ધરી અંગે, ગાવૈ ગુણ ગિરીધારી.
દશા ભઈ આનંદકારી:—આજ.

પ્રેમસુધાથી ગુરૂપાદ પ્રક્ષાલન.

ગઝલ—કવ્વાલી.

વહે છે પ્રેમનાં ઝરણો, પ્રભુ રસને વહાવીશું;
 પૂજી ગુરૂદેવનાં ચરણો, અમે ભક્તિ સુહાવીશું.
વહે જ્યાં જ્ઞાનની ધારા, ગુરૂ દર્શન થતાં ન્યારા !
 પ્રજાળી પાપના ક્યારા, હવે સેવા સધાવીશું.
ચરણરજ મોક્ષના મેવા, સુખો સૌ સાધતી સેવા;
 અખંડાનંદને લેવા, ગુરૂપદ શિર ઝુકાવીશું.
વહાવી ભક્તિની લહેરો, જમાવી પ્રેમરસ ઘેરો;
 લગાવી લક્ષનો ડેરો, સ્વધર્મે જંગ જગવીશું.
રહીશું લીન શ્રીચરણે, અનન્યજ એકને શરણે;
 દુઃખો દઈ પ્રેમને ઝરણે, હૃદયરંગે ઝુલાવીશું.
નિહાળ્યા કૃષ્ણ ને રાધા, લીધી નિષ્કર્મની બાધા;
 વિરોધો ને શમ્યા વાંધા, ભજનમાં મન લગાવીશું.
ગુરૂ છે દેવના દેવા, ગુરૂની શ્રેષ્ઠ છે સેવા;
 ગુરૂપદ મોક્ષના મેવા, સકળ જગમાં લુંટાવીશું.
પ્રભુની જ્યોતિ જોવાને, જરા દુઃખ મૃત્યુ ખોવાને;
 દુઃખીનાં અશ્રુ લ્હોવાને, જીવન સ્નેહે જગાવીશું.
લીધી છે પ્રેમની દીક્ષા, ગુરૂજીની સબળ શિક્ષા;
 હમારી ભક્તિની ભિક્ષા, ઘરેઘરમાં ચલાવીશું.
સકળ આ વિશ્વને તારી, ભરીને પ્રેમની ઝારી;
 સુધાધારા ઉરે ધારી, અમે અમૃત વહાવીશું.

પ્રભુપ્રેમની ઝાંખી.

ગઝલ—કવ્વાલી.

અરૂણની દેખતાં લાલી, તિમિર ઘન દૂર ન્હાસે છે;
ગુરૂચરણો લીધાં ઝાલી, સુખો સૌ ત્યાં વિકાસે છે.
પ્રભુના પ્રેમની પ્યાલી, ભરી ભક્તિરસે ઝાલી;
પીએ તે પ્રેમમાં મ્હાલી, પ્રભુરૂપે પ્રકાશે છે.
મીંચી આંખો ઉર ઉતરતાં, પ્રીતમની ઝાંખી ઉર કરતાં;
પ્રભુતા અંતરે ધરતાં, બધું પ્રભુરૂપ ભાસે છે.
જગત્ આ કાચનો તક્તો, હૃદયના ભાવ દર્શાવે;
ધરો સંતોષ શાન્તિ તો, દુઃખો સઘળાં વિનાશે છે.
સુધરતાં ભાવ અંતરના, ટળે છે પાપ ઘરઘરનાં;
ઉઘાડી દ્વાર મંદિરનાં, પ્રભુ મૂર્ત્તિ પ્રકાશે છે.
હતો હું લોહસમ પાપી, ચરણ રજથી દુઃખો કાપી;
ગુરૂપદ પુણ્ય સ્પર્શેથી, હૃદય કાનન વિકાસે છે.
ત્રિવિધ તાપો નિવારીને, વિરહ વ્યાધિ વિદારીને;
જીવન સઘળું સુધારીને, ગુરૂ મૂર્ત્તિ બિરાજે છે.
દીધી છે અંધને આંખો, મળી પંગુલને પાંખો;
ફળી છે આમ્રને શાખો, કુસુમ કલિયો વિલાસે છે.
પ્રભુમય ભાસતી સૃષ્ટિ, ઝીલું આનંદની વૃષ્ટિ;
ઉઘાડી હૃદયની દૃષ્ટિ, ગુરૂજી તમ વિનાશે છે.

ચરણુમાં અષ્ટ સિદ્ધિ છે, શરણુમાં સર્વ રિદ્ધિ છે;
હૃદયથી ભકિત લીધી છે, ભયો સહુ દૂર ભાસે છે.
ચરણુ રજમાં સદા રાખી, અમી છાંટો શિરે નાંખી;
પુનિત વચનો મુખે ભાખી, સુદિન સેવા સુહાવે છે.
જપું માળા હું માધવની, ટળી જવાળા હૃદય દવની;
મટી વ્યાધિ ભવેભવની, બધે આનંદ ભાસે છે.
પ્રભુજી એટલું યાચું, સદા શ્રી ચરણુમાં રાચું;
બનીને મસ્ત હું નાચું, પ્રભુજી મ્હારી પાસે છે.

શ્રી ગુરૂચરણમાં પરમશાન્તિ.

ગઝલ.

ગુરૂદેવના ચરણો વિના, બીજે હૃદય રમતું નથી;
નર્મદાના નીર વિણ, બીજે મને ગમતું નથી.
મધુર લહુરી સમીરની જ્યાં, અષ્ટ પ્રહુર રમી રહી;
મૂર્ત્તિ ત્યાં માધવ પ્રભુની, જોઇ ચિત્ત ચળતું નથી.
ધર્મની ચર્ચા સુણીને, નષ્ટ થઇ શંકા બધી;
જ્ઞાનના ભોજન વિના, મન અન્ય કંઈ જમતું નથી.
કૃષ્ણુ કીર્તનની ઝડી, જ્યાં જામી રહી છે જોરથી;
એ પ્રેમ મહા સિંધુ વિના, બીજે જીગર ડુબતું નથી.
અષ્ટ સિદ્ધિ હાથ જોડી, આવીને ચરણે ખડી;
ગોવિંદ રૂપ ગુરૂ વિના, મન અન્યમાં ભમતું નથી.

શ્રી ગોરની લીલા વિલોકી, આપના સહવાસમાં;
ભક્તિ પ્રેમ મહોદધિ વિણુ, તહિ મન રામતું નથી.
તંત છોડી, સંત સાધુ, ભાવે ભજે ભગવંતને;
એ નાથના ગુંજન વિના, કંઇ ગાન પણ ગમતું નથી.
લાખો કિતાબો જ્ઞાનની, ભૂસાઇને ભૂલાઈ ગઇ;
આપને ચરણે નમ્યું મન, અન્યને નમતું નથી.
મધુમાસમાં મધુ મૂર્તિ માધવ, દેવ દૃષ્ટિમાં વસ્યા;
તૃપ્તિ થઇ આ અંતરે, દુઃખ કોઇ દિલ દમતું નથી.
શીતળ સપાટા શિશિરના, ઉર મંદિરે વહેતા રહ્યા!
ઝેર માયા મોહનું મન, હાલ આચમતું નથી;

કર્મમાર્ગના ઉતાવળા પ્રવાસીને ઉપાલંભ.

રાગ ધીરાના પદનો.

ધીરા મ્હારા વીરારે, ન ચાલો ઉંધી વાટમાં હોજી;
ફેંકી રૂડા હીરારે, કંકર ના વીણો ઘાટમાં હોજી.
ભવસાગર આ ઘુઘવે, માયા જળનું જોર;
ગુરૂપદ નોકા ના મળે, મિથ્યા શોર બકોર.
સાચું શરણું છોડીરે, શાને પડતા ખટપટમાં હોજી ૧–ધીરા.

મિથ્યા છે તન-ધન બધાં, સાચું શ્રીહરિ નામ;
આખર જાવું એકલા, કોઈ નહિ આવે કામ.
શું કરતા દોડાદોડીરે, પાપ પ્રપંચની પાટમાં હોજી ?-ધીરા.

ભક્તિ શઢ સોહામણો, ધ્યાન ધારણા સ્તંભ;
સુકાન સોંપો સ્નેહને, તજી અભિમાનનો દંભ.
કામ ક્રોધ જેવારે, લુંટારા બહુ વાટમાં હોજી:-ધીરા.

શ્રદ્ધા નાવ વિષે ચ્હડો, ઉતરશો ભવ પાર;
કર્મે સોગઠી મારતાં, નહિ કંઇ થાય ઉદ્ધાર.
પળમાં હારી જાશોરે, ચતુરંગી ચોપાટમાં હોજી:-ધીરા.

કરવું કરવું શું કરે ? કરનારા નર કોઈ;
કર્તા ધારે કર્મને, જગ સઘળું રહે જોઇ.
રોઇને રહે છે રે, શઠ જન સૂતા રાતમાં હોજી:-ધીરા.

ઉલટી ગતિ આ વિશ્વની, સાચું શું સમજાય ?
મિથ્યા નાટક જાળમાં, શું શું નહિ ભજવાય ?
સ્વપ્નું ઉડી જાશેરે, સૂતો છે શું ખાટમાં હોજી:-ધીરા.

વ્યાસ વસિષ્ઠ વહી ગયા, જ્ઞાની ગુણ ગંભીર;
કર્ણ પાર્થ પણ ના રહ્યાં, જેનાં પ્રૌઢાં તીર.
ભક્તિરસ છોડીરે, કર્મનો કચરો ચાટમાં હોજી:-ધીરા.

પરાગ પ્રેમ ન સાંપડે, ત્યાં સુધી કરી ગુંજાર;
ભક્તિરસ ભોગી ભ્રમર, ભટકે ભવ મોઝાર.
સુવર્ણ સાચું છોડીરે, માથું કુટે કાટમાં હોજી:-ધીરા.

જ્યાં સુધી ગુરૂગમ ના મળે, ત્યાં સુધી કર્મ પુકાર;
ભક્તિરસ ઉરમાં ઠરે, તો સ્વપ્ને નથી સંસાર.
શ્રીમાધવગુરૂના ચરણોરે, જડી લે હૃદય કપાટમાં હોજી:–ધીરા.

જગમાં શ્રીહરિ જાગતા, કરતા સહુનાં કામ;
'કરૂં કરૂં' કરી શું મરે ? લે ચરણે આરામ !
મારૂં મારૂં કરતીરે, વસંત વ્હેશે વાટમાં ! હોજી:–ધીરા.

તમારી ખબરદારી ને હમારી ગુન્હેગારી !

ગઝલ—કવ્વાલી.

નથી કીધો ગુન્હો ત્હોયે ! ગુન્હેગારી હમારી છે !
ખબર ઘરની નથી ત્હોયે, ખબરદારી તમારી છે !

તમે દાના ! તમે શાણા ! ગણાયા રાજ ને રાણા !
કહી પાપી, કુટિલ ન્હાણા, વધાવો એ ખુમારી છે !

લૂટો છો લાજ ગાજીને, ન પહોંચે દાદ કાજીને;
કહે છે લોક લાજીને, અનીતિ આ નઠારી છે.

જમાં ને આસમાં બન્ને, ગુજારે છે સીતમ સાથે;
તમે પણ લાગ સાધીને, સીતમગારી વધારી છે.

સીતારા રૂઠતા આજે, હમારા સર ઉપર ગાજે;
તમે ત્યાં આજ શા કાજે, બતાવી આ બિમારી છે ?

ભલે પાષાણુમાં કૂટો, બની ન્યાયી ભલે લૂંટો;
 ન પડશે ધર્મે વીખુટો, હમારી એજ બારી છે.
વિસારી શાસ્ત્રની સાનો, કરી લ્યો જુલ્મ મન માન્યો;
 હમારો એજ છે તાનો, તમારી નેક યારી છે!
તમારી જ્યાં કટારી ત્યાં, હમારી આ પથારી છે;
 હમારાં મોતની શૈયા, ભરી બાણો પ્રસારી છે.
મર્યા છે ભિષ્મ જે મોતે, દીધાં છે દાન જે કરણે;
 સદા એ જાગતી જ્યોતે, કળા જુની હમારી છે.
મરેલાને ભલે મારો, તમારા હાથને ઠારો;
 હમારો પ્રેમનો પારો, સકળ બ્રહ્માંડ ધારી છે!
તમે રાજી રહો ધનથી, ભલે પીડ્યા કરો તનથી;
 અમે માની લીધું મનથી, બધી માયા ઠગારી છે!
ગણે જે મોજ મરવામાં, ચિતાનાં કાષ્ટ ભરવામાં;
 કર્યું તેને વિસરવામાં, કહો શી ભીડ ધારી છે?
બનીને ડાંસ પી લેજો, હમારાં ખૂનનો પ્યાલો;
 ભરેલો તે થશે ઠાલો, કહે વેદો પુકારીને!
ભરેલા તે ભર્યા રહેજો, વધે તે સાથ લઇ લેજો;
 બીજાને દોષ ના દેજો, અહીં બાજી તમારી છે.
લીધી છે હાથ બેહાલી, થયા સર્વસ્વથી ખાલી;
 ઢળેલી આ જીવનપ્યાલી, હમે સોંઘી વિચારી છે.
લગાવી ઝેરનાં તીરો, કરો પૂરો હવે ચીરો;
 અધીરો પ્રાણનો હીરો, હઠાવા હામ હારી છે.

નવું શું બતાવો છો ?

ગઝલ—કવ્વાલી.

બહુ જોયા તમાશા આ, નવું શું શું બતાવો છો ?
ઘણા ઝીલ્યા તમાચા ત્યાં, નવું શું શું શિખાવો છો ?
ઉખેડી માર્ગના ચીલા, બધા સાંધા કર્યા ઢીલા;
લગાવી આંખમાં ખીલા, હજી શાને સતાવો છો ?
ન જોયું તે નવું દીઠું, મળ્યું ખારૂં, ગણ્યું મીઠું;
વીત્યું માથે બહુ વીત્યું, નવું શું શું વિતાવો છો ?
કર્યા છે કાયદા કાચા, ઉભી ત્યાં રાંકડી વાચા;
બહુ ખોટાં કરી સાચા, નવાં ખોટાં ઉઠાવો છો !
કરીને ખૂદ ખુનરેજી, જડી જંજીર ને બેડી;
અનેરી આંખમાં તેજી, હજી શાને નચાવો છો ?
કયા આ જન્મના ન્હાના, પડ્યા છે આપથી દાના ?
ધરી દાનાઈનાં બ્હાનાં, બડી મસ્તી મચાવો છો ?
કહો ઉગારવા આવ્યા ! તમોને તારવા આવ્યા !
નવાં રૂપો ધરી ફાવ્યા, નવા શા રંગ લાવો છો ?
ગણાતા ધર્મના સેતુ, બનો શું રાહુ ને કેતુ ?
તમારા મર્મ ને હેતુ, નમેરા ક્યાં નમાવો છો ?
કરી વાતો મહોબ્બતની, બતાવી જામ ઉલ્ફતની;
ધરીને ધાર નફરતની, ઝહર શું પીવરાવો છો ?
ભરી છે ઝેરમાં સાકર, શું જાણે બાપડા ચાકર ?
બન્યા છો આજ ઠાકર (પણ) સેવકોને રડાવો છો ?

કહી 'મ્હારા' બન્યા મારા, અલંકારો ધર્યા સારા !
 શિકારી ખેલતા ન્યારા, ગરીબને ઠીક તાવો છો !
કરી લો ચાર દિન આંહિ, હજી જે હોય મન માંહિ;
 હમારા ભાગ્યમાં શાકી, ભલી આજે જમાવો છો !
ત્હમારા ને હમારા જ્યાં, થશે હીસાબ કોડીના;
 પ્રભુના ચોપડામાં ત્યાં, ભલાં ખાતાં લખાવો છો !

વિશ્વ વૃન્દાવનમાં હોલલીલા.

(હોરી.)

ઉભી વૃષભાન કુમારી,
ભરી પચરંગ પીચકારી.

હર્ષ છટારસ રૂપ છવાતી, સુખમુદ્રા મલકાતી;
ચંદ્ર ઘટા નભ માંહિ છુપાતી, તેમ છુપાવતી છાતી.
 બની શી અજબ બલિહારી—ઉભી.

પંચ વિષયના રંગ ભરીને, મોહનું નીર મિલાવી;
કર્મની દાંડી કરથી ખેંચી, ભુજદ્વય શરને ચલાવી.
 લગાવી રહી ઘા કારી—ઉભી.

ગોપ તનુજ સહુ નાચે કૂદે, નાશી રહ્યા ભય ધારી;
નવરંગી નવ વસ્ત્ર ધર્યાં તે, સાચવવા નથી બારી.
 'ના—ના' કહેતા પોકારી—ઉભી.

કૃષ્ણકનૈયો જાય છુપાતો, કાળી આંખ નચાવી !
એક છતાં બહુ રૂપ ધરીને, જાળ અનેરી બિછાવી;
બિચારી રાધાજી હારી–ઉભી.

રંગ ઉડે ને ગુલાલ છુટે છે, ગીત રહી લલકારી;
મોરલી વાજે કૃષ્ણની, મીઠી મોહ જમાવતી ભારી.
ઉભા દેવ સ્તવન ઉચ્ચારી–ઉભી.

કામ ક્રોધ મદ મોહ ને મત્સર,. લોભની ચાલી સવારી;
ફાલ્ગુન ફાગ પોકારતી આજે, સૃષ્ટિ સાન વિસારી.
ચલાવતી કામ કટારી–ઉભી.

વાતાવરણ ભરાયું રજસથી, પૃથ્વી બની અંધિયારી;
અજ્ઞાન ધુળ ઉડી આંખોમાં, સૂઝે ન સારી–નઠારી.
ઉગરવાની નથી કોઇ બારી–ઉભી.

માત યશોદા હાંફતી–કંપતી, બાળને હેતે બોલાવી;
છંદ ને ફંદ છોગાળાના મોટા, કેમ શકે આજ આવી ?
રહુડી છે જ્યાં રાજ સવારી–ઉભી.

રાધા ઘેલડી દોડતી પાછળ, આગળ કૃષ્ણને ધારી;
આગળના પાછળ દેખાતા, લાલ લીલા વિસ્તારી,
કરે શું રાધા બિચારી ?–ઉભી.

હસતા રડતા અંધ આથડતા, ગોપ બાલકો ભારી;
રંગાતા શ્રીકૃષ્ણને બદલે, લખી લલાટે લાચારી.
ગયા આજ હિંમત હારી !–ઉભી.

ઘટ ઘટમાં ગોવિંદ વસીને, ખેલી રહ્યા ગત ન્યારી;
કૃષ્ણરૂપે સહુ ભાસે જગત ત્યાં, ભૂલી ભ્રમથી નારી.
રહી પરનરને મારી–ઉભી.

આન કર્યું આ ભાન ભૂલીને, ધ્યાન રમતમાં ધારી;
ખેલ અજબ આ બાજીગરનો, વાણી રહી વિસ્તારી.
પાર ન પામી એ નારી–ઉભી.

ફુલી ફાલી ખીલી રહી છે, વસંતની ફુલવાડી;
પ્રેમ પવિત્ર ઝીલી રસભીની, સૃષ્ટિની સુંદર સાડી;
દીઠી આ અજબ પીચકારી!–ઉભી.

માયાની પ્રબળ હોળી.

હોરી.

નખરાંથી નયન નચાવી;
માયાએ શી મસ્તી મચાવી.

શુન્ય વિષે સૃષ્ટિ સર્જાવી, બાંધી નવેલી હવેલી;
અલખ દેશનો બાજીગર ત્યાં, ખેલ રહ્યો છે ખેલી.
કેલી આ કેવી જમાવી?–નખરાં.

વાસના દોરી ખેંચીને છાંટી, નવરંગ રેખા રચાવી;
અધર ગગનમાં મર્યાદા બાંધી, જાદુઇ ચાવી ચલાવી.
રહી શી સૃષ્ટિ ખિલાવી?–નખરાં.

પાપના પત્થર પ્રેમથી ખડકયા, ચિત્તનો ચૂનો લગાવી;
સંગ સંસર્ગનું પાણી ભરીને, મમતાની માટી મિલાવી.
અજબ આ લીલા જમાવી:–નખરાં.

અલખ નિરંજન લક્ષે બાંધ્યા, જડનું ચેતન તાવી;
દૃશ્ય અદૃશ્ય દ્વિધા ઉપજાવી, એક અનેક સજાવી.
બની ઠની બેઠી એ બાવીઃ–નખરાં.

એકપણું ઉર એને ન ભાસ્યું, બહુપણું લાવી બોલાવી;
અજરામર એકજ અવિનાશી, ઊંધી લગાવીને ચાવી.
દીધાં બહુ રૂપ બનાવીઃ–નખરાં.

એક છતાં એ અનેક સાથે, શઠ વ્યભિચારિણી નારી;
મોહે ફસાવી જલાવી ધખાવીને, જીવની કરતી ખુવારી.
મોટાનાં માન મૂકાવીઃ–નખરાં.

વંધ્યાને દીધા બહુ પુત્રો, આકાશે પુષ્પો ખિલાવી;
અણુસર્જ્યાં–અણુઘટતાં સૂત્રો, સરજી જન–મન ભાવી.
સીધા ને ઉંધા ઉડાવીઃ–નખરાં.

અંધ કર્યા બહુ અહીં જનોને, લાલ ગુલાલ ઉડાવી!
અમૃત કહીને ઝેર પીવાડી, તરતી નૌકા ડૂબાવી.
ભોળા ભ્રમર ભરમાવીઃ–નખરાં.

પોતાને પોતે નવ દેખે, એવી હોળી જલાવી;
આગ પ્રસારતી ચાલી ઘરેઘર, કાષ્ટ વિષયના ઝલાવી.
ફંદ કરી બહુ ફાવીઃ–નખરાં.

વસંત શું લીલું કરવાની! રાક્ષસી જ્યાં રહી બાળી!
હોળીની ઝાળ સળગતી તેમાં, બળે બારણાં–જાળી.
ટાળી શકે કોણ ભાવી?–નખરાં.

નવવર્ષાભિષેક.

પ્રિય હૃદયધન !

રંકહૃદયની આ સ્વલ્પ પુષ્પમાલિકા સ્વીકારશો કે !

ગઝલ—કવ્વાલી.

ઉગી નવ વર્ષ રસમાળા; ઉદિત રવિ સાથ આવે છે !
નવી ખિલતી કિરણમાળા, સુખદ સંદેશ કૂહાવે છે !
ધરી રસ તેજ–ગુણ–ભૂષા, કિશોરી લાડિલી ઉષા;
શિરીષ મણિ મંજરી શિર્ષો, સુમનના થાળ લાવે છે.
વહેતાં પ્રેમમય ઝરણો, સ્ફુરે ઉર સ્નેહીનાં સ્મરણો;
ચમકતાં જ્યોતિમય કિરણો, સુહૃદય–ભુવનો દીપાવે છે.
નવા વર્ષે નવા હર્ષે, ઉગ્યા રવિ જ્ઞાન–ઉત્કર્ષે;
પુનિત પ્રભુતા પ્રણય વર્ષે ! કનક–ઝુલે ઝુલાવે છે.
ખિલ્યાં સુરભિ ભીનાં ફુલડાં, હસ્યાં મધુરાં સુંદર મુખડાં !
ટળ્યાં દિલ–દર્દ–દુઃખ ઉંડાં, વિમલ શાન્તિ સુહાવે છે.
ગગન આનંદથી ગાજે, જીવન પ્રભુ રંગભર રાજે;
અનિલ કરૂણા કરી આજે, સુધાલહરી વહાવે છે.
સુખી રહેજો–અમર રહેજો ! નવા રસ લ્હાવ ઉર લેજો;
દયામય ! દાન કંઇ દેજો, કિંકર નિજ શિર ઝુકાવે છે.

શ્યામને સંદેશો.

(જરા કહે દો સાંવલિયાં સેં આયા કરે—એ રાહ.)

કોઇ કહેજો કન્હૈયાને આવ્યા કરે, (૨)
આવ્યા કરે જગ રીઝાવ્યા કરે.—કોઈ.

દિવ્ય મધુર મુખડું મલકાવી ઉર મંદિરે,
અંતરમાં મૂર્તિ પધરાવ્યા કરે—કોઇ.

નુપૂર ઝણકારથી દિવ્યધ્વનિ ઉઠતાં,
મધુર પ્રેમ ગીતા ગજાવ્યા કરે.—કોઇ.

ખાધું નથી પીધું, કંઈ હરી નથી લીધું;
ચિત્ત ચાતકને શાને તલસાવ્યા કરે ?—કોઈ.

ભેદ નથી રાખ્યો, કંઈ અભાવ નથી દાખ્યો;
છતાં કિંકરથી શાને રીસાયા કરે ?—કોઇ.

હૈડેથી હૈડાં ને ચશ્મે ચશ્મ સાંધી;
દિન-રાત એ દિદાર દર્શાવ્યા કરે.—કોઈ.

ઝીલી આલિ! રસ પ્યાલી, વ્રજાંગના,
ગોરસમાં ઘેલી બનાવ્યા કરે.—કોઇ.

હૃદય મર્મ વિંધી, ધર્મ-કર્મ સાંધી,
પ્રેમતંત્ર તાનથી સુહાવ્યા કરે.—કોઇ.

આવી આ વસુમતિ-યશોમતિ આંગણે,
પાલણે ઝુલી ઝુલાવ્યા કરે.—કોઇ.

વાણી વદી કાલી, પાલવ કરે ઝાલી;
　　　　પરહિતમાં રડી રોવરાવ્યા કરે.–કોઇ.
દેશ દેશ માંહી દિવ્ય આદેશ રેડતા;
　　　　અખિલ વિશ્વ પ્રેમને શિખાવ્યા કરે.–કોઇ.
પ્રેમ લ્હેરી વાહીને વેર ઝેર દાહીને,
　　　　ભેદ–ખેદ હારી મંત્ર ગાયા કરે.–કોઇ.
વેદ મંત્ર આપી ઉર ભેદ તંત્ર કાપી,
　　　　અભેદ તણાં વાજાં વગડાવ્યા કરે.–કોઇ.
રંગે બની રાતા, મદમાતા રસ ઘેલડા,
　　　　મનુગોપ નાચી નચાવ્યા કરે.–કોઇ.
ત્રયતાપહારી ! પધારી ઓ, મુરારિ !
　　　　વિરહ ઉર વ્યાધિ વિસરાવ્યા કરે.–કોઇ.
વિરહ અશ્રુ લુછીને, પ્રેમમંત્ર પૂછી,
　　　　પ્રણય પીંછી નૈનાં હસાવ્યાં કરે.–કોઇ.
વિશ્વવ્રજ હેશે આ વૃન્દાવન કુંજે,
　　　　પ્રેમનાં સિંહાસન બિછાવ્યા કરે.–કોઇ.
ગ્રીષ્મ તાપ હરીને, નસનસ રસ ભરીને,
　　　　વિશ્વમાં વસન્તને વધાર્યો કરે.–કોઇ.

ભક્તની દૃઢતા.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ભલે વજ્રો શિરે તૂટો ! હજારો તીર છો છૂટે !
 પ્રબળ પાષાણમાં કુટો ! છતાં મુજ ટેક નહિ મૂકું.
સળગતી આગમાં બાળો ! ઉછાળો ઝેરમય ઝાળો !
 કરી લો કહેર છો કાળો ! છતાં પગ એક નહિ ચૂકું.
ભલે રહેંસો દહો, કાપો, ચહો તે રીત સંતાપો !
 હજારો વેઠતાં તાપો, પ્રતિજ્ઞા પર નહિ થૂકું.
ઉતારી ચર્મ તન ચીરો ! વહાવો લોહીની નીકો;
 હજારો મોત છો વેઠું, અધમ માર્ગે નહિ ઝૂકું.

અસાર સંસાર વર્ણન.

પદ અથવા લાવણી.

રહેશે હાડ પીંજરૂં પડી,
પંખીડું જરૂર જાશે ઉડી !—ટેક.

તન-ધનના અભિમાન ભાનથી રહ્યા આભને અડી;
સળી માત્ર પણ સાથે નાવે, જશે ચિતાપર ચ્હડી.—રહેશે.

કુડ કપટની માયા જોડી, ભાઇ બ્હેનથી લડી;
કાળાં-ધોળાં પાપે વીંટી, સ્વાર્થ સૂત્ર કોકડી.—રહેશે.

કઠોર કાળા પાણા ખડકી, મોટી મેડીયો ચણી;
પડી રહેશે બાગ બંગલા, જશે જીવન પાંદડી!–રહેશે.
માત-તાત દારા સુત માટે રહ્યો સદા આથડી!
અળગાં રહેશે સઘળાં જ્યારે આવે આખર ઘડી!–રહેશે.
સ્વાર્થ કાજ સહુ સ્નેહ બતાવે, કોને કોની પડી?!
સ્મશાનમાં સળગાવી દેશે, ઘડી બેઘડી રડી!–રહેશે.
કુટિલ માર્ગમાં કુસંગ સેવી, કર્મ બેડીઓ જડી!
નરકવાસની વસમી વાટે, પડશે દુઃખની ઝડી!–રહેશે.
ભ્રમથી ભૂલીને પ્રભુને ભજ્યા નહિ એક ઘડી!
અમૃતપાન ત્યજીને પામર પીધી ખાટી કઢી!–રહેશે.
ધર્મ માર્ગ ધારણ કરવામાં, કુબુદ્ધિ આડી નડી!
બચાવનારૂં કોઇ નથી, જ્યારે પડે દંડ લાકડી!–રહેશે.
અમૂલ્ય હીરો ગમ્યો ન તુજને, ગમી કાચણી કણિ!
'વસંત! વિષ પીધું વિષયોનું, ભક્તિ ના સાંપડી!–રહેશે.

નિરાશાનો ઝંઝાવાત.

(ગઝલ–સદા સંસારમાં–એ લય.)

હમારી આંખનાં આંસુ કોઇ લ્હોનાર નથી,
અનેરા કાળજાના ઘા કોઇ જોનાર નથી.–ટેક.
હતા ત્યારે હજારો હેતથી હાજર રહેતા,
નસોથી લોહી વહેતાં કોઈ ધોનાર નથી.–હમારી.

પ્રીતિની જામ ભરી પાઇને તૃષા નિવારી,
સુકાતા કંઠ માટે અંજલિ દેનાર નથી—હમારી.
હૃદયનાં હીર ચીરી, વીરની મહેમાની કરી;
ફરી મુખડું બતાવી ભૂખને હરનાર નથી.—હમારી.
બીજાનાં દુઃખ હર્યાં દુઃખડાં હજારો સહી;
દર્દે દિલ દેખીને એક આંસુયે ઝરનાર નથી.—હમારી.
હમે તો જીંદગીભરની સદા ગુલામી કરી;
પ્યારી પળ પણ અમારે કાજ કોઇ ખોનાર નથી.—હમારી.
હમારી જીંદગીમાં જીંદગી નિજ માનનારા;
જતી આ જીંદગી જોતાં દયા ધરનાર નથી.—હમારી.
નથી કંઈ સ્વાર્થ હમે આપીએ સર્વસ્વ છતાં;
હમારી સ્નેહની સેવાનો અહિં સ્વીકાર નથી.—હમારી.
કદી ધન–માન સુખદ સ્થાનની સ્પૃહા ન કરી;
અમીની આંખડીનો એ અહિં અધિકાર નથી.—હમારી.
અમે ઉર પ્યાર ધરી સ્નેહના સિતાર સજ્યા!
નથી કોઇ સ્થાન જ્યાં અમ કાજ તિરસ્કાર નથી.—હમારી.
ધરીને બેડીઓ હાથે જડી જંજીર ગળે;
બીજાને કાજ છતાં કોઇને દરકાર નથી.—હમારી.
સ્વીકાર્યું મોત હમે પારકાં હિત કાજ અહિં;
હમારા મોતના *માતમ કોઇ રોનાર નથી.—હમારી.
ઉઠાવી પારકા બોજા, હમે ગરદન ઝુકાવી;
હમારા પ્રેતનું પણ કોઈ ઉચકનાર નથી.—હમારી.

* માતમ–મરશિયાં.

નસીબની બલિહારી.

(ગઝલ-સદા સંસારમાં-એ લય.)

હજારો હાથ પછાડયે કશું વળનાર નથી;
  લલાટે લેખ લખ્યા કોઇથી ટળનાર નથી.
બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને શંકર સમા ન ઉથાપી શકે;
  વિધિના લેખમાં કોઇ મેખ° મારનાર નથી.
પડે વરસાદ છતાં ચાતકો તરસ્યાં મરે છે;
  નથી ઇચ્છા વિધિની તે કદિ મળનાર નથી.
હજારો યત્ન કરો કે મથી મરો છતાંયે;
  ઋતુ વિણ વૃક્ષ કદી વિશ્વમાં ફળનાર નથી.
જાદુ મંત્રો અને તંત્રો વડે ભાવી ન ટળે;
  સહુ બેસી રહો બીજો. કશો ઉપચાર નથી.
બળો ફફડો કદી ઉપાધિ લાખ વેઠી મરો!
  વિધિથી ઉલટા ઉચ્ચારનો અધિકાર નથી!!
ક્રિયાશકિત ચલાવે તંત્ર આ બ્રહ્માંડ તણું;
  તમારૂં કે હમારૂં ધાર્યું કંઈ થનાર નથી.
હિણી રાત્રિ ફરી વળી થયો છે અસ્ત રવિ;
  ભરંતા ટોપલા અંધાર ખુટનાર નથી.
વાવ્યાં છે વૃક્ષ જેવાં પામવાં એવાંજ ફળો;
  ક્રિયાના ત્રાજવામાં લેશ ફેરફાર નથી.

કરેલા કર્મનાં ફળ ભોગવો આધીન રહી;
ચુકાવો આગલાં દેવાં તેમાં ઉપકાર નથી !
લખ્યાં દુર્ભાગ્યનાં દુઃખો ટળે તે કેમ કરી ?
નિભાવો યોગ અનેરો ફરી મળનાર નથી ! !

હવે તો કંઇક દમ રાખો !

ગઝલ—કવ્વાલી.

સળગતા અંતરે ભડકા, હવે તો કંઇ નરમ રાખો !
શરદમાં સખ્ત આ તડકા ! હવે તો કંઇક કમ રાખો !
વધી છે આગ એન્જીનમાં, જશે ફાટી સિલીન્ડર એ;
વિચારી વખતના મોકા, હવે તો કંઇ ભરમ રાખો !
ગુમાવી લાજ પૂર્વજની, કુલાંગારો ઉઠયા આજે;
ડુબાવ્યો ધર્મ દરિયામાં હવે તો કંઇ શરમ રાખો !
કરીને કર્મ બહુ હીણા, અકરમી આજ કહેવાણા;
નિહાળી કર્મની લીલા, હવે તો કંઇ ધરમ રાખો !
કરી મ્હોડે બહુ બકવા ! ટકયું નહિ પેટમાં પાણી !
પ્રયત્નો સર્વ ધુળધાણી થતાં તો કંઇ ભરમ રાખો !
નસોમાં લોહી ઠંડુ ગાર વહેતું બંધ થાયે ત્યાં;
ધડકતું દિલ જશે બેસી, હવે તો કંઇ ગરમ રાખો !
શિરાઓનું સુકયું શ્રોણિત, બળતી આગ ધમનિની;
સુકાયું સત્વ જીવનનું, હવે તો કંઇ મરમ રાખો !

તુટી છે પાંખ આત્માની, ફુટી છે પ્રાણુની આંખો;
અજલની આફતો સાંખો, હવે તો કંઇક દમ રાખો!
લથડતા પાય રસ્તામાં, થડકતું કાંપતું હૈયું;
મીંચાતી આંખ ઉઘાડો! જીગરમાં કંઇક દમ રાખો!

અંતરની યાચના.

ગઝલ—કવ્વાલી.

તમે આધાર આશાના, જીગર જ્યોતિ અમર રાખો!
જડયા બધો નિરાશાના, હવે તો કંઈ સબર રાખો!
ત્રિવિધના તાપની ધુણી, તપસ્વી તાપતા બેઠા;
કરો શું બેકદરદાની? હવે તો કંઇ કદર રાખો!
બળીને આગમાં પોતે, હતું તે બાળતા બેઠા!
ઉરાડી ખાખ ઘર ઘરમાં! હવે તો કંઇ સબર રાખો!
સહ્યા સોયા વહાવી ખુન, તેની કંઇ નથી પરવાહ!
ઘવાયેલાં જીગર જોઇ, હવે તો કંઈ ખબર રાખો!
કમળપૂજા ચ્હડાવીને, ચરણુમાં પ્રાણુ અર્પ્યા છે;
નિગળતા ખુનથી સર આ, હવે તો કંઇ જીગર રાખો!
તમારે કાજ દુનિયામાં, ઉઠાવી આફતો લાખો!
થયા બરબાદ બે બાજુ! હવે તો કંઈ નજર રાખો!
રહે જળમાં કમળ તેવા, હમે જગમાં રહી ન્યારા;
જલાવ્યું આ બદન યાહી, હવે તો કંઇ અમર રાખો!

થયા જીવતા મૂઆ જેવા, મરેલામાં વસી વાસા;
મર્યો આ દેહથી તેને, જીગરથી કંઈ અમર રાખો !
ગ્રહણથી સૂર્ય ઘેરાયો, પડયો અંધારનો છાયો;
હમારી કષ્ટ રાત્રિમાં, હવે તો કંઇ કમર રાખો !
ઉઠાવી સ્થાન દુનિયાથી, મુસાફર માર્ગમાં વળતા !
જતાં તે સ્થાન છો જાતાં ! હવે તો આ સફર રાખો !
કદમ બોશી કરાવાને, થયા પાબંધ પર હાથે !
પડયા તે બંધ નહિ છુટે ! કદમમાં તો નફર રાખો !
સ્વીકારી સંતના શબ્દો, હૃદયમાં સાધના નાંખો !
કરી જે સાધના પહેલી, હવે તે કંઇ અમર રાખો !

પડતાંનાં પગરણ.

ગઝલ—કવ્વાલી.

હમે તો ઉતર્યા હેઠા, હમારૂં ભાન ભૂલીને;
હવે પાતાળમાં પેઠા, હમારૂં સ્થાન ભૂલીને !
છતી આંખે ધર્યા પાટા, લગાવ્યા કાળજે કાંટા;
બધા ઉંધા કર્યા આંટા, હમારૂં જ્ઞાન ભૂલીને !
દીધી કસ્તુરી લઇ કાંદા, હતા સ્વામિ બન્યા બંદા;
ધર્યા અપમાનના ધંધા, હમે સન્માન ભૂલીને !
ચઢયા શું મોહને ચીલે ! અડયા શું બંધને ખીલે !
જડયા સંતાપના સીલે ! ખરૂં નિશાન ભૂલીને !

મચાવી મોહની મસ્તી, કરી છે જીંદગી સસ્તી;
ભરી હાથે જબરદસ્તી, હમારૂં ભાન ભૂલીને !
ગુમાવ્યો જ્ઞાનનો મહિમા, રહ્યા નહિ દૂધ કે દહિમાં;
થયા હીણા હમે મહિમા, હમારૂં ધ્યાન ભૂલીને !
ડુબાવી સંતની સિદ્ધિ, કમાઈ કષ્ટની કીધી;
મદિરા મોહની પીધી, હમારૂં પાન ભૂલીને !
ઉઠાવી આગ અંતરમાં ઉડાવી ખાખ ઘરઘરમાં;
ઘુસ્યા સેતાનના દરમાં, હમારૂં સ્થાન ભૂલીને !
લડી નિજ ભાઈની સાથે, ઉઠાવી આફતો માથે;
ધરી બદનામીઓ હાથે, હમારૂં માન ભૂલીને !
હમારામાં રહ્યો નહિ માલ, કર્યા હાથે હમે બેહાલ;
હતા દાના બન્યા કંગાલ, દીધાં દાન ભૂલીને !
પ્રભુજી ! આપજો એવું, ચુકાવી પૂર્વનું દેવું;
બને સંસ્થાનમાં રહેવું, હવે વેરાન ભૂલીને !

કુદરતની ઘટમાળ.

(ગઝલ–સદા સંસારમાં–એ લય.)

રવિના અસ્ત વિના ચંદ્ર ઉગનાર નથી;
કદી આપત્તિ સહ્યા વિણ ઉદય થનાર નથી !
પડે છે ગ્રીષ્મના તડકા, તપે પ્રચંડ ધરા;
એ પ્રખર તાપ વિના, મેઘ વરસનાર નથી !

સદા ફરતી રહે છે, છાંયડી સમા સખાની;
આજે વેઠયાં દુઃખો, કાલે ફરી મળનાર નથી!
થયું બુરૂં થશે ભલું, ક્રમે ઘટમાળ ફરે;
દિશા ને કાળ છે અનન્ત ત્યાં દરકાર નથી!
ભરે-ઠલવે વિધિ ઘડા ભલે નસીબ તણા;
ભરાવું-ખાલી થવું નિયમ એ ફરનાર નથી!
પડે તે સામટું પડજો, નથી પરવાહ હવે!
પડયું તે ઓછું થાય છે, ફરી પડનાર નથી!
ડૂબ્યા તળિયે નથી નીચું, એથી કંઇ સ્થાન હવે;
પડયા તે ઉઠશું નીચે હવે જનાર નથી!
પડયાં જે આફતોનાં, વજ્ર તે સુખેથી સહ્યાં;
દુઃખોના ડામ વડે, દિલ કદી ડગનાર નથી!
સહ્યા છે જખ્મ અને, ડંખ ઝેરી સાપ તણા;
કીડીના ડંખથી પાછા કદી હઠનાર નથી!
દશાના ઢંગ અને રંગને આધીન બધા!
આજે વેઠયાં અમે, કાલે તમે છુટનાર નથી!
ભલે જઇએ અમે આજે, તમે પણ કાલ જશો!
અહીં તો કોઈ અચળતા કરી રહેનાર નથી!
ચડયાં ચકડોળ ઉપર, તે સદા ફરતાજ ફરે!
જશે રાત્રિ પછી અંધાર ત્યાં રહેનાર નથી!
ઋતુ ક્રમે ક્રમે ફરે, દશા પણ તેમ ફરે;
કરે કિરતાર તેમાં, કોઇનો અધિકાર નથી!

સનાતન ધર્મનો ડંકો.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ગગન આનંદમાં ગાજે, પડે ડંકા સનાતનના;
  વિજય વાજાં પ્રબળ વાજે, ચડે ડંકા સનાતનના !
નગારાં નોબતો વાજે, અવાજે લોક ત્રણ ગાજે;
  શ્રુતિ સંગીત સાજે ગડગડે ડંકા સનાતનના !
ન્હડયા છે ભીમ કાયાથી, મ્હડયા છે દેવ છાયાથી;
  જગતની મોહ માયાથી, લડે ડંકા સનાતનના !
ધ્વજા સત્ શાસ્ત્રની ફરકે, કુતર્કો કારમા અટકે;
  વિધર્મો સુળીએ લટકે, લડે ડંકા સનાતનના !
ચડીને ચોપડે ચીઠે, પૂકારે જુઠ મુખ મીઠે;
  કુટિલ પાખંડ મત પીઠે, પડે ડંકા સનાતનના !
મળ્યા રંગે ત્રિવર્ણોથી, છવાયા સૂર્ય કિરણોથી;
  કુકર્મી રાક્ષસોથી આથડે ડંકા સનાતનના !
સમાધિ લક્ષમાં લાગી, ઝળકતી જ્યોત્સના જાગી;
  સુવીણા વેદની વાગી ! અડે ડંકા સનાતનના !
ત્રિભુવન કંપતા ત્રાડે, કુપથનાં મૂળ ઉપાડે;
  અનીતિ માર્ગની આડે, નડે ડંકા સનાતનના !
પડયા પડઘા ઘરેઘરમાં, દિશાઓ ને દિગંતરમાં;
  અનેક ઘાટ અંતરમાં, ઘડે ડંકા સનાતનના !

સજ્યા છે સંપને ભાથે, મળ્યા છે બંધુઓ સાથે;
વિપથના ભૂત માથે, તડતડે ડંકા સનાતનના!
પુરાણે પ્રૌઢતા ગાઇ, પુરે છે પંડિતો ગ્વાહિ;
મતિના મ્યાન માંહી, ખડખડે ડંકા સનાતનના!
સ્વધર્મે સન્મતિ ગોતી, રહી છે દુર્ગતિ રોતી;
હૃદય-સોને ઉદય મોતી, જડે ડંકા સનાતનના!
દયાના લોઢ ઉછળે છે, પ્રણયનાં દૂધ ઉકળે છે;
ત્રિવેણી ત્યાં મળે છે, ગડગડે ડંકા સનાતનના!
દુંદુભી દેવનાં વાગ્યાં! સ્મરણ સદ્ભાગ્યનાં જાગ્યાં;
મતાંતરનાં મરણ માગ્યાં-પડે ડંકા સનાતનના!

શ્રી ગુરૂકૃપા પ્રભાવ.

ત્રોટક.

ગુરૂદેવ! તમારે હું ચરણે નમું,
ભવ તાપ નિવારી હું શરણે રમું;
ગુરૂ! આપ કૃપાના કટાક્ષ બળે,
તન તાપ વિતાપ તમામ ટળે.
પ્રભુ! આપ પ્રતાપ પ્રસાદ બળે,
મન વાંચ્છિત મોક્ષ નિવાસ મળે;
તનના મનના ધનના વિભવો,
સુખ શાન્તિ તરૂ ગુરૂજી! ખિલવો.

ઈહલોક અને પરલોક તણા,
ચરણે વસતા સુખ કોષ ઘણા;
ગુરૂ ભક્તિ મનોરથ વૃક્ષ ફળે,
અમીદૃષ્ટિ વડે બધું આવી મળે.
ગુરૂ ! માગુછું એકજ ભક્તિ વૃષા,
પ્રભુ ! યાચુછું આપની પ્રેમસુધા;
કરૂણા જળ સીંચી નિવારો તૃષા,
દૃગ અંજન સારી નિવારો મૃષા.
કરજો કરૂણા ધરજો કરને,
કર ઝાલી ઉગારજો પામરને;
અતિ દીન મતિહીન બાળક આ,
ત્હોય બાળક છે ગુરૂ પાળકના.
બહુ દોષિત મંદ અને નબળા,
ગુરૂદેવ ! કૃપાથી બને સબળા.

* * * *

સાખી.

શી આપુ ગુરૂ દક્ષિણા, શું છે મ્હારૂં નાથ ?
ભિક્ષુક આપ કૃપા તણો, હું દીન દાસ અનાથ.
શાન્તિ નિકેતન સુરતરૂ, એકજ મુક્તિ ઉપાય;
ભવ તારણ ગુરૂદેવ છો, ફરી ફરી લાગુ પાય.
શાલ-તરૂતલ વિરલ જ્યાં, વિશાળ શીતળ છાંય;
શીતળ શશીકિરણો વડે, અંતર શાન્તિ થાય.
બ્રહ્મ મંત્ર શ્રુતિ છંદના, આપ્યા જે ગુરૂદેવ !
અંકાયા અંતર વિષે, ઉર ઉતર્યો અહમેવ.

ધન્ય ગણું તે પુણ્ય પળ, ધન્ય જીવન મમ નાથ;
ચરણ શરણ આપી પ્રભો ! જે દિન ઝાલ્યો હાથ.
તન–મન અંતર દેશમાં, છાપી સ્વધર્મ છાપ;
સ્મરણ કરૂ ગુરૂદેવનું, જપું નિરંતર જાપ.
તે દિનથી જીવન કુસુમ, ધર્યું ચરણમાં નાથ;
દયા દાન અમી દૃષ્ટિનું, માગું જોડી હાથ.
જીવન ધન તે દિવસથી, આપ તણું ગુરૂદેવ !
હું વિસર્યો છું હું પણું, એક શિખ્યો છું સેવ
સેવા ધર્મ નથી પુરો, નથી ગ્રહ્યું કંઇ જ્ઞાન;
ગુરૂપદ રજમાં લેટતાં, ધરૂં નિરંતર ધ્યાન.
શિર પર કર ધરજો ગુરૂ ! દેજો ઉર આશિષ;
સફળ થાય વસંત તે, યાચું નામી શિષ.

મનોમંદિરમાં વિશ્વપતિને આમંત્રણ.

(નાથ કૈસે ગજકો બંધ છુડાયો–એ લય.)

મોહન ! હવે મન મંદિરિયે પધારો
કૃપાનાથ ! કરૂણાના કિરણો પ્રસારો.
પલપલ તલસે છે પ્રાણ બિચારા, દર્શન દઇ કંઇ ઠારો;
બહુ યુગ વેઠયો વિયોગ વિકુલવર આમ શું છેક વિસારો–મોહન.
અનેક જન્મ ફરી ફરી થાકયો હું, વહીને આ ભવભય ભારો;
હાથે તાળી દઇ હરિ શું નાસો ? નથીરે હવે તજનારો.–મોહન.

શું કહીએ હરિ! કરણી હમારી? શું કરીએ ઉપચારો?
આજ સુધી તો અધર્મ કર્યા બહુ, વિસર્યા વિવેક વિચારો.—મોહન.
ડગલે ને પગલે પાપો કરી કરી, શિર ધરી કર્મનો ભારો;
માયા મંદિરમાં મુંઝાયા નિરંતર, ખોયો વૃથા જન્મારો.—મોહન.
અજ્ઞાન, અંધ, અકર્મી હમે તો, મહિમા ન જાણ્યો તમારો;
હરિ હવે હારીને શરણુ સ્વીકાર્યું, ચરણુ પ્રતાપે ઉગારો.—મોહન.
વિષમ વિષય વિષ નસ નસ રેલ્યું, નથીરે ઉગરવાનો આરો;
ધર્મ—સુધારસ રેલી હૃદયમાં, મોહનું ઝેર ઉતારો.—મોહન.
સુન્ય બનેલાં આ મન મંદિરમાં, પ્રેમની જ્યોતિ પ્રસારો;
પ્રકટાવી નિજ રૂપનો દીપક, ઉર અંધાર નિવારો.—મોહન.
ઉકળતું ઉર શીતળ કરવા, અમૃત-દ્રષ્ટિ પ્રસારો;
અંતરમાં રહો નાથ! નિરંતર, કિંકરનાં ઉર ઠારો.—મોહન.
દીન અને બળહીન બાલકના, અવગુણુ ઉર નવ ધારો;
પ્રબળ કર્યા જે પાપ અમાપ તે, ભુધર! સર્વ વિસારો.—મોહન.
સમદર્શી છે નામ તમારૂં, સમતા ને સ્નેહ વધારો;
ભયકારક આ ભવસાગરથી, સત્વર પાર ઉતારો.—મોહન.
પારસમણિ પ્રભુપદ ન પિછાણ્યું, હાથથી હીરો હું હાર્યો;
ભજન પૂજન આનંદ ન લીધો, ફરતો ફરૂં માર્યો માર્યો.—મોહન.
શ્રી ગુરૂચરણનું સ્મરણ કરીને, શરણુ ગ્રહ્યું ઉગારો;
જેમો તેવો લોય દાસ સદાનો, સારો નઠારો તમારો.—મોહન.
શરણાંગતને તારો પ્રભુજી! પાળીને કોલ તમારો;
ભક્તિ ભૂમિમાં વસંત નિરંતર, વિલસે એવું વ્રત ધારો.—મોહન.

પિતાની યાચના.

(ભુજંગી.)

પિતાજી ! તમે છો સદા શાન્તિદાતા;
પિતાજી ! તમે સર્વના તાત–માતા.
પિતાજી ! વહો અંતરે જ્ઞાન ધારા;
પિતાજી ! દહો દુષ્ટ ભાવો નઠારા.

સાખી.

વન્દુ ચરણે પ્રેમથી, કરો સદા કલ્યાણ;
ધર્મ જગત્માં ભાવથી, વર્તાવો નિજ આણ.

માલિની.

વિમળ મતિ વધારી શ્રેયને પ્રેરનારા;
સુખદ મહદ ભાવોની વહો નિત્ય ધારા.
અચળ પદ ચહે છે બાળકો આપ ચરણે,
અગણિત સુખ દેવા ! આપજો સ્નેહ સ્મરણે.
ભવજળ નિધિ ગાજે ઘોર ઘુઘવાટ સાથે,
મરણ ભય ભમે છે, નિત્ય મસ્તિષ્ક માથે.
સબળ અકળ માયા, મોહનું ચક્ર વીંઝે,
દિન નિશ બળતું આ દીનનું ઉર સીઝે.

હરિગીત.

કરૂણા કરી કેશવ કૃપા નિધિ, ભક્તિનું જળ છાંટજો;
આ મોહજાળ વિશાળ તોડી, માર્ગના દર્શક થજો.

ઉદ્ધાર કરજો આત્મ તત્વ વિકાસ કરીને અંતરે;
જ્યાં દિવ્ય જ્ઞાન પ્રકાશ કિરણો પ્રેમભીના અવતરે.
ગુરૂદેવની સેવા ભલી, સેવા ભલી આ વિશ્વની;
દુઃખીયા અને બહુ દીન જનની તેમ લોક સમાજની.
મિત્રો તણી, શત્રુ તણી, સ્નેહી અને પરજન તણી;
જ્યાં જ્યાં બને ત્યાં થાય સેવા એજ છે ઇચ્છા ઘણી.
પરમાર્થ-સેવા ધર્મ એ છે મંત્ર આ જીવન તણા;
પ્રભુ ! સફળ કરજો વસંતની, ઇચ્છા અને ઉર સાધના.

હૃદયદેશની દુર્બળતા.

લાવણી.

ધર્મ ગયો ડૂબી પાતાળે, અધર્મનું પ્રસર્યું છે રાજ;
ત્રિસ કોટિ ભારત તનુ સામે લુંટાય છે મા! તારી લાજ.
જડનાં પૂતળાં તનુજ અમે બૂરા થયા પાષાણથી આજ;
હૃદય નથી, નથી આત્મા અમને, કુડાં કુટિલ કર્યાં બહુ કાજ.
નીતિ ન્યાયનો નાશ થયો છે, પુણ્ય તેજ પેઠું પાતાળ;
રાજ તેજનાં શું ઠેકાણાં? બ્રહ્મ કરે જ્યાં કુડાં કાજ.
બંધુ સ્નેહના બંધ વિસારી, અંધ થઇ સહુ બન્યા કસાઇ;
બંધુ ગર્દને છરી ચલાવે, સત્ય ધર્મનું તુટયું તાજ.
માત-પિતાની લજ્જાત લોપી, કુકર્મી પાકયા અહિં સંતાન;
સ્રીયારાજ્ય શું જોર જણાવે? નથી ધર્મની દિલમાં દાઝ.

ધર્મ-કર્મના મર્મ વિસારી, શરમ તજી કરતા કુકાજ;
પરમ પુનિત ભારત સંતાનો, હોટલે ખાતા કુખાજ.
ક્યાં કર્મ તણી તલવારો, ક્યાં છે યોગીના એ નાદ?
ક્યાં કૃષ્ણ તણી શુભ વાણી, ક્યાં છે દર્શનનાં મહાવાદ?
ક્યાં ખાખી! ધુની તમારી? બાળો પાપી હૃદયને આજ;
ધિ:ક ધિ:ક છે આ નિકૃષ્ઠ જીવન, હાય! લુટાવ્યો તાતનો તાજ.
ક્યાં છે નીતિ મનુ ભાર્ગવની, ક્યાં છે વિદુરની વાણી વિશાળ?
ક્યાં છે વ્યાસ વસિષ્ઠ સરીખા, ક્યાં છે યતિ મુનિ રૂષિયો રસાળ.
ક્યાં છે સાધુ સંતની સેવા, ક્યાં છે મોક્ષ મેવાના ભાવ;
દર્શન દેવા દેવા! ક્યાં છે? અંતરધ્યાન થઇ કરી નાજ.
શાસ્ત્ર પઠનને પીઠે મુકી, પીઠામાં દોડે છે બાળ;
નાટક ચેટક ભાંડ ભવાઇઓ, કરી રહી બહુ વિજ ગાજ.
આઠ પ્રહર જ્યાં ભજન પૂજનમાં, ખુશામતે ત્યાં ફોડયા કાન;
કૃષ્ણ નામની ધુન ત્યજી દામાનો કામ સજે સહુ સાજ.
ગયું થયું જે હતું થવાનું, રસાતળે ડુબ્યું અમ જહાજ;
હે હરિ! હે હરિ! ઉત્તર હવે તો, હરી દુ:ખડાંને નિભાવ લાજ.
રંક અમે પામર શિશુ તારાં, દુષ્ટ છતાંયે તારાં બાળ;
કાં તો કર ઉદ્ધાર અમારો, કાં તો ઝટ મોકલ તું કાળ!

સાગરતીરે સંધ્યા.

(ગઝલ–ભૈરવી.)

શી લાલીમાં વિલસી રહી, ઝીલી હૃદય સંકલ્પને ?
ખીલી રહી સંધ્યા રસીલી, ઝીલી રસ સૌંદર્યને.
આ વિશ્વની નવલી ક્રિયા, પ્રતિબિંબ જળ ઉદરે ધરે;
સિંધુ તરંગો ઉછળી સૌંદર્યનાં ગાનો કરે.
શાખા પ્રશાખા વૃક્ષની ઘન છાંય કાયા પ્રસારતી;
દેવી પ્રકૃતિ જગબાળને ધરી અંકમાં ખેલાવતી.
વિલસી રહ્યાં મધુરાં સુરો કંઇ નાદ કોલાહલભર્યો;
ધ્વનિ ઉઠતા કંઇ કંઈ અનેરા, કંઈ ઠર્યો ને કંઇ સર્યો.
પહોળું કરી ઉર સિંધુ સૂતો, સ્નેહની છાયા સમે;
ઉર્મી હૃદયની પ્રેમભીની ઉછળે તે ઝીલતો.
બ્રહ્માંડના એ તાત જેવું વિશદ ઉર દર્શાવતો;
અગણિત ઉર્મી એકમાં એ અલેહમંત્ર સુણાવતો.
નભ છાંય આ ઘનશ્યામ સરખી કૃષ્ણવર્ણે દીપતી;
શી ભવ્યમૂર્ત્તિ કૃષ્ણની ? પ્રતિબિંબ જગનાં ઝીલતી.
છે નીલ નભમંડળ અને સુનીલ સિંધુતલ મઢી;
એ નીલીમાના પટ વિષે કંઇ તારલાગણ મક્ષિકા.
ગુંજન કરી મધુ પ્રેમરૂપે ચુસતા બ્રહ્માંડને;
આ સકળવાદ્ય શું વિશ્વનું કે પ્રકૃતિ નર્ત્તન કાંડનું.
દીપ્તિ પ્રસારી પતંગ સરખા દીવડા શા ટમટમે ?
અમ હૃદય જીવન દીવડાં એવાંજ જીવન ભોગવે.

ક્ષણુ કાય એ દીપ્તિ છતાં પ્રાપ્તિ કરે પરમાર્થની;
બળીને હૃદયનાં સ્નેહથી શાન્તિ ભરે છે અન્યની.
આ અલ્પ જીવનદીપ પણુ એ રીત શુભ માર્ગે સરો;
ક્ષણુ ક્ષણુ જીવનરસ રેડીને પરહૃદયની વ્યાધિ હરો.

ગુરૂદેવ મહિમા.

ગઝલ.

પામ્યો શરણુ ગુરૂદેવનું, ત્યાં આશ પરની શી કરૂં ?
આશ પરની શી કરૂં ? જગ પાશ આ શાને ધરૂં ?—પામ્યો.
નથી દ્રષ્ટિએ પડતા મહાન્ સમર્થ એવા અન્ય તો,
ગંગાતટે બેસી હવે હું કુપ ખોદી શું કરૂં ?—પામ્યો.
આ મોહ–શોક અને તરંગો દુઃખના જ્યાં ઉછળે;
એ કલેશના આગાર આ સંસારને હું શું કરૂં ?—પામ્યો.
ચાહું નિરંતર અંતરે, ગુરૂ ! આપની સેવા રૂડી,
દર્શન કરી ગુરૂદેવનાં, દિદારથી દિલમાં ઠરૂં—પામ્યો.
નક્કી નથી હું પાત્ર ગુરૂજી ! આપ ચરણુ પ્રસાદને
છો આપતો સિંધુ ક્ષમાના, ત્યાં હવે શાને ડરૂં ?—પામ્યો.
પતિત પાવન નામ શુણીને, આપ શરણે આવિયો;
ઉદ્ધાર કરજો દાસનો, ભવ પાર જેથી ઉતરૂં—પામ્યો.
પળમાં સફળ આ જન્મ બનશે, જો દયાદ્રષ્ટિ થશે,
વિકસે વસંત કૃપાબળે, ગુરૂમૂર્તિને ઉરમાં ધરૂં—પામ્યો.

ભગવદ્ ભજન.

પદ-લાવણી.

જગત્માં જન્મ્યો તેજ પ્રમાણ,
ભજે જે ભાવ ધરી ભગવાન;
લગાવે ત્રિકમજીથી તાન,
ગજાવે ગગન કરી ગુણગાન.—જગતમાં૦

હરિપદ ધ્યાયો તે જન ડાહ્યો,
સર્વ કમાયો સાર;
જગદાધાર જપે નિશિવાસર,
થાય સહજ ઉદ્ધાર—જગતમાં૦

ગરલ ભરેલા ભવસાગરમાં,
ભક્તિ સુધારસ ધાર;
પાન કરે તે અમર બને જન,
ગ્રહી શાસ્ત્રનો સાર.—જગતમાં૦

સારંગપાણી સેવો નિશદિન,
સુત વિત જૂઠાં જાણ;
મિથ્યા માયા મોહ મમત આ,
આખર નરકની ખાણ.—જગતમાં૦

કરે જે ભક્તિરસનું પાન,
ધરે જે ધરણીધરનું ધ્યાન;
ખરે તે જન છે દેવ સમાન,
દેવ પણ તેને દેતા માન.—જગતમાં૦

આત્મયોગ પ્રભાવ.

ભજન.

અમે જોગીઓના બાળ, ગેરૂ ધરીને ધરાવીએ;
અમે કાળના મહાકાળ, આત્માની ધૂની ધખાવીએઃ—અમે.
કાળ જટામાં સૃષ્ટિ સરિતા, જાન્હવીને રૂપે વહાવીએરેઃ—અમે.
ત્રિકુટી મહેલ ગુરૂગમ ગિરિ શિખરે, અભેદાસન પર
ચડી મ્હાલીએરેઃ—અમે.
ત્રાટક સિદ્ધિ ધનંજય બિંદુમાં, દૃષ્ટિથી સૃષ્ટિ રચાવીએરેઃ—અમે.

સંસાર સ્મશાન કે શાન્તિ કિનારે,
સહુને એ સાધના શિખાવીએરેઃ—અમે.
ભગવાંમાં ભગવાન વસે છે તે-
બાળ પ્રમાણે બતાવીએરેઃ—અમે.
સુરતા શબ્દનું વિમાન બતાવી,
ત્રિલોકમાં વિહાર કરી આવીએરેઃ—અમે.
આંખડીમાં અંજન જ્ઞાન તણાં આંજીએ,
અમૃત પીને પીવરાવીએરેઃ—અમે.
અમૃત બુટીથી અમર કરી કાયા,
જડ માંહી ચેતન મચાવીએરેઃ—અમે.
માધવ શ્રીગુરૂ પદ શિર સ્થાપી,
અખંડ રાસમાં સુહાવીએરેઃ—અમે.
ગ્રીષ્મ શિશિરનાં દર્દ હરીને,
નિત્ય 'વસંત' ને વધાવીએરેઃ—અમે.

મસ્ત ભક્તકા ઉદ્‌ગાર.

ગઝલ—કવ્વાલી.

ન કરતે ન કરતે હૈં, યુંહી કુચ્છ હોઈ જાતા હૈ;
ન રોતે ન રૂલાતે હૈં, યુંહી કુચ્છ હોઈ જાતા હૈ.

બને હૈં તૃપ્તિકો લે કે, યહાં પર તૃપ્તિ કે દાતા;
અતૃપ્તિકા ધૂંવા આગે, બીજાકો બોહી જાતા હૈ.

નહિ હૈં સ્નેહકા સાબુન, નહિ હૈં. મેલકે કપડે;
વહાં ભી આપ બન ધોબી, મેલોહી ધોહી જાતા હૈ.

જગતા હૈ જગાતા હૈ, યે જ્યોતિ જગમગાતા હૈ;
ન હોગા ભાગ્યમેં જિસકા વોહી તો સોઇ જાતા હૈ.

ન ડરતે ન ડરતે હૈ, અમરપદ પર બિઠાતે હૈ;
નહિ કરની હય જો કિસ્મતકી, સબી કુચ્છ રોઈ જાતા હૈ.

કિસ્મતકો ખિલાતે હૈં, સિતમગારી હઠાતે હૈં;
લગે ગુરૂચરન પર આકે, તો પ્રભુપદ જોડી જાતે હૈં.

ગ્રીષ્મકી જલા ધૂની, જડતા હું પુનિત ચૂની;
બહાકે બહાર દુનિયાંમેં, આંસુ લોહી જાતા હૈ.

વિધિ વિડંબન.

શું કહું કથની મારી રાજ, શું કહું કથની મારી;
મને કર્મે કરી મહીયારી રાજ—શું.
શિવપુરના માધવ દ્વિજની, કામલતાભિધ નારી;
રૂપ કળા ભર જોબન ભાળી, ઉર્વશી રંભા હારી—રાજ.
પારણે કેશવ પુત્ર પોઢાડી, હું ભરવા ગઈ વારી;
શિવપુરી દુશ્મન રાયે ઘેરી, હું લુંટઇ પનીહારી—રાજ.
સુભટે નિજ રાજાને સોંપી, રાયે કરી પટરાણી;
સ્વર્ગ તણા સુખમાં પણ માધવ, વિસરે નહિ ગુણ ખાણી—રાજ.
વર્ષ પંદરનો પુત્ર થયો તવ, માધવ દ્વિજ સુજ માટે;
ભમતો યોગી સમ ગોખેથી, જાતાં દીઠો વાટે—રાજ.
દાસી દ્વારા દ્વિજ બોલાવી, દ્રવ્ય દઈ દુઃખ કાપ્યું;
ચૌદશ નિશિ મહાકાળી મંદિર, મળશું વચન મેં આપ્યું—રાજ.
કારમી ચુંકે ચીસ પોકારી, મહિપતિને મેં કીધું;
એકાકી મહાકાળી જાવા, તમ દુઃખે મેં વ્રત લીધું—રાજ.
વિસરી બાધા કોપી કાળી, પેટ પીડ થઈ ભારી;
રાય કહે એ બાધા કરીશું, તતક્ષણ ચુંક મટી મારી—રાજ.
ચૌદશ રાત્રે રાજા સાથે, એકાકી પગ પાળી;
મહિપતિ આગળ ને હું પાછળ, પહોંચ્યાં બેઉ મહાકાળી—રાજ.
ભૂપતિએ નિજ ખડ્ગ વિશ્વાસે, મારા કરમાં આપ્યું;
મંદિર દ્વારે જબ નૃપ પેસે, તવ મેં તસ શિર કાપ્યું—રાજ.

રાય હું મારી પતિ જગાડું, ઢંઢોળતાં નવ જાગે;
નાગ ડસ્યો પતિ મર્ણ મેં જાણ્યું, ઉભય ભ્રષ્ટ થઈ ભાગ્યે-રાજ.
નાઠી વનમાં ચોરે લુંટી, ગણિકાને ઘેર વેચી;
જાર પુરૂષથી જારી રમતાં, પાપલતા મેં સીંચી-રાજ.
માધવ સુત કેશવ પિતુ શોધે, ભમી ગણિકા ઘર આવ્યો;
ધન દેખી દુધ જ્યમ મંજારી, ગણિકાને મન ભાવ્યો-રાજ.
ગણિકાએ દ્વિજ મુજને સોંપ્યો, જાણ્યો ન મેં લલચાવ્યો;
ધિક્ ધિક્ પુત્રથી જારી ખેલું, વિધિએ નાચ નચાવ્યો-રાજ.
જારી રમતાં કાળ વિત્યો કંઇ, એક દિન મેં કરી હાંસી;
ક્યાંના વાસી? રાજ! ક્યાં જાવું, તવ તેણે અથથી પ્રકાશી-રાજ.
દૃઢ મન રાખી વાત સુણી મેં, ગુપ્ત મેં રાખી મારી;
વિપ્રને કહ્યું નિજ દેશ સિધાવો, મેં દુનિયાને વિસારી-રાજ.
પુત્ર વળાવી કહ્યું ગણિકાને, હા હા! ધિક્ મુજ તુજને;
મહા પાતકની શુદ્ધિ માટે, અગ્નિ શરણ હો મુજને-રાજ.
સરિતા કાંઠે ચય સળગાવી, અગ્નિ પ્રવેશ મેં કીધો;
કર્મે નદીના પુરમાં તણાણી, અગ્નિએ ભોગ ન લીધો-રાજ.
જળમાં તણાતી કાંઠે આવી, આહેરે જીવતી કાઢી;
પાપિણીને સંગરી ન નદીએ, આહેરે કરી ભરવાડી-રાજ.
તે ભરવાડણ દહીં દૂધ લઇ, હું વેચવા પુરમાં પેઠી;
ગજ છુટયો કોલાહલ સુણીને, પનિહારી ને હું નાઠી-રાજ.
પનિહારીનું ફુટ્યું બેડું, ધ્રુસકે રોવા લાગી;
દહીં દુધની મટુકી મમ ફુટી, હું પણ હસવા લાગી-રાજ.

હસવાનું કારણ તેં પૂછયું, વિચારી અથ ઇતિ કીધું;
કેને જોઉં ને કેને રોઉં હું, દૈવે દુઃખ મને દીધું—રાજ.

મહીયારીના દુઃખની કહાણી, સુણી મુર્છા થઇ દ્વિજને;
મુર્છા વળી તવ હા! હા! ઉચરે, દ્વિજ કહે ધિક્ ધિક્ મુજને—રાજ.

માતાજી તે પુત્ર તમારો, હું ઉભો નિરભાગી;
હા! હા! મુજ પાપીને ગળજ્યો, પૂછિત્ર માતા જાગી—રાજ.

મા દીકરો બહુ કરી પસ્તાવો, જ્ઞાની ગુરૂને મળીઆ;
ગુરૂની દીક્ષા શિક્ષા પાળી, ભવના ફેરા ટળીઆ—રાજ.

એક ભવે ભવ બાજી રમતાં, ઉલટ સુલટ પડે પાસા;
નાના વિધ ભવોભવ “સાંકળચંદ” ખેલે કર્મ તમાસા—રાજ.

વાંચક સજ્જન એહને માનો, વિધિ વિડંબન કહીએ;
સુખ દુઃખ સૈ સમભાવ ધરીને, સંતોષે સહુ રહીએ—રાજ.

સમાપ્ત.

મહાન્ વીર યોદ્ધાઓનાં અપૂર્વ પરાક્રમ વાંચવાં હોય તો જરા નીચે નજર કરો !

રત્નગઢની રંભા

યાને

રણઘેલો રજપૂત.

જેમાં પ્રેમ વીર, શૃંગાર, કરૂણા વગેરે રસનો સમાવેશ કરેલ છે, વિષયાંધ રાજાનું રાજ્યતંત્ર, વીર રજપૂતોની રાજ્ય-ભક્તિ અને સ્વદેશ પ્રતિ કુલિન કન્યાઓના અદ્‌ભુત પ્રેમનું દર્શન, ઉપરથી સ્વરૂપવાન અને અંદરથી રાક્ષસી કામ કરનારી એક ખૂબસુરત બાલાનાં હૃદયદ્રાવક કૃત્યો, તેમજ રાજ્યલોભથી પવિત્ર માણસમાં પણ થતો અદ્‌ભુત ફેરફાર વગેરે અનેક મનોવેધક પ્રકરણોનો તાદ્રશ્ય ચિતાર ચીતરવામાં આવ્યો છે. નીતિ, રીતિ અને સ્વદેશ પ્રીતિના જ્ઞાનને માટે આ પુસ્તક અવશ્ય એકવાર વાંચવુંજ જોઈએ. જાતે વખાણવું તે સોના પર ઢોળ કરવા સમાન છે. સારા ગ્લેજ કાગળ પાકું સોનેરી પુંઠું હોવા છતાં **કીંમત** માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

મળવાનું ઠેકાણું:-

બુકસેલર હરગોવનદાસ હરજીવનદાસ.

૨૬૩૦, પાનકોર નાકા—અમદાવાદ.